

ЛЮБОВ ДАЄТЬСЯ НАМ НА ВСЕ ЖИТТЯ

Чи замислювалися Ви, шановний читачу, чому Слово й Любов у людському житті — суть величини, що дорівнюють лишень Духу Святому? Зневажені, потоптані почуття озиваються такими ж понівеченими словами... Чи тишить нас мова, яку чуємо щодня? Чи вчимося говорити до ближнього так, аби у нашому слові лунало співчуття? Та й взагалі чи мислимо себе причетними до мовлення, щоденного спілкування, як до суто Божої справи? Звичайно, ні — відповісте Ви. Адже зі школи знаємо, що мова постала зі звуконаслідувальних потуг людини. Так ось і триває цей матеріалістичний процес — досить вийти на вулицю, аби перекоонатися в усій немилостивості сфер, що нас оточують.

Але чи надаємо цьому належного значення? Чи відчуваємо дисгармонію, що приходить у світ разом із "киво" мовленням нами словом? Уявімо собі на мить співочого птаха, котрий озвучується гучномовцем тваринного походження — чи не скидаємося подеколи на зіпсованих роботів, які те лиш і знають, що "я — тобі, ти — мені". Такі собі вульгарноматеріальні відповідники образу й подоби Божої.

Якщо Україна хоче жити за космічними законами — хай українізується, а земні закони — за російською мовою, якою розмовляє півкраїни — твердить один із кореспондентів сайту "Корреспондент", ясно, якою мовою, маючи на оці "земні" закони, котрими й жили ми дотепер, але зовсім забуваючи про всі спричинені ними наслідки. Тільки ж негідні були закони! Не варті ані нашої історії, ані покликання українця на своїй, Богом даній землі.

Любов жива саме космічними законами.

"Чи маєш свій дім багатий, чи убогий, все те з Божого промислу, і всім тим не скупися. Не мов про свій маєток — він мій, тільки скажи: доручений мені на короткий час, і, як ключар, роздавай те, що тобі поручене" — сказано в Святославовому Ізборнику від 1076 року, писаному в Києві "грішним Іоанном" для прийдешніх поколінь. Та чи прилучилися ми, прийдешні, до мудрості віків? Чи зберегли Слово, чи зберегли Любов, що дані нам щедро й довечно?!

Ми просто забули про них. Ми попливли в море "дикого" капіта-

ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

лізму за течією, що зносить суспільство на мілину захланного споживацтва.

Одним із найтяжчих злочинів перед культурою стала узаконена зневага до мистецтва слова — писемного й усного. Недарма ж і закордонні фахівці, як-от Джек Санден ("ГК" № 50 — 2000 р.) безпомилково вказуючи на деформацію людської душі, підкреслюють, що 70 років більшовизму не минули безслідно, бо виявляються в сьогоднішніх справах і планах державних чиновників і політиків. А взагалі більшовизм насправді був великою заздрістю невдах успішним людям... Замість того, щоб самим створювати щось, вони просто створили систему, котра дозволяла обкрадати когось, привласнюючи крадене на кожному кроці. Подивіться на сьогодинішній бізнес-клімат в Україні та спитайте у себе: "А чи знищена ця система, чи вона просто мімікрувала?"

І чим тут заперечити?

Проголошуючи відомі істини, повторюючи високі слова, забуваємо про саму суть демократії, що не мислима без відстоювання людської гідності — на кожному суспільному шаблі, в кожному конкретному випадку. Саме тому держава, яка потоптує зубожілих старих, не бачить проблем дітей і вчителів, не усвідомлює своєї відповідальності за належну винагороду чи бодай відшкодування людської праці, не має права на існування. Переконаємося й у тому, що вона — ворожа природі.

Дисгармонія, заронена в душу зневагою до святих істин, вибухає в копальнях, на шляхах, у небі... Сплундрованість Природи — Любові, даної людству на радість, обертається болем, що скрапує рядками, ніби кров: "Ми — атомні заручники прогресу. Вже в нас нема ні лісу, ні небес. Так і живем — од стресу і до стресу. Абетку смерті маємо — АЕС".

Так бачить нашу епоху поет і філософ Ліна Костенко. Не залишмо ж Україну такою онукам. Не даймо світові оніміти на пісню.

Остап СВИТЛИК

Продовження теми на с. 8 — 9.

Фото Олексія Семененка

Сьогодні в номері:

Несповідимі шляхи національної ідеї

стор. 4

Генерал Пасько відповідає

стор. 5–6

Притчі од Віктора Міняйла

стор. 12

Оксана Забужко про світ і Україну

стор. 14

ВИСТАВКА

Саме тут у червні-липні презентовано творчий доробок художника Володимира Гончаренка — живописні роботи, монотипії, ілюстрації до книжок, видання з ілюстраціями митця. Всі вони виконані впродовж останніх 10–15 років його діяльності, тобто в найбільш плідний, зрілий період зростання таланту. На початку серпня нинішнього року Володимирі виповниться 55 років. Отож цю виставку можна вважати певною мірою ювілейною. Художнику вже вдалося багато зробити, і є всі підстави сподіватися — буде не менше зроблено. В. Гончаренко, як і кожна творча людина, плекає нові заповітні мрії, що мають неодмінно здійснитися.

Він — митець, щедро обдарований добрим, світлоносним талантом.

Його творам властива гармонійна цілісність і та внутрішня єдність поліфонічного звучання, що так вражає виразно, пластично виявляються і в композиції, і в усьому спектрі насичених кольорів, і в кожній промовистій деталі — все це працює на основну ідею, що розкривається, як квітка під сонцем.

Володимир Гончаренко володіє загадкою якогось філософсько-медитативного, глибинно-втаємниченого осягнення суті природних зримих речей. Творений ним художній образ ніколи не є даниною пануючій хвилинній примхливій моді. Він не вдається до чогось такого занадто зарозумілого, химерного, до тих хитромудрих абстракцій, візій, що покликані передусім спантеличити глядача і які так скоро й легко забуваються. Художник не фантазує намером, не потішає і не утішає. Сплавлена в одне ціле

ОСВІДЧЕННЯ В ЛЮБОВІ

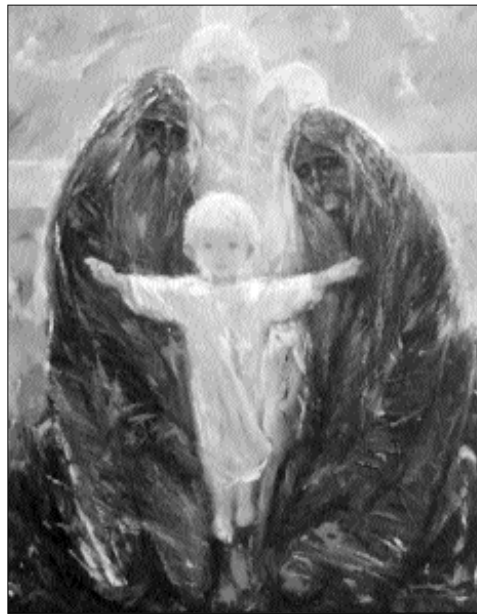
Коли вперше зустрічаєшся з людиною, знайомишся з нею, спочатку миттєво охоплюєш поглядом всю її постать. Придивившись пильніше, відзначаєш подумки характерні риси її обличчя, вираз очей, якісь інші особливі прикмети, що запам'ятовуються. Та головне — внутрішня суть, секрет її видимого віддзеркалення. Мабуть, щось подібне відбувається, коли оглянеш виставку художніх робіт досі невідомого тобі майстра. Зокрема, якщо вона представлена так вдало, компактно, вся розгорнута на видноті в одному великому (площею понад 235 м. кв.) окремому залі, як у Музеї книги і

потужна енергія його думки і почуття по вінця наповнює вашу душу, хвилює її. Ви співпереживаєте.

Приклад — картина “Зародження життя”. На фоні вібруючого довкола первісного хаосу двоєдине тіло пружно сплелених, злитих чоловіка і жінки, а в епіцентрі сформованого ними кільця — дитя. Від них і від немовляти струмує золотаво-сонячне тепло — апофеоз сотворіння нового, передача естафети життя в безкінечності часу. А своєрідне продовження цієї теми

Чорнобильська мадонна

В життя

має відповідну назву — “В життя”. Просто на глядача йде, точніше летить, легко, мов пташка, маленька дитина. Розкриті янгольські рученята несуть її у великий безмежний світ. Дитина вся у сяйві самої себе. Очікування щастя? За нею в глибині картини силуети молодих батька і матері. А ліворуч і праворуч на полотні важкі, кострубато зігнуті фігури старезних, віджилих діда і баби. Отож знову передача естафети життя в поколіннях, його торжество. Та чому за людськими постатями зображено хрест? Передбачення? Засторога?

Картина “Материнство”. Іконообразні святі лиця. Але такий близький, рідний їх вираз: зачасний смуток в задумі очей і проблески надії на майбутнє. Дивившись і згадуєш безсмертні шевченкові слова: “У нашім раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитятком малим...”

А ось трагічна Чорнобильська мадонна з дитям. Серце судомить від пекла, на яке вони приречені.

А це вже вражаючий символ нашого сьогодення. Назва йому “Розп'яття”. Видовжена людська постать,

глухо запеленена в одіж, із напівзакритим обличчям, із вінцем на голові. Вона намертво прикута до велетенського хреста. В її очах жах і страждання. Вона вся — мука. Навкруги все горить, палає, вибухає, обвалюється — апокаліптичне видіння загибелі сучасного міста. Чи є спасіння? Страшно за людину...

У Володимира Гончаренка досить відчутні ремінісценції, породжені біблійними текстами. Давнина для нього — не минуле. Її перегук із сучасністю вловлюється в картинах: “Диспут”, “Сліпці”, “Стіна”, “Камінь кинутий”, “Той, що веде”, “Зелено-блакитна куля”, “Розстріляний політ” та ін.

Автор — художник широкого творчого діапазону. Про це переконливо свідчить розмаїття тем, сюжетів, їх вправне мистецьке вираження (“Нічні НКВД-янгولی” викликають кудись закатованого, “Пожежники Чорнобиля” вступають у двобій зі смертельним ядерним монстром).

Цікаві у В. Гончаренка дещо стилізовані сучасні жанрові сценки: “За образом і подобою...”, “Спокуса”, “Дами”, “У кафе”, “Двоє з минулого”, “Вітер”, “Засмучена”, привабливі натюрморти, чарує соковита барвистість “Квітів”, цнотлива ніжність жіночого “Ню”.

Художник тривалий час плідно співпрацює з провідними вітчизняними видавництвами, оформив і проілюстрував десятки видань класичної і сучасної літератури (тут і античний Гораций, і німецька середньовічна сатира “Листи темних людей”, і твори О. М. Толстого, В. Маяковського, Є. Пермяка і багато книжок для дітей).

Його успіхи неодноразово відзначені престижними нагородами Міжнародних і Республіканських виставок книжкового мистецтва, художні твори прикрашають приватні колекції в Україні, Данії, Ізраїлі, Іспанії, Канаді, Німеччині, Норвегії, США, Швеції, Японії.

● **Микола ГЛАМАЗДА**, Музей книги і друкарства, м. Київ

ЮВІЛЕЙ

ДВОХСОТА ВИСТАВКА ВІРИ РОЇК

Переконливим свідченням творчого довголіття стала виставка художньої вишивки “Український рушничок” у Будинку художника Сімферополя заслуженої художниці, майстрині народної творчості України, кавалера ордена княгині Ольги Віри Сергіївни Роїк. Їй уже за дев'яносто...

Ім'я “кримської полтавки” серед понад 20 тисяч імен славних українців зустрічаємо в книзі “Жінки України”, Словнику художників України, творчо-біографічному довіднику про 150 наших знаменитих художників серії “Творча Україна”, у багатьох інших довідкових та періодичних виданнях.

У свій поважний вік вишивальниця, роботи якої експонуються в тридцяти музеях світу, і звісно ж, у заснованому нею в Криму музеї декоративно-прикладного мистецтва народних умільців півострова, у безлічі приватних колекцій, сповнена бадьорості, оптимізму й творчої енергії. Вона продовжує натхненно працювати, кладе на полотно нові візерунки, щоб радувати ними людей. Як завжди її вишукані роботи викликають велике зацікавлення глядачів, щедрих на зворушливі записи в книзі відгуків.

Щойно порадував знану вишивальницю і лист від дирекції краєзнавчого музею Лубен — міста її народження, юності й сходження до висот майстерності. У ньому повідомляється, що тут відкрито постійно діючу виставку її робіт.

Широкому показу її нинішніх творчих надбань у Криму передувала серія останніх персональних виставок вишивальниці: в Італії, Естонії, в Культурному центрі України в Москві, у Саратові, у Казані, Краснодарі, рідній її серцю Полтаві.

Згадає, що, коли жила тут, в їх будинку бував письменник В. Г. Короленко, до якого через прадіда В. Яворського тяглася родина ниточка, а сусідом був відомий артист Д. І. Козачковський, який дав путівку на велику сцену І. С. Козловському. Заходив до їхньої господи і Панас Мирний.

За все своє творче життя Віра Сергіївна вишила і роздарувала безліч рушників, сорочок, серветок, фіранок, подушок, доріжок, скатертин.

Тему підбору узорів, ниток, тканин вважає невичерпною, бо володіє понад 180 техніками вишивок, а їх на Україні майже 300. Гапування вважає цілющим заняттям, яке має позитивний вплив на психофізичний стан, дозволяє і в її віці подорожувати із власними виставками містами і країнами, бо вишивання заспокоює нервову систему, розвиває увагу і смак. А ще ж захоплюється етнографією, звичаями, традиціями, національними костюмами, кухнею різних народів. Мабуть, тому в щоденній праці з голкою над полотном і не стариться, чарує жвавою мовою і веселим блиском очей, творить власний світ краси, віри і любові, який дає їй опору і радість у житті.

Віктор ХОМЕНКО, Крим

ДИВОСВІТ КАТЕРИНИ РОМАНЕНКО

“Боже великий, єдиний, нам Україну храни. Волі і світу промінням ти її осіни”, — співала я, коли вишивала рушник “Христос воскрес!”, — зізнається Катерина Романенко. Посміхається... У конференц-залі Національної бібліотеки України імені В. Вернадського відкрито виставку її робіт “Вишивка”.

— Моя світлої пам'яті мама прекрасно пряла і вишивала. А також гарно співала українські народні пісні. Знала “Кобзар” Тараса Шевченка напам'ять. По вишивках можна було прочитати її душевний стан. Вона прищепила мені палку любов до пісні, вишивання. Без них я не можу жити. До щему серця боляче дивитися на супервбрання так званих нових українців. Пам'ятаю, колись

на площі Толстого у центрі Києва був спеціальний державний магазин “Українська вишивка”, де я могла годинами простоювати, милуючись. Слава Богу, є ще Андріївський узвіз, де талановиті люди пропонують свою художню творчість...

— Правда, не всяке вишивання може бути еталоном прекрасного. В ідеалі, обов'язково повинно мати своє ім'я і свою адресу. Адже майже кожна область, кожний район, а часто навіть окремі села в Україні віддавали перевагу тим чи іншим малюнкам, кольорам, тобто своїм місцевим вишивкам.

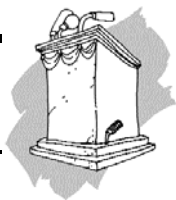
Не зроблю ніякого відкриття, коли скажу, що останнім часом з географічної карти України зникла велика кількість сіл. Одні зго-

ріли в полум'ї громадянської і Великої Вітчизняної воєн, інші залишилися без мешканців у роки сталінського голодомору, примусової депортації населення. Чимало населених пунктів ліквідовано в часи індустріалізації, “епоху” рукотворних морів... А кожне селище, хутірці були не лише маленькою позначкою на карті, а, насамперед, певним духовним середовищем. Тут народжувалися, жили і працювали наші предки. Тут протягом віків линули ласкаві материнські пісні, зберігалися народні традиції і звичаї, вимріявалося майбутнє для нащадків. А ніні що? Та навіть онуки і правнуки не знаходять отих кладовищ, де поховані їхні діди-прадіди. Але попри все, в Україні є села, що зберегли свою автенти-

УКРАЇНЬСЬКА ВИШИВКА

ку. Насамперед назвала б Яблунівку, що за 25 кілометрів від райцентру міста Прилуки. Прекрасне-пречудове село, дуже мальовниче. Колишній райцентр. Тішить око ставок, над яким схилилися верби. Щоліта приїжджають туди. І в Яблунівці не полишають улюблену справу — вишивання. Намагаюся прилучити до цього мистецтва місцевих жителів. Вірю в те, що воно природно ввійде у життя нашого народу. Хочу вірити...

Розмову записав **Анатолій ТУРКЕНЯ**

“РОСІЙСЬКІ ВИДАННЯ В УКРАЇНІ НЕ ВИКОНУЮТЬ НАШОГО ЗАКОНОДАВСТВА”

— *Навіть офіційні цифри свідчать, що кількість російськомовних видань у нас невпинно збільшується. Що планується зробити для підтримки українськомовної преси?*

— Маємо кілька напрямів. Перший стосується тінного книговидавництва, в тому числі видавництва газет і журналів. Фактично, ми мусили б через митницю встановити чіткий контроль і зупинити контрабандний ввіз в Україну еротичної чи іншої літератури. Загалом наш книжковий ринок є достатньо тінновим, і за рахунок контрабандних видань за демпінговою ціною майже знищено українську книжку. В останні роки її видають більше, але об'єктивно вона набагато дорожча від тієї ж контрабандної.

Друга проблема — це ініціативи уряду, законодавчі акти з митного контролю. Хоча насправді навіть без нових законодавчих актів контрабанду можна контролювати — було б бажання уряду і митних структур.

Нарешті, потрібно змінити статус і функціонування легалізованих в Україні російських видань. Свого часу система влади дозволила перереєструвати і фактично видавати у нас російську пресу з додатком “в Україні”. Хоча насправді ці часописи не виконують чинного законодавства. Вони мусять бути або іноземними виданнями, тоді на них поширюється відповідний статус, відповідне податкування, ставлення до них законодавства. Якщо ж це українські видання, то на них мають поширюватися такі ж норми, як на вітчизняні телебачення і радіо. Вони, звісно, не виконуються. Є вимога 50% авторського продукту. Якби вона працювала, автоматично позбулися б реєстрації “Московский комсомолец в Украине”, “Комсомольская правда в Украине” і так далі. Бо в них друкується одна, максимум — дві шпальти про Україну. В цьому, звичайно, вони є іноземними виданнями. Або ми визначаємо їх як іноземні видання, тоді вони будуть набагато дорожчі. Я сумніваюся, що в цьому випадку будуть спроможними конкурувати на ринку. Інший варіант — вони повинні українізуватися, поки що не у мовному режимі, а хоч би з точки зору авторських матеріалів. Сумніваюся, що вони на це підуть: якщо 50% інформації — про Україну, їм тут треба створювати редакції, платити зарплату журналістам. А так вони мають корупції з одного-двох чоловік.

Якщо ж говорити про мовний аспект, то в законодавстві ця проблема майже не врегульована. Під нашим тиском Нацрада зараз прийняла рішення, що до кінця року теле- і радіоорганізації повинні свої авторські програми перевести

тільки на українську. А стосовно друкованих ЗМІ цю тему ніби закрито. Тому очевидна необхідність внесення закону про засоби масової інформації і уточнення мовної політики. Ми досі живемо фактично за радянським законом про мови. Сьогодні я не готовий сказати, що парламент спроможний без серйозної підготовки зробити тут якісь революційні зміни. Це серйозна робота, щоб сьогоднішній парламент зробив якісь кроки в напрямку українізації.

Передусім має відбутися українізація національного інформаційного простору в економічному та правовому сенсі — всі повинні стати суб'єктами правових відносин. Всі повинні платити податки тут, як і за рекламу — в Київ, а не в Москву, так само і митні збори. Відповідно треба будувати ситуацію так, щоб виконувалася конституційна норма про мову.

— *Сьогодні вже можна*

невиконанням ними своїх обов'язків, нові члени Нацради, незалежно від ступеня їхньої професійності, добре подумують, перш ніж видавати ліцензію чи приймати рішення про незаконний технічний аудит.

Чого варта ліцензія “Русскому радио”, коли відбулося фантастично цинічне обговорення. Радіо лише зареєстроване, а йому дають ліцензію по всій території України, воно створюється як мережовий канал, що може включитися в будь-яке село. Ця структура, створена за кілька днів, ще нічим себе не показала. При цьому один із членів Нацради говорить: ми знаємо, що це радіо вестиме мовлення лише українською. Решта кивають: так, звичайно, тільки українською. Уявляєте? Радіо, що досі не мало жодної україномовної програми і лише сьогодні ставить півторахвилинні новини державною мовою, є російським за своєю суттю,

показує, що він є добрим автором книжок про піар, але не знаю, чим він показав себе як практик в інформаційному просторі.

Є більша небезпека: Віктор Медведчук вирішив зайнятися інформаційною політикою і створив відповідне управління, до якого запросив дуже цікаву особистість — Сергія Васильєва, колишнього президента “Альтернативи”. В українських виборчих технологіях вона тримає першість із антиреклами. Тут робилися ролики проти столичного мера Омельченка. Васильєв — це людина, яка працювала виключно з чорним піаром. Я думаю, що Васильєв допомагатиме Медведчуку займатися дискредитацією Ющенка, Мороза, Тимошенко чи ще когось іншого. На здоров'я — якщо це не суперечить закону. Проблема в іншому — Адміністрація Президента (АП) вирішила займатися інформаційною політикою, що повністю суперечить за-

скажімо, до нічного часу. Відповідно будемо намагатися знайти формат, щоб фільми з еротикою і насильством не з'являлися в “сімейний час”. Водночас шукаємо формулу, як телебачення не повинно втратити гроші від реклами і поставити заробляння грошей за неї в залежність від творення власних авторських програм. Сьогодні “1+1” за кількістю російських програм і російських серіалів вже обганяє “Інтер”.

З одного боку, нам хотілося б звільнити суспільство від негативної реклами, з іншого — щоб канали не втратили. Пропонується зробити так: у нічні години ми дозволяємо рекламу алкоголю й тютюну, але витримуємо певні пропорції. Наприклад, кожна 10-та чи 5-та гривня від цих надходжень витрачається на соціальну рекламу, що йде у денний час. Сума грошей у рекламному пакеті залишається такою ж, а ми пози-

дозволеної законом, суми позову до ЗМІ — саме з ними сьогодні судяться чи не найбільше. Потім це питання “спустили на гальмах”.

— Тут треба, так би мовити, перевернути піраміду. Сьогодні вона виглядає так, як антижурналістська логіка законодавства. Журналіст, написавши статтю, мусить доводити в суді, що чиновник, про якого написано, таки не правий. Чому це журналіст має робити? Чиновник має доводити. Він щоденно, щонічно має усвідомлювати, що завжди перебуває під контролем суспільства і ЗМІ. Якщо його критикують за той чи інший крок, він не повинен знищувати медіа, а знати, що це нормально. Коли ми створимо ситуацію, за якої прецедентне право буде захищати виключно журналіста, то апіорі зменшиться кількість позовів. А абсурдні мільйонні позови таким чином зникнуть взагалі.

Паралельно я вважаю, що судові позови до ЗМІ мають бути, має бути інструмент протидії. Скажімо, моя історія з “Киевскими ведомостями” (в яких з Миколою Томенком давня і взаємна “любов” — ред.) Та спочатку треба легалізувати медіа в системі правових відносин, щоб не робити заручником журналіста. Я відмовляюся позивати до суду журналістів, бо розумію, що є певні статті — або ніким не підписані, або надруковані на замовлення засновників. Які заховані десь в офшорі, а їхня олігархічна газета планомірно нищить якихось політиків.

— *Ви особисто можете судитися з якимось ЗМІ?*

— Я позивав би видання, не журналіста. Журналіст, на жаль, є найбільш незахищеною людиною. Зазвичай він працює за контрактом і є цілком залежним від працедавця. Він щасливий вже тим, що отримав роботу, тут не йдеться про його можливість захищати свої права. Я буду судитися з засновниками — якщо відбуватиметься системна дезінформація чи пропагування якихось антиукраїнських, антидемократичних речей. Якщо і надалі Національний телеканал поширюватиме дезінформацію, що рішення Верховної Ради стосовно Нацради незаконне, як голова комітету позиватиму до суду керівника каналу, що не мав часу прочитати закон про Нацраду. Треба створювати прецеденти відповідальності. Якщо ти є керівником ЗМІ і граєш у велику політику, то повинен елементарно до цього бути підготовленим — знати законодавство і діяти згідно з ним. Навіть якщо цей закон поганий. Тоді не буде цього маразму, коли Олександр Мороз чи ще хтось із політиків виграв суд у телеканалі, а його президент каже: “Ми не будемо підкорятися рішенням суду, бо нам не подобається закон, суд чи голова суду”. Якщо ліквідувати цей правовий нігілізм, то ситуація зміниться, навіть коли не зміняться власники ЗМІ. Моя страте-

фото П. Гончара

говорити у минулому часі про протистояння Вашого комітету і Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. До її нового складу потрапив “нашоукраїнець” Понеділко.

— Я б не сказав, що було протистояння. Взагалі, склалася унікальна ситуація, коли члени Нацради і багато людей, що вважаються експертами у галузі теле- і радіомовлення, що відбулося. Вперше в історії українського парламента було рішення не про ротацію, а про висловлення недовіри. Відповідно — про обрання нових членів Нацради, згідно з законодавством.

Коли мене запитують — нові люди в Нацраді будуть кращі чи гірші професіоналі — це дивує. Ступінь професіоналізму — це фантастично суб'єктивна річ. Об'єктивним є те, що члени Нацради виконують чи не виконують закон. Після того, як попередньому складу було оголошено недовіру у зв'язку з

Нацрада називала українським. Тимчасом, як воно працює фактором іноземного інформаційного впливу не тільки на ниві масової культури.

“РЕКЛАМІ АЛКОГОЛЮ Й ТЮТЮНУ НЕ МІСЦЕ НА ТЕЛЕБАЧЕННІ”

— *Нацраду старого складу традиційно вважали відповідником президентської лінії в інформаційній політиці. Тепер президентську складову підсилює відомий Георгій Почепцов, який очолив управління стратегічних ініціатив у президентській адміністрації. Цей крок пов'язують і з небажаною для Президента на посаді голови інформаційного комітету Вашою кандидатурою.*

— Я спокійно до цього ставлюся. Георгій Почепцов свого часу займався створенням суспільного телебачення. Те, що нічого не було зроблено в цій сфері,

МИКОЛА ТОМЕНКО ХОЧЕ, ЩОБ УСІ ГРАЛИ ЗА ПРАВИЛАМИ

Новообраний голова парламентського комітету з питань свободи слова та інформації Микола Томенко розповідає про своє бачення українського інформаційного продукту і тих, хто його створює.

кону. Згадану політику здійснює Верховна Рада, АП є дорадчим органом.

— *Більшість громадян інформаційну політику, і не тільки, сприймає засобами телебачення. Українське — майже повністю комерціалізоване. Як можна змінити становище?*

— Мої опоненти знайшли нібито серйозний аргумент проти мене — мовляв, телебачення вже поділено, а якщо я його критикую, то я за те, щоб знову переділити. Доволі примітивний підхід — я бізнесом не займався і не збираюся.

Моя позиція така: всі телерадіоорганізації, які отримали ліцензію, повинні діяти у відповідності до законів і тих принципів суспільної моралі й культури, які сповідаються українською нацією. Що можна зробити? — Змусити всіх виконувати те, що є. Вчора дивлюся “1+1”, в середині фільму йде реклама, хоча це пряме порушення закону про рекламу. Або на всіх каналах йде пряма реклама алкогольних виробів, не брендів, — теж порушення закону. Нацрада давно мусила б: а) попередити; б) поставити питання про відкликання ліцензії. І не треба жодних законодавчих актів.

У вересні-жовтні винесемо нову редакцію закону про рекламу, де буде пряма заборона — включно з торговими марками — реклами алкоголю й тютюну,

тивно впливаємо на суспільну мораль.

Є друга проблема: змусити телерадіоорганізації діяти згідно із законом з точки зору сплати податків. Є достатня кількість ЗМІ, заснованих через офшорні компанії. Податки, звичайно, сплачують не в Україні.

Я також вважаю великою несправедливістю, коли в бідній країні голови держадміністрацій фінансують по три-чотири обласні видання. Не питаючи в територіальній громаді, яка сплачує податки, чи вона з цим погоджується. З осені пропагуватимемо концепцію роздержавлення ЗМІ.

Так само я сподіваюся, що найближчим часом Національна телерадіокомпанія виглядатиме так, як її світові аналоги. В усьому світі національні ЗМІ пропагують освіту, культуру, спорт, охорону здоров'я і таке інше — це не політичні канали. Вони не розповідають цілодобово, що роблять Президент чи Верховна Рада. Для цього достатньо однієї прямої ефірної програми. Принагідно скажу — будемо відстоювати ідею кабельного парламентського телеканалу. Ті, хто побажають, будуть його вмикати.

“... І ВСЕ Ж ТАКИ ПОЗОВИ ПРОТИ ЗМІ ПОТРІБНІ”

— *Колись у Верховній Раді обговорювалося питання максимальної,*

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибує на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідривно дивився на поля зеленої Буковини, впивався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проніс текст пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залюбленої у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабинею літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недосажним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смerek, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однійменний фільм режисера Романа Олексів. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадались, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошному серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замряний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдивляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигойдував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сів за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантьєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторові легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимир Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не захотіли. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім таку гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводив перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було формально. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентові-композитору несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво бдав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потому був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед диверма юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи подіяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного ґудзика на плачі. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

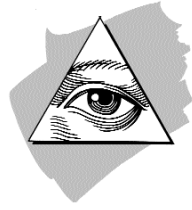
Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи знихок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш ґудзики...

“СЛОВО Просвіти” ● ч. 31 (147), 2—8 серпня 2002 р.

Продовження. Початок у ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11, 13—18, 20, 21, 23, 25—27, 29 (2002

Існує таке психологічне явище, як домінанта, відкрите відомим ученим О. О. Ухтомський, суть якого полягає в тому, що піддослідним паціюкам тривалий час не давали їжі. І коли вони допадалися до неї, то вони, паціюки, не звертали уваги на те, як їм відтинають хвости. Цей закон домінанти поширюється майже на всі види, в тому числі і на людину, про що може свідчити хроніка голодоморів ув Україні. З виголодженням вкрай людиною можна чинити щохотя... Власне, лише після голодоморів можна було запроваджувати нову форму власності — колективну...

Гідність і відповідальність зникають, бо домінантою стає споживання... У відомому американському кінофільмі "Зав'язані вітром" героїня виголошує у фіналі фільму сентиментальні слова: "Я піду на все, аби ніколи не голодувати". Багато хто ці слова сприймає як кредо, як символ віри західного світу, як формулу американської мрії.

Ідея американського земного раю без спокути і перетворення можлива лише для обмеженого кола тих, що втратили свою людську подобу, отже з відступами від божеської природи людини. Остання вже не раз оголошувала себе впродовж історії "альфою і омегою", замуруючись у піраміди, засипаючи себе в скіфські кургани. Українські чорноземи законсервували велич царів наших і їхнє марновірство. Нині мільяртери, застосовуючи новітні досягнення науки, досягають того ж, заморожуючи свою згаслу плоть на потонні віки: на поглум і безчестя. Ціннісні критерії, які формувалися в Україні протягом довгих віків (від Трипільської доби до Шевченкової) візьмуть неодмінно гору над прагматизмом, зиском і комфортністю... Якщо людство не хоче закінчити самогубством, воно мусить враховувати й українські історичні уроки... У тому числі й уроки трьох голодоморів...

Сентенція Ісуса Христа: "Шукайте царства небесного і все дасться вам", — можливо, звучить сьогодні і не переконливо, і декларативно. Але ще ніхто її не спростував облаштуванням власного земного царства. Наставав час, і розлука з цим царством ставала неминучою. І вислів Анатолія Солов'яненка про те, що в гробу кишень немає, лише осучаснює сказане майже дві тисячі років тому: "І порошинки не візьмете з собою". В есхатологічному двобої добра зі злом, сумління із зиском наші пращури були завжди на боці добра й сумління, чим і забезпечували собі місце під сонцем...

Благополуччя і свобода без істини, без духовної рівноваги, без душевного самовдосконалення — нічого не варті. І деякі західні країни, що домоглися земних благ, є цьому підтвердженням.

Не може бути продуктивною ідея установлення такого світогляду, де б одні розкошували, захрясаючи в переситі, жадобі, перелюбстві й ксенофобії, а інші — животіли. Ідея Едему для обраних — це абсурдна ідея, це антилюдська, антибожа ідея, тому моральні критерії ніколи не стануть архайчними, як не зістаряться принципи добра, душевного вдосконалення і творчого осмислення світу, в якому є лише один пан, Ісус Христос...

"Стародавнє минуло — ото сталося нове".

Інакше потрактовувати — означає сприймати і нашу українську історію як безглузду: тому витoki визначають і перспективу. Вони, ці дві категорії, взаємозумовлені і взаємопов'язані, як книги Старого Завіту з усіма Євангеліями.

І наша мета: не захоплення старожитності і величчю наших пращурів, а чітке бачення власної української перспективи... Отже, до витоків.

СИЛА ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ

Суцї фактом самого життя переважають померлих, тому, власне, і не квапляться засвоювати уроки своїх попередників або зв'язати на їх мудрі висновки, застереження, сентенції, вчення. І саме це є, напевне, причиною деградації моральної величч людини, її духовної збідненості, її дріб'язковості, підступності. Видатний український мислитель

Памфіл Юркевич ще в середині XIX ст. у своїх роздумах про "Історію філософії права", якими він ділився зі студентами Московського університету, де він очолював кафедру філософії, зазначав, що людина мусить бути цілісною і в знаннях, і в житті.

Двадцятье сторіччя довело, що ці категорії розведені до своїх полярностей: життя знаннями не корегується, більше того — знання стають інструментом до здобуття комфорту для життєвляштування.

"Сучасна людина, — казав П. Юркевич, — мало схильна до абстракцій і надто розп'ята дріб'язковими життєвими інтересами, якими вона надзвичайно дорожить.

Множинність світу витіснила єдність, спеціалізація — універсальність... Людина, здавалося б, озброюючись новими казковими досягненнями, мусила б ставати досконалішою, духовно значущою, адже, як зазначає Макс Планк: "Релігія і наука зовсім не виключають одна одну, як це вважа-

світу. Для того, щоб виплекати таку національну одиницю як українець упродовж багатьох сторіч потрібна була участь не лише самого природного фактора, на який посилюються наші антропологі, а й надзвичайна дбайливість роду, матерів, батьків. Ми часто вживаємо такий термін: здоров'я нації, відриваючи його від не менш важливішої і вирішальнішої категорії, такої як "моральне здоров'я". Вселюдська історія, як і національні, — свідчать про те, що наукові та інші засоби пізнання світу і віра в надприродні сили, якщо хочете, космічні, існували завжди. І важко стверджувати, що було більше помічним: чи цілюща сила рослин, а чи сама молитва, якою супроводжувалося лікування. Але і тут стався розрив.

Проте тисячоліття формування українського етносу свідчать, що цей шлях був найпродуктивнішим. Багато істориків (від Геродота до Павла Крушевана) звернуло

зом очей і задушевним сміхом. Там під вічно сірим похмурим небом людина набула якогось пригніченого нежиттєвого виразу: це олов'яне, пригнічуючи його душу з віку у вік, убило в ньому життєрадісність; тут він ріс під ясним синім небом, вбираючи в себе разом із сонячним промінням і життєві сили: він дихав на повні груди, дихав здоров'ям, з насолодою, і, відчувуючи себе здоровим, вже інакше дивиться на світ. Дивлячись на цю юрбу, ви передовсім відчуваєте, що в ній переважає здорова людина, що це не скалічена і вироджувана юрба столиць та інших великих центрів життя, а ще свіжа, вічно оновлювана приливом цнотливих сил природи.

Придивіться до городових, до двірників, до кондукторів на конках — все люд крупний, широкоплечий, з рум'янцем та засмагою, бадьорим виглядом, меткими, блискучими очима. У Києві дуже багато вродливих людей... Особливо вродливі киянки. Назустріч весь час трапляються миловидні симпатичні личка чисто малоросійського типу, інколи широколиці, є частіше кругловіди, з тонкими рисами, красиво обведеними брівками і глибокими очима, які подекуди вже втратили свою малоросійську характерність, але з очима світлими, — то сірими, то голубими при смаглий шкірі і чорному волоссі "южанок"... Малорос, при глибокому розумі, в усьому безпосередній. У цьому особливо яскраво виявляється історична канва, по якій вишивався склад малоросійської натури. Ні-ні та й прозирне в ньому геть запорізький розмах, з його пристрастю і широтою..."

Можна було б цитувати сторінку за сторінкою це захоплення російського великодержавника від історичності нашої нації, від природності та оригінальності. Але я вашу увагу звертаю не на розум і вроду, не на темперамент, не на жвавість і розважливість, а на здоров'я: в ній, в юрбі "переважає здорова людина", "життєрадісна", що "ввїбрала в себе разом з сонячним промінням життєві сили"... Ці сили вбиралися не одним поколінням. Для формування "такого типу" потрібні були віки. І духовно-моральні чинники відігравали найважливішу роль при етногенезі. Людина жила не другорядним, побутовим, егоїстичним, а цілісним, магістральним, національним. Цей життєвий простір, простір осілості наших пращурів не був простором спокою і вічної злагоди: його не захищали високі гори та неподоланні бурхливі ріки чи моря.

Життєвий простір відроджувався одразу і збіжжя лінійності списів і... — був наменшення... — завойованими жінками давніх часів... був завських тирнатські чащурів все вляглося в один етнонім: татарин. "Сонечко-сонечко, виглянь у віконечко, там татари йдуть і тебе заберуть..."

Кафа, як і Сурож, задовго до появи тут татар були ринками невідьників, вилонених по селах та містах давніх українців. Це в новітні часи витворилася міфологія про носіїв культури і цивілізаційних здобутків колонізаторами наших південних кресів. Головна мета була — "людоздобичництво". Раби потрібні були і для Карфагена і для Рима, так само, як для Афін чи Єрусалима... чи Вавилону... А хіба Дарій не брав полонених на будівництво своєї імперії? Работоргівля — як і проституція — найдревніші, так би мовити, ремесла людські...

Далі буде.

Старі, вироджувані архайчні етноси весь час омолоджувалися свіжою здоровою кров'ю наших пращурів... Тому питання вольності, питання незалежності ставало проблемою простого виживання. Відвага гартувала людину. І походи наших славетних князів від Олега, Святослава та Ігоря до Богдана Хмельницького — ставали фактично визвольними походами. Чому історія замовчує ці сторінки? Сторінки работоргівлі, що інтенсивно провадилася про-

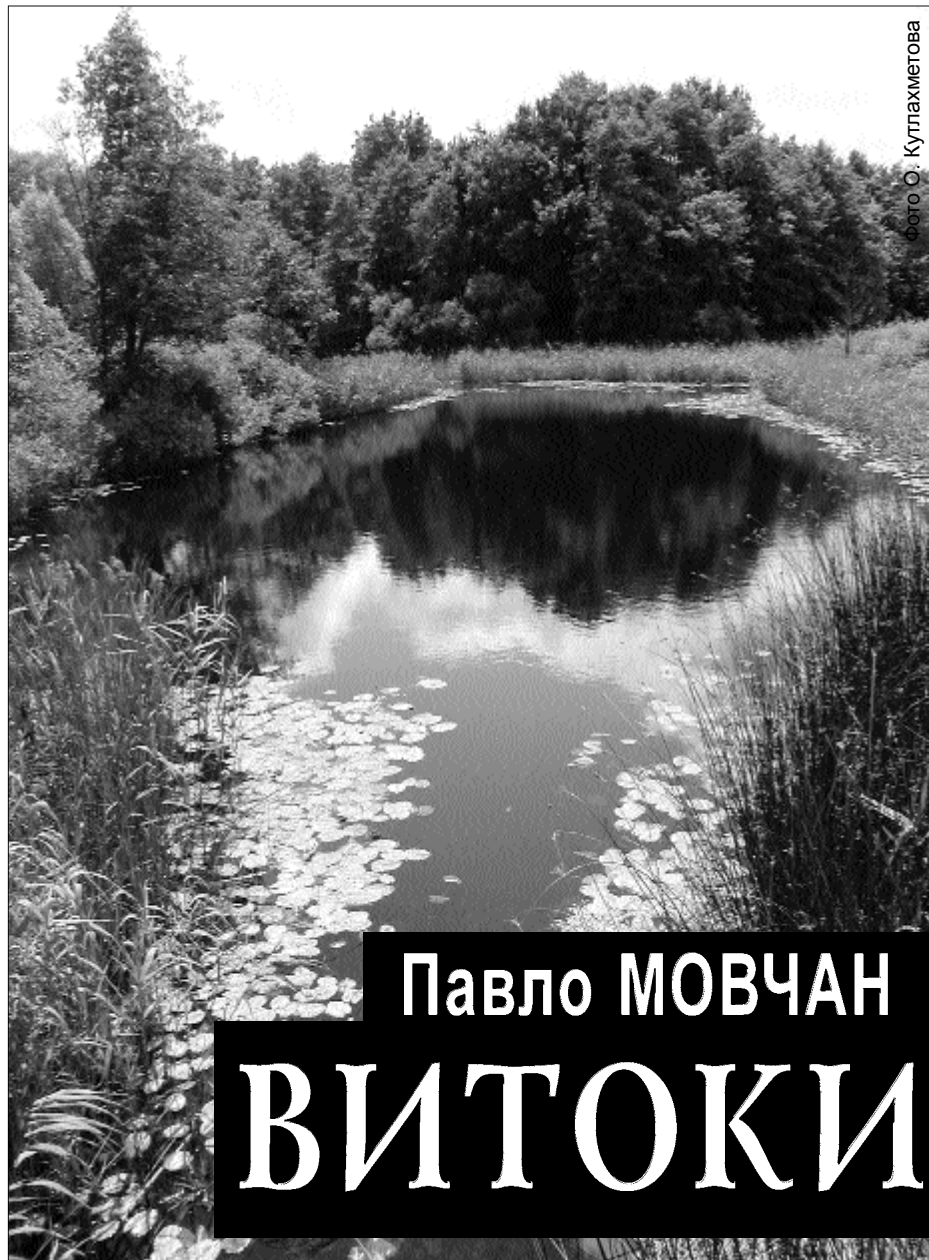

фото О. Кутахметова

Павло МОВЧАН ВИТОКИ

ли раніше і чого боїться багато хто з наших сучасників. Навпаки, вони узгоджуються і доповнюють одна одну". Цю взаємодоповнюваність та взаємозумовленість можна розгледіти в багатьох історичних фактах, які потрапляють в поле нашого зору. Віра і знання — два важелі, якими підважували і величезні кам'яні квадрати, що покладалися в тіло піраміди, і гігантські об'єми землі при будівництві Змійових валів та при насипанні степових наших курганів, і навіть при звичайній трепанції черепа, коли робилася знахарями-відунами прецизійна операція на черепній коробці. Чи не в кожному похованні так званої скіфської доби можна побачити череп, залатаний квадратиком кістяним, що ніби обплавлений чи зварений своєрідною електрозваркою з чотирьох боків. Мене особисто ці речі вражають, як і є вражаючими ідеальні форми кам'яних сокир: з ідеальним отвором, кутотом заточки, відцентрованою вагою обуш-ка і гостряка.

Віра і знання, або ж знання через віру застосовувалися нашими пращурами у повсякденні, коли боролися з моровицями, пошестями, насланнями чуми, малярії, тифу та всіх інших моровиць, що вигублювали людність у багатьох географічних зонах

увагу на фізичні і моральні кондиції наших пращурів. Неодмінно зверталася увага на високий зріст, на велику фізичну силу, на світлі очі, на русяве волосся, на веселу вдачу та витривалість, на розважливість та відданість.

Свідчення Павла Крушевана, відомого монархіста, слов'янофіла і великодержавника для мене особисто є набагато важливішими, ніж свідчення його попередників, істориків давніх і середніх віків. Добувшись до Києва в своїх мандрах по неозорій Російській імперії, Крушеван в 1895 році захоплено вигукує: "При погляді на Київ ви відчуваєте, що цей гігант створений могутньою і здоровою расою. У всьому виявляється якась життєва сила, любов до життя і віра в життя молодої натури. Відсутні строгі тони, немає похмурих фарб, все яскраве в міру без різкості". Не можу не звернути уваги і на ті контрасти, які впали в око історико-мандрівнику: "Напередодні я блукав у низькорослій, похмурій, хирлявій, хворобливій на вигляд юрбі білоруських міст. Тепер же переді мною пропливала юрба людей, з якогось ніби іншого світу, людей високих, свіжих, здорових, із смаглими обличчями, жвавою жестикуючію, лункими голосами, відкритим вира-

Структура Української Повстанської Армії була збудована за територіально-ієрархічним принципом на підставі чітких організаційно-статутних положень. Уся територія, на якій діяла УПА, була розділена на регіони діяльності (військові округи — ВО). Кожна округа мала командира військової округи, політичного референта і господарчого референта.

На території відповідної округи діяла група, тобто потужне військове з'єднання, що за кількістю відповідало стрілецькій дивізії. Наприклад, на теренах Житомирської області протягом серпня-листопада 1943 року діяла група "Тютюнник". Шефа військового штабу групи призначав командир ВО.

У складі групи діяло кілька загонів (полків), кожен з яких мав по кілька куренів (у перекладі на сучасну структуру — батальйонів), що складалися із сотень. Сотня була основною, найбільш оптимальною бойовою одиницею — достатньо чисельною для нанесення відчутних ударів і протистояння великим підрозділам ворога, а водночас не настільки великою, щоб це стояло на перешкоді мобільності та оперативності виконання поставлених завдань.

У кожній сотні налічувалося по кілька сот чисельністю 30-40 бійців; чота мала в своєму складі в середньому по три рої. Для виконання розвідувальних і диверсійних завдань створювалися також бойки.

Бойка — найменша бойова група бійців ОУН-УПА — складалася із кількох осіб: 3-5, зрідка — до 10, тобто за максимальною чисельністю відповідала роєві. Деякі бойки перебували на напівлегальному становищі: удень — звичайна, на очах у всіх, праця в по-

лі, на обійсті; уночі — час від часу — участь у бойових операціях.

Така організація партизанської боротьби виникла в конкретних умовах гітлерівської, а потім московсько-більшовицької окупації, тобто в умовах, коли Українці, перебуваючи у ворожому оточенні, змушені були приховувати своє прагнення побудувати самостійну Українську Державу.

Совецька комуністична (а по суті — сталінська, тобто фашистська) пропаганда від 1943 року і аж дотепер змальовувала борців за волю України у найчорніших фарбах, приписуючи бійцям ОУН-УПА найогидніші вчинки, яких ті ніколи не здійснювали.

Благородні слова — бандерівець, самостійник, націоналіст — були перетворені на ідеологічний кухні ЦК ВКП(б) у Москві на лайку, використовували ці слова для означення "врагов совєтської влади"; тієї влади, у якій насправді ніхто не слухав порад (совєтов) народу, бо все вирішувалося за вказівкою "наймудрішого вождя".

Саме за його вказівкою було створено в системі НКВС загони "ястребів", котрі діяли у формі і під виглядом бійців УПА, відзначаючи свої "бойові дії" нечуваними звірствами проти мирного населення західних областей України.

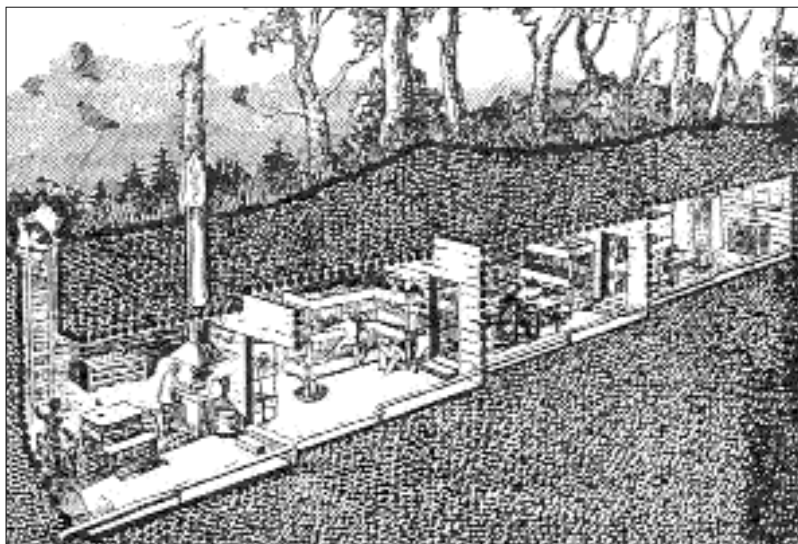
До будь-якого села, хутора, оселі, запліт дозрівалих у зв'язках із бандерівцями, вривалися серед білого дня озброєні "ястреби" і вчиняли жорстоку криваву розправу, не жаліючи навіть дітей.

Продовжуючи активну партизанську боротьбу проти московсько-більшовицьких окупантів у себе вдома і не бажаючи наражати на небезпечку мирні оселі, в яких залишилися жінки і діти, командування УПА

Криївка, бойка, схрон... Мало хто з сучасних юнаків вживає цих визначень, а тим більше, достосовує їх до власної особи. Навіть у нинішньому Українському війську досвід діяльності бойок із застосуванням схронів не є предметом практичного засвоєння.

А шкода, бо цей досвід, чого доброго, може ще стати у нагоді в Україні, так само, як був широко ви-

РЕТРОСПЕКТИВА І ПЕРСПЕКТИВА СХРОНУ

Підземний бункер-шпиталь на горі Хрещатій. Збудований чотою Юрія Борця-Чумака 1946 року

наприкінці 1945 року приймає рішення про масове будівництво схронів.

Якщо **криївка** (від слів *укритися, сховатися*) влаштовувалася як тимчасове укриття, переважно на поверхні, то **схрон** мав знаходитися під поверхнею землі і використовувався як місце тривалого, стаціонарного розташування підрозділів, штабів, госпіталів, друкарень тощо. **Схрони** — це свідчення і форма боротьби титульної Нації проти чужоземних загарбників, окупантів. **Схрони** — це, значною мірою, символ Нації, переконливий до-

каз її нескореності, самовідданості, високого рівня організованості і дисципліни в лавах ОУН-УПА.

Невеликі **схрони** (найчастіше — для бойків, зв'язкових, розміщення провіанту і амуніції) звичайно являли

Чумак же далі роздумував над тим, що має сказати воякам. Багато з них уже мали за собою чотири роки служби в УПА, і підхід до них, як до новаків, був би помилковим, а то й неправильним.

Про ідею говорити їм немає потреби, бо це такі хлопці, котрі у разі поранення дострілять себе, щоб не потрапити до рук ворога й під тортурами не зрадити друзів.

...Маючи практику в будівництві бункерів, а до того перебуваючи раніше в підземному шпиталі, Чумак хотів спорудити цей шпиталь якнайвишдніше (...) Тут можна було розмістити людей. Під цим оглядом (...) терен сотні Громенка мав куди краще забезпечення, бо посідав десятки готових бункерів.

Борець Юрій. У вирі боротьби. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 128—131.

собою одноповерхові приміщення на 5-6 осіб, заглиблені на кілька метрів нижче поверхні землі. Будувалися й "двокімнатні" (інколи — глибокі двоповерхові) схрони, а також невеликі бліндажі неглибокого заглиблення на кільканадцять осіб.

Протягом 1945-1946 років у Прикарпатті і Карпатах було збудовано близько двохсот підземних схронів, а серед них і великі бункери. Прикладом зазначених може слугувати підземний бункер-шпиталь на 19 ліжок для поранених, з підсобними приміщеннями, операційною, кухнею і туалетом, водогonom і каналізацією, що його збудувала чота Юрія Борця-Чумака ранньої осені 1946 року на горі Хрещатій.

Місце для цього шпиталю було обрано командуванням після докладного аналізу тенденцій і оцінки перспектив ведення військових операцій. Гора Хрещата, що на території сучасної Польщі, в Бещадах, недалеко від місця, де сходяться кордони України, Польщі і Словаччини. Її висота — 997 метрів. У семи кілометрах від неї — містечко Душатин на березі річки Ослави, яка впадає у повноводий Сян.

Основна проблема схронів, а особливо, бункерів — збереження конспіративності за умов переміщення людей у районі їх розташування. Маскування підходів і входу, локалізація небажаних свідків і свідчень (димів від кухні, звуків, запахів тощо), дотримання секретності під час передавання інформації — усе це вимагає не тільки організаційної вправності і дисципліни, а й відпрацювання певних навичок поведінки.

Особливих навичок вимагало користування схронами в зимовий період, коли вже випав

сніг. Проте бійці УПА настільки майстерно володіли технологією конспірації і маскування, що це давало їм можливість користуватися так званими зимовиками, тобто схронами на зимовий період, не припиняючи партизанських дій.

Ця публікація — лише невеличка данина шани сотням тисяч безіменних бійців, які свідомо віддали своє життя за волю України, воюючи в рядах Української Повстанської Армії. Їх високий патріотизм і самозречення в ім'я Бога і Української Державності є чи не єдиним прикладом масового героїзму Української Нації в ХХ столітті.

Але річ не тільки у героїзмі в минулому, варту гідного вшанування з боку вдячних нащадків. Судячи з повзучої деукраїнізації і багатоаспектної російсько-імперської експансії в Україну, тема **схрону**, очевидно, не тільки не втратила своєї актуальності, а й стає дедалі важливішою на порядку денному існування Української Держави.

Бо від того, що Москва веде "мирну", а не відкрити війну проти України, вона не перестала бути війною; загарбання, яке відбувається на наших очах, не перестало бути загарбанням, а окупаційній військи на території України не змінили своєї антиукраїнської доктрини.

Зрештою, очевидні антиукраїнські акценти у задемонстрованому 10 травня 2002 року по телеканалу "1+1" сучасному російському фільмі "Брат-2", в якому один з головних героїв називає всіх Українців бандерівцями (не в справжньому, а в лайливому московсько-імперському розумінні цього поняття) — характерне тому підтвердження.

Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ

ДОКУМЕНТИ

...Війна провадиться в інтересах імперіалістичних хижаків, що хочуть коштом інших народів і чужих земель поширити свої впливи... Війну провадять партійні кліки за те, щоб могли вдержатися на поверхні політичного життя...

Воєнна хуртовина не минула також і українських земель. Знайшлося багато охочих "визволити" нас, або "освободити" нашу землю від її багатств. Розстрілами тисяч невинних людей, вивозами на холодні Соловки чи Сибір позначили вже на Україні своє "освободження" червоні московські імперіалісти — більшовики.

В українського селянина насильно вивирали його просянкуту кров'ю і потом землю й увесь доробок, а самого гнали на голодний пайок до колгоспу, де він не був уже вільним господарем, а лише рабом-невільником під нагаєм посіпаки.

...Московський імперіаліст, незважаючи ні на що, не хоче розлучитися з думкою про панування над Україною. Кровожерний сатрап Сталін висилає на наші землі

ХТО МИ І ЧОГО ХОЧЕМО

банди грабіжників, бандитів. І останню одежину, останній шматок хліба, що наш селянин заховав собі перед окупантськими бандами Гітлера, забирають "герої" — "червоні партизани". Вони ще мають відвагу називати себе "народними месниками"! Щоправда, мстяться вони, але не за кривди нашого народу, тільки над нашим народом...

Вроджена ненависть Москви до України каже москалям мститися над нашим народом за їхній нижчий культурний і духовний рівень. Бо таке обходження можна було побачити лише у напівдиких, здеморалізованих племен азійських кочовиків. Червоні бандити своїми "подвигами" тільки наражають населення на помсту з боку німців, але в жодному разі його не боронять. Вони нищать кращих синів України — самостійників.

...Гітлер і Сталін дуже добре зрозуміли, що не зможуть вдержатися на Україні, поки не злікві-

дують останнього свідомого українця — самостійника.

...Ми боремося за визволення нашого народу й тому наша війна є священна. Ми не бандити, не диверсанти, як це нам закидають німці й більшовики з їх завушниками. Ми боремося на рідній землі і в обороні прав нашого народу. Ми несемо високо Прапор Самостійної Соборної Української Держави. З усіма безхребетниками і прихвоснями московського або німецького імперіалізму нам не по дорозі.

Досить неволі! Досить знущання і наруги! Годі вже терпіти! ХОЧЕМО ЖИТИ ВІЛЬНО!

Хочемо вільної, ні від кого не залежної, Української Держави.

Хочемо самі дбати про своє життя, про свою землю і про свої порядки.

Хочемо, щоб український народ був господарем, а не наймитом на своїй землі...

З відозви штабу групи "Озе-

ро" УПА до українського населення із закликом до боротьби проти окупантів за українську державу. Травень, 1943 р.

ДІІ ВІДДІЛУ УПА
загону "02" — групи "Озеро" в районах Житомирської області (фрагмент звіту від 27 грудня 1943 р.)

...Стан Червоної Армії. Совітська армія здеморалізована, голодна, обдєрта до краю. Бійці і командири міняють все на горілку. Були часті випадки, що за горілку молоді хлопці діставали гранати, кріси і інші виряд. Командний склад переважно зложений з москалів. Вони в жажливий спосіб поведуться з рядовиками, що бійці падали з утоми, а командири купали їх ногами і казали: "Должен ити без никаких разговоров".

Після заняття терену на чет-

вертий день переводять мобілізацію від 16 до 55 років. Залишають тільки калік. Після переслухання мобілізованих у відділі НКВС відсилають їх на передову. Москалі говорять: "Довольно ми уже намучились за вашу Україну, ви жили два года спокойно, а тепер довольно з вас. Ви должны ити на передовую фронта, чтобы испить долг, наложенный на нас Советским Союзом".

...Населення незадоволене більшовицькою дійсністю. Воліли б навіть, щоб були німці, як червоні. Невдоволення це основане на тому, що більшовики зразу мобілізують чоловіків на фронт, а в їхніх жінок забирають всі запаси та худобу, яку придбали на зиму. Червоні на постійно забирають усе, говорять: "Ми воюемо, нам усе можна".

*) **Літопис УПА**, Нова серія, Том 2. **Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943-1944. Документи і матеріали**, НАН України та ін., Київ-Торонто, 1999, с. 577-579, 650-652.

ЖИВОТІННЯ ТЕАТРУ — ПРАВДА ЖИТТЯ

ПІДСУМКИ ТЕАТРАЛЬНОГО СЕЗОНУ ТА ВЛАДНОГО РЕФОРМУВАННЯ БУКОВИНСЬКОГО ТЕАТРУ, ТИПОВІ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ЧЕРНІВЦІВ

Ще в 1996 році з метою порятунку Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської та піднесення його до рівня європейського, влада розпочала його реформування. Наслідком такої владної опіки стала зміна дирекції та художнього керівництва театру, — жоден театральний сезон не минав без гучних скандалів у пресі. Не обійшлося без нього і під завісу цьогорічного театального сезону, що дало підстави констатувати: керівництво мистецького колективу намагається приховати свою творчу неспроможність і адміністративну бездіяльність за соціально-економічними проблемами.

Як тоді, так і тепер залишається актуальним запитання: чому занепадає театр у місті, де так багато навчальних закладів, молоді? Чому глядач збайдужів до театру? Узвичаєне пояснення, що люди не ходять, бо, начебто, нецікаво, є поверховим. Дисгармонія стосунків театру і публіки має соціальне підґрунтя.

Слідкуючи за адміністративними змінами в обласному театрі, які, за волею владним рішенням, тривають ось уже понад 10 років, буковинці-шанувальники Мельпомени стали свідками того, як професійний колектив, у якому ще донедавна були справжні народні і справжні заслужені артисти, талановита молодь, поступово зводиться на аматорський рівень, рівень агіткульбригади, вибудовуючи вистави за законами шкільних монтажів: трошки музики, трошки танців, трошки діалогів, трошки монологів — і жодної психології. І це для таких, скажімо, творців, як "Кайдашева сім'я" за І. Нечум-Левицьким, "Ціною крові" за Лесею Українкою, суть яких — в глибинному внутрішньому конфлікті. Тим часом керівництво театру подекуди скаржиться на відсутність хороших акторів, молоді в театрі, вдячних глядачів, доброзичливої критики, а головне — належного фінансування театру з боку місцевої влади...

Але, якщо пригадати історію українського професійного театру, то процес його становлення і розвитку, як і української театральної культури взагалі, відбувався в умовах дії Емського указу, в якому був спеціальний пункт про театр. Це стало справжньою перешкодою аж до 1917 року, бо заборонялися сценічні вистави "на малоруському наріччі", а також друкування на ньому текстів до музичних нот. Але ці політичні й, зрозуміло, фінансові утиски жодним чином не завадили корифеям української сцени (І. Карпенку-Карому, М. Кропивницькому, М. Садovskyму, П. Сакс-Ганському, М. Заньковецькій, Г. Затиркевич-Карпинській) піднятися до високого рівня художнього узагаль-

Сучасний театр працює в умовах перелицьованого колись ідеологічного диктату на персональний нинішній, де першу скрипку, як правило, грає дружина художнього керівника. А ще — фінансової кризи, загальної апатії до проблем громадського і культурного життя. Щоправда, криза сучасного театру, в тому числі й буковинського, — це, насамперед, криза свідомості, яка перебуває у стані летаргії. Нею уражені не лише викинуті на вулицю безробітні і вимучені безгрошів'ям люди, змушені жити тільки пеку-

нення образу, до опанування методу переживання й удавання, до технічної досконалості акторської майстерності. Сценічне мистецтво театру корифеїв витримало іспит часом внаслідок вияву його митцями високої громадянської свідомості, стійкості й мужності в умовах жорстоких урядових переслідувань демократичного театру у царській Росії, виїзкової працездатності, а головне, відданості мистецтву та ідеї служіння народу.

Хтось скаже: це історія... Так! Але це була б погана історія, якби не стала добрим уроком для нащадків, а з її досвіду ми не зробили б належних висновків. Саме з огляду на історію ми можемо стверджувати, що в усі часи і за всіх режимів шлях українського професійного театру був тернистим, але його майстри завжди були тісно пов'язані з передовою громадською думкою і, зокрема, з передовою теоретичною думкою в світовому театральному мистецтві.

Із сумних реалій, які спостерігаємо сьогодні, можна зробити висновок, що найбільшої шкоди українському мистецтву, культурі, театральній зокрема, заподіяла тоталітарна радянська система, яка зняла з творчих організацій, установ, закладів мистецтв та культури фінансові проблеми, зруйнувавши тим самим психологію мислення і творчості та розбестивши справним фінансуванням збиткові театри.

У такий спосіб держава перетворила митців на облужуваний владу та її представників на місцях персонал, доля якого повністю залежала від ласки чиновників. За умов такої комуністичної "зрівнялівки" психологія митців стала споживацькою, а театр вдовільнився представницькою роллю. І коли в 70-ті роки стає вже відчутною криза в театрі, то про неї вголос ще ніхто не наважується говорити, оскільки браку фінансування з боку держави немає. Критерії ж самооцінки поруйновані саме такою психологією, а відсутність у залі глядача вже тоді "не біла" по кишені театри. Представницька ж роль, звісно, не передбачає праці, вона передбачає лише деклара-

чими потребами дня. Летаргією уражені і ті, хто приніс психологію миттєвого зиску й триумфу в середовище, де повинні панувати інтелект і вміння бачити й визначати перспективу. У відчутній руйнації чернівецького театру — не що інше, як намагання зберегти цей летаргійний стан свідомості, що деморалізує наше громадянство, дебілізує нашу молодь, нищить таланти. Актори театру марнують свій талант на безпо-

радні, надто далекі за змістом від запитів сучасного глядача вистави і приречені жити під тягарем емоційного стресу. До професійної творчої невдоволеності "додається" низька зарплата, і актори, як і інші працівники театру, підробляють десь на базарах, по грецьких, італійських маєтках тощо. Такий спосіб виживання митців унеможливорює головну вимогу творчості — концентрацію духовних і душевних сил. Таких поневірянь не знали навіть колективи ані М. Кропивницького й Г. Хоткевича, яким дово-

лом, спільно з режисером з Києва Юлією Гасиліною поставили виставу за п'єсою Р. Феденіова "Жіночі ігри".

Незважаючи на те, що зал театру здебільшого вільний, дирекція і художнє керівництво знаходили різні приводи, щоб вісім разів відмовити актрисам у наданні сцени навіть на умовах оренди. І сьогодні Валентина Головка та Лариса Попенко грають свою виставу у переповнених залах міських палаців культури та філармонії, в той час як зал театру надається усім бажаним гастролерам, учасникам художньої самодіяльності, підприємствам для проведення заходів.

Чернівецький театр дедалі менше нагадує храм мистецтва і за своїм використанням перетворюється на звичайнісіньке орендне приміщення, фінансовий зиск з якого, на жаль, також не завжди йде на користь театру. То хіба слово "катастрофа" надто сильне для означення існуючого там процесу? І як інакше можна визначити стан, коли театр не має, ось уже понад десять років, у своєму репертуарі вистав за творами своєї патронеси?!

Але художній керівник театру сьогодні, схоже, більше переймається не цими нагальними проблемами, а з'ясовує стосунки з журналістами, оголошуючи деяких з них персонами "нон грата", іншим у відповідь на критичні публікації зі шпальт газети "Буковина" відверто погрожує: "Бережіться, бо може трапитися непоправне: хребетик не витримає" і поблажливо обіцяє перерахувати спонсорський відсоток, "бо медицина нині зовсім не безкоштовна" (якщо, звичайно, витримає хребет і знадобиться той відсоток на лікування). Переймається художній керівник не оновленням труп і залученням до колективу молодих акторів, а пошуком тих, хто, на його думку, сприяє виток інформації з театру; все частіше киває на неувагу до театру з боку влади та на відсутність в області меценатів, які б накривали на прем'єри фуршетні столи, як це робиться в Києві. Хоча на владу та меценатів панові Мосійчуку гріх кива-

Тетяна та Петро Магі

ції.

На жаль, впродовж років "реформувань" керівництво театру, як попереднє, так і нинішнє, окрім таких декларацій, буковинським глядачам досі не запропонувало сценічної роботи високого художнього рівня. Судячи з публікацій у місцевій пресі, схвалені і часом захоплені рецензії і відгуки дістали вистави, постановку яких здійснили запрошені режисери — Грицак, Мага, Юрців, Суржа, — роботи яких помітно відрізняються високим творчим і художнім рівнем від постановок художнього керівника театру, заслуженого арт. України О. Мосійчука, що змушує глядача вдовольнятися виставами, перенесеними зі сцени Рівненського театру без врахування творчих можливостей чернівецької трупи. Як що ж на перших порах таку діяльність нового художнього керівника театру сприймали як бажання заповнити чи поновити репертуарну афішу, то відкриття так званого "ювілейного" театального сезону (який вирішили чомусь відзначати в сезоні 2000—2001 року, хоча за історією театру він припадає на 2001—2002 рік) лише потвердив тенденцію вистав "з чужого плеча".

Відсутність фінансування, з огляду на соціально-економічну ситуацію в державі, сьогодні можна мотивувати багатьма, приховуючи свою творчу неспроможність. Але не варто так безоглядно спекулювати... Бо далеко не всі актори, які пішли за ці роки з театру чи виїхали на заробітки за кордон, зробили свій вибір через брак

грошей. У працівників театру на пам'яті слова заслуженого артиста України Василя Лещика, який, звільняючись, сказав: "Не хочу працювати в топорівському драмгуртку!"

Не всі актори ладні були змиритися з перспективою творчої деградації. Петро Мага та Михайло Войчук вирушили до столиці. Перший став шоуменом популярної "Телефортуні", другий — ведучим на "Радіо-2". Олег Мельничук сьогодні успішно працює в Мукачівському театрі, а заслужений артист України Василь Лещик — у столичному. Зате спроба актриси театру Людмили Скрипки порушити цей летаргійний стан свідомості в театрі самостійною роботою над виставою "Я чекаю тебе, коханий" (реж. П. Мага) — викликала негативну реакцію у керівництва. Тим часом у 2001 році актриса була удостоєна звання дипломанта Міжнародного незалежного фестивалю мовно-новистав "Відлуння" саме за яскраву емоційність акторської майстерності в ролі Марії у виставі "Я чекаю тебе, коханий", який проходив у Києві і організатором якого була Міжнародна Асоціація Фестивалів Мовноновистав (ІАФМ).

Після визнання на міжнародному фестивалі керівництво театру влаштовує актрисі обструкцію, а виставу "Я чекаю тебе, коханий" знімає з репертуару. І сьогодні виставу Людмили Скрипки можна побачити на сценах обласного лялькового театру та кафе-театру "Голос". Не кращою була доля на сцені рідного театру самостійної роботи двох інших актрис театру — Валентини Головки та Лариси Попенко, які власним кош-

ти — принаймні про нього особисто влада гарно подбала, за державний кошт забезпечивши в старому фонді пристойним пристановищем, — за кошт тих же меценатів це пристановище було відремонтовано за європейськими стандартами. Тим часом саме влада, окрім нинішнього 100% фінансування театру, допомогла механізувати сцену, відремонтувати дах і фасад приміщення. А от куди поділися виділені облдержадміністрацією на потреби театру 50 тисяч гривень — залишається таємницею не тільки для колективу, але й для губернатора.

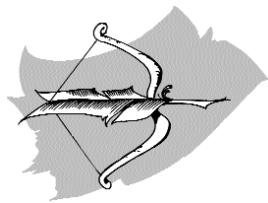
Чим далі в часі від початку "реформування" театру, тим очевиднішими є наслідки грубого владного втручання у творчий колектив, як, зрештою, і сам факт, що винні у занепаді не стільки актори чи фінансування — театрові здебільшого бракувало хорошої режисури і хорошого керівника, який би поклав край тінювим фінансовим оборудкам і всім тим чварам, які на шматки розривають творчий колектив, виливаючись на шпальти місцевих газет черговими скандалами. Саме про все це відверто й писали професійні театральні режисери і критики, які були подієвані елементами самодіяльності і плагіату в роботах Олега Мосійчука.

Здається, прийшов час чесно визнати: за майже три роки перебування на посаді художнього керівника Олега Мосійчука чернівецький театр не зазнав творчих злетів і удач. Врешті, питати треба не стільки з пана художнього керівника, як з місцевої влади, що запросила його до Чернівців і відразу забезпечила за державний кошт євростандартами життя. Хто ж це конкретно зробив і на яких умовах?

Як не прикро, знову владним рішенням, призначається директор театру. Під завісу цьогорічного театального сезону ним став колишній начальник оргвідділу облдержадміністрації, автор і дослідник коломийок, кандидат філологічних наук Дмитро Жмундуляк.

Чи пощастить новому керівнику, фах якого далекий від економічної та господарської діяльності, що їх потребує посада директора театру, продемонструвати позитивні зміни і нове творче обличчя нинішнього Чернівецького музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської, покаже наступний театральний сезон. Чи витримають митці ще один, черговий іспит, мають засвідчити високохудожні сценічні твори, акторська та режисерська майстерність, доведені до технічної досконалості, які залежать не стільки від грошей, як від інтелекту, професіоналізму і таланту!

• **Марія ВИШНЕВСЬКА,**
театрознавець

Бачила я його востаннє, коли мені було одинадцять. Але все, що пов'язане з братом, пам'ятаю до найменших дрібниць. І, здається, розповідати про нього можу нескінченно, згадуючи наше життя день за днем.

Віктор Цимбал народився 29 квітня 1902 року в селі Ступична Звенигородського повіту Київської губернії. Батьки — молоді вчителі, Іван Федорович Цимбал з Черкас і Лідія Йосипівна (з роду Волошиних) з містечка Сміла на Черкащині. Це була чесна, порядна українська родина, українська не лише за походженням, а й за глибокими переконаннями.

Ідеальне подружжя поєднували щире кохання, глибока взаємна довіра і повага, а відзначали дивовижна чесність, висока освіченість та інтелігентність. І, звичайно ж, безмежна любов до України, безкорисливе служіння рідному народові. Вони не присягалися Батьківщині у любові й вірності, а просто у поті чола працювали для неї, зазнаючи переслідувань від усіх режимів і не знаючи, що таке достаток і добробут. Тато часто повторював: "Для України треба віддавати все, що маєш, і робити все, що потрібно їй".

Так і виховували вони дітей, котрих у родині було четверо. Віктор — первісток. І все найкраще, що батьки мали у своїх душах, вони намагалися вкласти в цю дитину. Дітей виховували власним прикладом, створивши в сім'ї атмосферу доброзичливості, взаємної пошани і любові, в якій не було місця сваркам, неправді, непорозумінням. Тут побутувала рідна українська мова й майже щодня співали українських пісень. У всіх — батьків і дітей — були гарні голоси, і вдома виник своєрідний домашній ансамбль.

А як впливало оточення на маленького Віктора! Спершу чарівне, поетичне село Ступична. А згодом — одинадцять років на київському Подолі з його неперевершеною романтикою, екзотикою, ба, навіть, якоюсь містикою. Це справжнє диво, яке подарувала доля обдарованому хлопчикові, його чутливій душі. Великі й малі церкви, собори, храми, монастирі, каплиці, щоденні симфонії дзвонів. Блискуче дійство Контрактових ярмарків, яке починалося відразу ж за порогом будинку. Все це накопичувалося у вразливій юній душі, заклало основи для його майбутніх творів.

З раннього дитинства виявилася непересічність його особистості. Віктор був від природи щедро, всебічно обдарований, дивовижно цілеспрямований і працьовитий. А над усім домінував потяг і хист до малювання. Свою першу "картину" він створив у два роки, перемалювавши вугіллям на сніжно-білу пошивку лева з килима, що висів над ліжком. Мама згадувала, що цей хижак вийшов напрочуд схожий — з гривою і китицями на вухах і хвості. Досить було дати малому Вікторові аркуш паперу і олівець — і за ним не треба було доглядати: він забував про все і годинами міг сидіти й малювати.

Життя родини складалося нелегко. Віктор завжди болюче згадував про те, як чотирирічним хлопчиком іздив з мамою у Острозьку в'язницю до тата, якого заа-

ГЕРОЇЧНИЙ ТАЛАНТ

рештували за активну просвітницьку роботу на селі і недільні школи для дорослих. А далі — поневіряння, пошуки роботи, поки, нарешті, батькові не пощастило влаштуватися на київський єпархіальний свічковий заводик на Подолі.

Добрий і м'який від природи, Віктор ніколи не був схильний до насильницьких дій. Та коли Україні, яка вперше після сторіч неволі зітхнула на повні груди, почала загрожувати страшна, кривава сила, він довго не вагався. Разом з іншими учнями Другої української гімназії записався до студентського куреня, що згодом поліг у трагічному бою під Крутами, захищаючи Київ від більшовицької навали. А Віктор не загинув лише тому, що батько силоміць затримав удома малолітнього сина-шестикласника і не пустив на вірну смерть. Ця подія потрясла всю українську інтелігенцію, а в душі Віктора залишилася пекучу рану на все життя. Після цього він ще продовжував навчання у гімназії, відвідував вечірні курси професора В. Менка в Київській мистецькій школі, допомагав батькам-учителям, які були ак-

тивними організаторами й учасниками створення української національної школи.

Та тривало це недовго. Події, що відбувалися в Україні, відсунули на деякий час мистецтво на другий план. Віктор стає до лав української армії, бере участь у боях аж до 1920 року, разом з рештками армії опиняється у таборі для інтернованих осіб у Польщі. 1923 року нелегально переходить чехословацький кордон і опиняється у Празі, де одночасно вступає до Вищої мистецько-промислової школи та до Української студії пластичного мистецтва. Вчиться з жадобою, натхненням і невдовзі досягає великих успіхів. Його вважають одним з найкращих студентів. Створені ним монументальні полотна "Доісторичний період", "Первісна людина" високо оцінюють фахівці, а дипломну картину "Адам і Єва, що вигнані з раю", преміюють додатковою стипендією на місячну творчу подорож до Італії. Отже, здійснилась давня Вікторова мрія відвідати чудову країну-музей. Надсилаючи з Італії листівки додому, він ділиться незабутніми враженнями.

Широковідомим Віктор стає в 1925 році. Чехословацький уряд оголосив престижний конкурс на графічний портрет історика Франтішека Палацького, в якому взяли участь близько ста найкращих художників Чехословаччини, а першу премію отримав... невідомий двадцятирічний студент Вищої мистецько-промислової школи, українець-емігрант Віктор Цимбал!!!

Після цього його визнають у мистецьких колах. Він працює у львівському видавництві "Світ дитини". Перед ним — прекрасні перспективи. А тим часом в Україні все більше розкручувався маховик шаленого сталінського терору. І чим більше він набирив обертів, то довгими ставали журавлині ключі емігрантів за океан, що тікали від довгих рук ГПУ. Серед них був і Віктор Цимбал. Страшне враження справило на Віктора вбивство Симона Петлюри, улюбленцем якого він був свого часу.

Цієї весни минуло сто років від народження видатного художника ХХ сторіччя Віктора Цимбала. Вечір пам'яті, організований Музеєм історії Києва та Музеєм шістдесятників, став першим привселюдним словом про нього в Україні. Автор пропонованих спогадів — Тетяна Цимбал, сестра художника, актриса, шістдесятниця, яка багато зусиль доклала до збереження пам'яті про брата, а передала її для публікації племінниця художника, Вікторія Цимбал.

Знайомлячи читачів із життєвим та творчим шляхом художника, наголошуємо, що саме Віктор Цимбал разом із дружиною Тетя-

злочин проти українського народу, її можна назвати громадянським подвигом митця. 1936 року це полотно привернуло загальну увагу на першій персональній, дуже успішній виставці В. Цимбала в Буенос-Айресі. Байдужих людей біля неї не було.

Відома, що цей твір збирав коло себе юрби глядачів, у тому числі й комуністів, які проти нього протестували і в дискусіях із журналістами неодноразово вчиняли навіть бійки. Тим часом ця картина не має, об'єктивно кажучи, політичного змісту, а радше моральний, проте він волав так голосно, що став гостро актуальним, а разом з тим і політичним.

Так склалося, що понад 33 роки, переважно більшість свого творчого життя, Віктор прожив у Аргентині, відірваний од великих осередків культури Європи та Північної Америки. Тому його творчість тривалий час була маловідомою у широких мистецьких колах світу. А в Південній Америці він був дуже популярний. Участь у кількох виставках рекламної графіки принесла йому, окрім інших відзнак, шість золотих медалей і славу кращого графіка Південної Америки. Окрім цього, декілька персональних виставок у Буенос-Айресі теж мали великий успіх.

Люц Феррандо

У кінці 50-х років — зі зміною політичного клімату в Аргентині — багато українців почали переїздити до США і Канади. 1960 року переїхало до Нью-Йорка і подружжя Цимбалів. Українська громада щиро вітала видатного митця. Популяризації його творчості сприяли персональні виставки та участь в експозиціях Об'єднання митців українців в Америці. Але й тут Віктор мусив працювати для заробітку як графік, мріючи про той час, коли зможе, нарешті, працювати "для себе". Та, на жаль, тяжка недуга не дала здійснитися його планам, — 28 травня 1968 року його не стало. Похований Віктор Цимбал на українському православному цвинтарі Св. Андрія у Бавнд-Бруку. На його могилі стоїть простий козацький хрест із граніту, зроблений за проектом самого митця.

• Тетяна ЦИМБАЛ

1933 рік (Голод)

НЕ МІСЦЕВА ПРОБЛЕМА

Після публікації в пресі першої статті про тривожну ситуацію щодо подальшого визначення статусу трьох провідних музеїв Криму — знаменитих південнобережних шедеврів палацо-паркового мистецтва Алупки, Лівадії та Массандри, викликаною баганням високопоставлених чиновників перепідпорядкувати їх Державному управлінню справами Президента, Асоціація заповідників і музеїв автономії провела в Массандрівському палаці «круглий стіл» з проблеми «Палаці-музеї Південнобережжя: доля спадщини». Такого представницького рання еліти музейної ви, представницької і навчої влади історія автономії ще не знала. Директор наукові співробітники значних кримських м. Алупки, Бахчисарая, фа, Лівадії, Севастополя, Сімферополя, Ялти, депутати і представники уряду автономії, Мінкульту, висловили стурбованість повідомленням про можливу передачу трьох вищезазначених архітектурних перлин світового рівня у власність Держуправління справами, бо на гіршому попередньому досвіді знають: передбачувані нові «перетворення» можуть повторити прикрі помилки минулих.

Навіть якщо грядуще перепідпорядкування знаних у світі музеїв приймається заради їх порятунку від напівголодного існування, інтелігенція півострова, не лише подвижники музейної справи, а й депутати і урядовці, — однозначно заявили у відповідях на листи за підписом голови Кабінету Міністрів України Анатолія Кінаха, котрий вже не вперше цікавиться тим, як вирішується питання про передачу Алупкинського палацо-паркового музею-заповідника і Лівадійського палацу-музею в розпорядження Державного управління справами Президента України.

Проте висока чиновна переписка триває, обростає епізодами, затягується. Всіх учасників «круглого столу» особливо турбує те, що й нинішній запит з Києва, вже четвертий, як і всі інші, не супроводжують жодні пояснювальні документи, які мали б окреслити подальшу долю палаців-перлин з їх музейними скарбами-колекціями. Ситуація схожа на примху вередливого царедворця, який на прохання пояснити мотивацію своєї чергової забаганки, відбувається звичним: «хочу і все!».

Людей же найбільше цікавлять найпростіші речі: якщо палаці таки змінять свій статус, чи буде дозволено в них доступ? А якщо так, то як його організувати для екскурсантів і для спеціалістів, які прагнуть озайнити або вивчати музейні експозиції чи архіви? Які будуть межі допуску?

Наскільки однотайними будуть у своїй нинішній твердій позиції не віддати палаці кримські депутати надалі? Адже саме від них залежить майбутній ранг краєних Південнобережжя, бо без відповідного рішення Верховної Ради Криму жодна зміна статусу музеїв, які є власністю автономії, неможлива.

Та мінливість настроїв місцевих депутатів відома всім. Ще свіжі в пам'яті кримчан епізоди прийняття ними бюджету, тексту якого дехто з народних обранців і в очі не бачив. Та й депутати минулого скликання за-

вони погодилися віддати тому ж таки Держуправлінню справами Кримський природний заповідник, а ялтинські (знову ж таки Держуправлінню тими ж справами) — славетний Юсуповський палац. Тепер на екскурсію туди не потрапити не лише звичайному туристу, — навіть музейні фахівці не знають, що робитися за його огорожею, до якої не підпускають суворі охоронці.

Спеціалістів і рядових кримчан цікавить і те, що

лися на труднощі, викликані необхідністю підтримувати південнобережні палацо-паркові комплекси у належному стані в умовах недостатнього фінансування, і прохали вищих чиновників не лише про моральну підтримку, ухвалили звернення на адресу уряду Криму і України. У ньому йдеться про необхідність звернути увагу владників і громадськості країни на ту виключну роль, яку відіграють музеї в долі Криму та формуванні його привабливого

відбудеться з десятками тисяч дорожочинних експонатів, які вимагають особливого режиму умов зберігання цінностей. І де ці всі величезні скарби у разі зміни господаря розмістять та хто тоді за них відповідатиме, якщо знову вони почнуть зникати? Врешті, яким стане новий статус палаців-музеїв?

Про це з київських листів не довідатися. Але чому б, справді, не відповісти на всі ці запитання, які вже давно турбують громадськість не лише сонячного півострова, викликають пересуди, чутки, не відповісти конкретно і відкрито? Врешті, люди мають право знати про долю всенародних національних скарбів! Це ж вони обирали владу, яка, включно з найпершими персонами, обіцяла слугувати їхній волі.

Учасники «круглого столу», які вважають, що почасти самі спровокували «ситуацію непевності і тривоги», бо повсякчас скаржи-

міджу; про те, що втрата музейними палацами їх нинішнього статусу стане помилкою і значним кроком назад, згубно позначиться на подальшому розвитку півострова. Встановлення нового статусу південнобережних шедеврів, який безперечно обмежить їх загальнодоступність, суперечить сучасним європейським підходам до об'єктів культури, основним пріоритетом яких визначено відкритість. А ще, на думку учасників «круглого столу», зміна статусу цих перлин півострова, викликають порушення Закону України «Про музейну справу», створити прецедент довільного, адміністративного поводження з об'єктами культурної спадщини національного значення. Ще й юридична нісенітниця виходить: як можна ці об'єкти державної власності, що безроздільно належать українській державі, невід'ємною часткою якої є Крим, намагатися зробити ще більш «держав-

нішими і власнішими»?

Та й у випадку перепідпорядкування музеїв-палаців і пристосування для інших потреб їх приміщень виникає загроза збереженості й цілісності музейних колекцій, буде ускладнена діяльність збирання, збереження і популяризації культурного спадку; це може також завдати втрат розвитку туризму в традиційних туристичних регіонах усього Південнобережжя. Архітектурні шедеври такого рівня популярності не можна позбавляти їх рангу об'єктів туристичного бізнесу.

Нарешті, враховуючи те, що південнобережні краєні є культурним надбанням не лише Криму, України, а й усього світу — зміну їх звичного і визнаного статусу негативно сприймуть не лише кримчани, а й авторитетні міжнародні кола. Адже унікальні палацо-паркові ансамблі кримського Південнобережжя з їх музейними скарбами створюють позитивний імідж України, який легко може зруйнувати поспішне, невиважене рішення рідного чиновництва, про деяких не останніх представників котрого у світі вже й так склалася певна думка.

Натомість, замість потаємних але енергійних і настійних намагань зробити архітектурні шедеври палаців вочиною обмеженого кола осіб, професіонали музейної справи, глибоко знаючи проблеми реставрації, охорони, благоустрою, зсувів, які обсіли палацово-паркові комплекси, пропонують розробити і реалізувати загальнодержавну Програму збереження і розвитку всіх південнобережних палаців-музеїв, що врахує інтереси як державного управління, так і розвитку загальнонаціональної культури, охорони і використання вітчизняної історико-культурної спадщини.

Чи не доцільніше високим державним чиновникам звернути увагу на те, що вірус «палацоманії», який стрімко поширюється по

всій Україні, найбільшійше б'є саме по кримському Південнобережжю, бо практика його сучасної масштабної, хаотичної і швидкої забудови не враховує необхідної мірою наявності пам'яток археології, архітектури, історії та культури, що надто часто призводить до їх загибелі?

А може, замість того, щоб займати імперські палаці, вищому керівництву нашої незалежної держави варто постаратися про власні? Он скільки їх, еkleктичних, поспиналося навіть в охоронних зонах Південнобережжя! Кроку ніді ступити. Ростуть, як гриби, поруч зі справжніми шедеврами палацо-паркового мистецтва минулих століть, занедбаними настільки, що нагадують руїни минулих цивілізацій, які, замість того щоб милувати очі туристів і курортників, стали пристановищем для натовпів бомжів.

Час уже нарешті знайти власні кошти чи закордонні інвестиції і такі відреставрувати десятки занедбаних палаців і колись розкішних вілл кримського узбережжя, більшу частину з яких оголошено державною власністю, що не вберегло їх від руйнації, масштаби якої ми окреслили в мартирологу «архітектурного лахміття» колишніх шедеврів зодчества світового рівня в попередньому матеріалі на цю тему.

А палаці, які натерпілися від епохи переворотів минулих століть, завергли в очікуванні ще невідомих змін, що їх готує їм нове сто-

ліття. Згадати є що.

ВАЖКО БУТИ ПАЛАЦОМ

Грандіозний, величний і неповторний палацовий комплекс Алупки, який несе в собі ідею універсальної спільності між середньовічною архітектурою Заходу і Сходу, завдяки власній славі залишився музеєм навіть в часи нещадного переділу власності і війни, оголошеної палацам більшовиками. Це вже потім вони, перемігши «колишніх», почали організовувати різні надзвичайні комісії, які здійснювали для Москви «выемку и вывоз из дворцов ценностей, в том

переві відкрито використати ящиків, полишених у Ялтинському порту, все найцінніше з мистецьких шедеврів вісімнадцятого і давніших століть. І від пізнішого перепідпорядкування трьох знаменитих палаців — Алупкинського, Лівадійського і Кореїзького (Юсуповського) зі структур, відповідалних за мистецтво, у відомство НКВД, якому було доручено «провести необходимые работы по приведению в порядок указанных дворцов для обслуживания ответственных работников СНК СССР и ЦК ВКП(б)».

Тоді весь другий поверх найфешенебельнішого корпусу відвели під... «жилую квартиру в составе 9 помещений», загальною площею понад 200 кв. м завсідниками якої стали Берія, Каганович, Молотов та інша сталінська камарилья. Круті дворянські сходи не сподобалися, тож новим господарям влаштували ліфт, а життя їхньої челяді полегшили особливі підйомники, якими сюди ж доставляли страви для безупинних банкетів.

Під час них, після особливо патетичних тостів, модно було бити безцінний фамільний кришталь. Пролетарськи просто ставилися до всіх 43780 безцінних експонатів колишнього музею невідиклі все експропріювати мешканці тепер вже не палацу, а державці № 2 і спецоб'єкту № 3.

Ці штампи, які в'їлися в усі втрачені й суцільні експонати музею, досі ніяк не зіт-

руть з них нинішні його хранителі. До книг кремлівські вожді тоді були не дуже охочі. Їх повивозили досхоchu чемаданами і машинами пізніше, в 1952 році, коли держдача стала санаторієм ВЦРПС. Усі раритетні цінності тоді спільно розподілили російські музеї, а понад 33 тисячі найрідкісніших книг, дорогоцінних креслень, карт і планів XV – XVI століть відправили в бібліотечні фонди Академії наук СРСР.

Нині в Алупкинському музеї 26 тисяч експонатів, на кілька десятків тисяч менше ніж було, що не заважає йому бути одним із кращих в Україні як за цінністю колекції, так і за рівнем наукового потенціалу наукових працівників, котрі з острахом чекають нововведень і нових господарів музейно-палацового комплексу.

Не кращі сподівання і в музейників Лівадійського палацу, який в 1918-1920 роках благополучно пережив сусідство іноземних легіонів і військ Білої армії, а пізніше — й фашистських окупантів. Нині ж царський парк методично грабують “нові” палацомани Південнобережжя. Неодноразово зникала з-над колодязя знаменита Лівадійська химера. Вже викрадено деякі мармурові царські фонтани, безслідно зникли: балюстрада відомої всім мистецтвознавцям Турецької альтанки, 22 мармурові вази Монігетті, остання металева лавочка середини позаминулого століття... Розгул вандалізму в унікальному парку, який має оберігати Закон, спокійно спостерігають охоронці різних відомств, які апетитно споживають гроші, зароблені Палацом екскурсійною діяльністю, та ніяк не розберуться з територією своїх постів. Цікаво, чи так же пильно забезпечують тут охорону учасників великих політичних заходів — самітів глав держав Балто-

ли руїни римської цитаделі Харакс I – II ст. н. е.? Чи матеріали постійно діючих виставок “Кримська конференція”, “Кабінет-лабораторія Рузвельта”, де міститься 260 прижиттєвих видань президента Америки з його власноручними написами, унікальні екземпляри листування Сталіна і Черчіля, ще недавно засекречені документи з так званої “папки Сталіна”...

Про стан цінностей Корейського палацу Юсупова, менше знаного загалом через його надсекретність, яку й зараз зберігає охорона Адміністрації Президента України, нам невідомо нічого. Спершу, відразу ж піс-

не розсварилися за суму орендної плати з ялтинським фондом майна, якому вона й у 210 000 доларів на рік здалася замалою. Кажуть, цікавився “об’єктом” і скандально відомий російський багатій Борис Березовський та інші небідні люди.

Колись мармурові венеціанські леви охороняли князів, графів, тиранів і диктаторів, тепер їх самих та нових лідерів України стереже мовчазна, вишkolена президентська охорона...

У відомому дорученні Президента України від 12 листопада минулого року про палаці світового значення теж, зокрема, сказа-

но: “З метою забезпечення необхідної збереженості Лівадійського палацу-музею і Алупкинського державного палацо-паркового музею-заповідника, як пам’яток історії і культури, а також їх використання для проведення офіційних державних заходів, всебічно вивчити питання приналежності (форм власності) цих пам’яток, і за результатами дослідження вжити в установленому законодавством порядку заходи до їх передачі в Управління Державного управління ділами...”

Історія повторюється? Змінено лише гасло нинішньої боротьби. Сьогодні воно звучить так: “Мир палацам — війна музеям!” Так пишемо нову історію молодій державі України.

Світлана ПИСАРЕНКО, Віктор ХОМЕНКО

ля більшовицького перевороту, її тут забезпечувала ВЧК, потім НКВД. Під час Ялтинської конференції 1945 року в цих апартаментах розташувалася радянська делегація на чолі зі Сталіним, де він влаштував і урочистий прийом для Черчіля і Рузвельта. Була тут і штаб-квартира Молотова. Із 1961 року палац перетворили на держдачу № 4, призначену для лідерів комуністичного руху з країн третього світу. Її останньою з одинадцяти кримських держдач ненадовго передали свого часу в комунальну власність Ялти. Певний час, попередньо відреставрувавши, арендатори російського БАТ “Академпроект”, АТ “Яліта” — групи нафтопереробних підприємств Росії, “покачали” тут гроші за право “нових росіян” екзотично розслабитися в апартаментах вождя всіх народів і його поплічників, від 500 доларів і вище. Доки

Адже тут, у літній резиденції останнього царя Російської імперії вирішувалися питання політичного життя того періоду, а в 1945 — долі народів світу і підвалини ООН, нині ж — України, СНД, країн Причорномор’я. Куди ж перемістиш звідси експозиції “Романови в Лівадії”, з унікальними понад 2000-літніми предметами приватної царської колекції, знайденими поруч — біля Ластівчиного гнізда і Ай-Тодорського маяка, де вияви-

АДРЕСИ ЗДОРОВ’Я

ЛІКУЄ ЗЕЛЕНИЙ КРАСЕНЬ

Визнаний у світі національний перлини — Нікітському ботанічному саду вдалося нарешті узаконити право користування всією землею, на якій він розташований. Акт землекористування на 269 гектарів отримала Українська академія аграрних наук, до якої належить і сам сад.

Це зняло проблему незаконної забудови саду національного значення суперлітніми котеджами, а на ще вчора спірних ділянках починають розбивати ландшафтний парк з деревами рідкісних порід. Тут вже відкрили майже чотиригектарний розарій, де найвишуканішими ароматами і кольорами та формами пелюсток протягом всього літа відвідувачів радують понад 220 сортів троянд. У липні запрошують на виставку бансаї, у серпні — канн.

Майже півмільйона екскурсантів відвідали торік Нікітський ботанічний сад, тоді, як перед цим їх кількість не перевищувала 200 тисяч. Нині в його тінистих дивної краси алеях туристів ще більше. Підвищений інтерес до унікального ботсаду його керівники пов’язують з успішною організацією реклами і розширенням сфери діяльності. Сьогодні не віриться, що зовсім недавно бюджетного фінансування тут ледве вистачало на зарплату співробітникам. Про розвиток науки взагалі говорити не доводилося. Щоб хоч якось зберегти науковий потенціал керівництво Нікітського ботсаду ухвалило рішення про створення торговельного дому з такою ж назвою. Сьогодні завдяки його успішній діяльності вдається належно займатися не лише селекційною роботою, але й виділяти кошти на утримання житлово-комунальної сфери селища Нікіта, яке знаходиться на балансі саду. Запрацювала й котельня, яка опалює будинки й теплиці.

Торік оборот Торгового дому склав 1 млн. 600 тис. грн., і основний грошовий потік йшов на те, щоб ботсад краще знали у світі. З’явилася своя система Інтернет, а в ній — ВЕБ-сайт, серйозніше стали займатися видавничою діяльністю.

Особлива увага розширенню лікувальних властивостей цілющого саду. Активніше стали реалізовувати власну чудодійну продукцію: майже 200 назв консервованих фруктів і овочів, лікувальні препарати. Вони настільки успішно продаються сертифікацію, що найближчим часом планується збільшити їх асортимент до 500 найменувань.

Запрацювали на оздоровлення людей нові напрямки медицини — аромато- і ландшафтотерапія. Адже Південнобережжя Криму — це оаза з 2400 рослин, багато з яких ендеміки. Алеї в лікувально-профілактичному “пахучому саду” поділено на зони з однорідних дерев, які виділяють летючі фітонциди. Тут екскурсанти позбуваються життєвої втоми і найрізноманітніших захворювань завдяки пахучій дафнії і ленкоранській акації, жасмину і східному лоху, ранньому зимоцвіту і чубушнику... Вишукані пахощі гімалайського і атласького кедр, ягідного тису, вічнозеленої калини, європейського багрянника, східного грабінника, крупноквіткової магнолії, пахучого османтуса і благородного лавра підвищують фізіологічну активність людей, благотворно впливають на нервову систему, го-ять бронхолегеневі хвороби. Кримська сосна вбивчо діє на збудників різноманітних захворювань, затримує розвиток туберкульозу, корисна для хворих на серце. Справді чудодійним є ялівець, якому немає рівних за вмістом бактерицидних ефірних речовин.

Ще більше уваги на цих мальовничих зелених кручах нині приділяють субтропічним плодовим культурам, здатним допомогти подолати недугу чорнобильцям. Визнаним не лише оригінальним десертом, а й унікальним за ефективністю лікарем щитовидки є фейхоа, плоди якої містять рекордну кількість йоду. Вважається, що рослини всотують його з чорноморських бризів, які розносять йодисті летючі з’єднання. Тож чим ближче фейхоа до берега, тим цілющими є його багаті на біологічно активні речовини і вітаміни плоди. З виведених вченими усавленого ботсаду нових сортів нині готують варення, джеми і навіть пюре з фейхоа, популярні в оздоровничих усього Криму. А ще ж з цього диво-плоду готують неповторні за смаком компоти, желе, мармелади й цукати. Як і з теж рекомендованого для харчування дітей з чорнобильської зони — зізіфуса. Нові його ранньоспілі сорти — Метеор і Таврика, виведені селекціонерами саду, містять колосальну кількість вітамінів і дають плоди універсального використання. Віднині зелений цілющий конвеєр, що несе здоров’я, нарешті запрацював на повну силу. Побувайте тут — переконаєтесь і зачаруєтесь дивною красою одного з найпишніших садів Європи.

КОНФЛІКТ

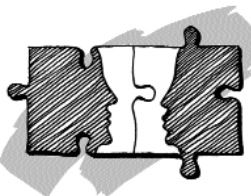
НЕ ДОПУСТІТЬ ГРОШЕЛЮБЦІВ ДО ХРАМУ...

Українське козацтво Криму стурбоване черговим чиновницьким наступом на діючий ще з ранньохристиянських часів Свято-Успенський монастир, який місцеві “кабінетники” намагаються повернути під управління Бахчисарайського заповідника, “щоб перетворити монашеску обитель на джерело екскурсійних прибутків”. На пресконференції в Сімферополі козаки зачитали звернення до Президента Леоніда Кучми і гетьмана Івана Біласа, в якому вимагають припинити зловживання навколо земель монастиря, передати всі приміщення й споруди, розташовані на історичних землях християнської святині — стародавньої православної обителі, — у безпосереднє користування ченцям, упорядкувати проведення екскурсій у відповідності з діючим розпорядком служб у монастирі, передати право проведення груп туристів по цьому комплексу людям, обізнаним із православ’ям.

Згадавши свої давні права, кримське козацтво зажадало від гаранта Конституції і гетьмана України негайної відповіді, щоб не допустити нових зіткнень поборників віри, рабів Момони і місцевої му-

сульманської общини. Конфлікт між ними виник ще торік: боролися за спірні терени так, що правоохоронці ледве розборонили. Із видачею монастирю держактів на землю суперечки припинилися. Та, за словами козаків, дії деяких засліплених наживою місцевих чиновників ускладнюють нормальне функціонування монастиря: “через протидію функціонерів з районної адміністрації не виконується указ про відродження історико-культурних і господарських традицій українського козацтва”, а те, що нині чиниться на землях монастиря, суперечить підвалинам православ’я.

Усюдишні підприємці направляють на територію храму все численніші групи туристів, які заходять в обитель майже голими навіть під час молитовних служб, намагаються прокласти через територію монастиря канатну дорогу, встановити все більше торговельних точок, а козаки і ченці вважають, що провести екскурсії територією однієї з найдавніших колисок християнства вони здатні самі, причому відвідання храму повинно бути безплат-

Закінчення. Поч. на с. 6

ностей в засадничих правилах моралі тієї книги з вимогами Біблії, обов'язками комуніста у відповідності до Статуту КПРС, "моральним кодексом будівника комунізму", був і такий. Тобто: якби християни, мусульмани, атеїсти тощо — жили, дотримуючись кожний своєї моралі — у світі було б значно спокійніше й безпечніше. Але тільки за однієї принципової умови — не нав'язуючи одне одному своїх богів і вчень.

Багато років по тому, вже в незалежній Україні, мені довелося приймати одного з німецьких колег. Інтелегентна, освічена людина, об'їздив мало не весь світ, він був дуже здивований побаченням в Україні. Очікував, як я зрозумів, що в нас вулицями ведмеді ходять, чи щось — на кшталт того... Однак потім, у дружній розмові ми обидва дійшли висновку, що в принципі в нас, в людей, переважає те, що об'єднує, аніж те, що роз'єднує. Незалежно від віри, раси, національності. Треба тільки вміти шукати те спільне і поважати в кожному народові його особіне. Останнє — обов'язково. Тим більше, що й Бог у нас нібито один, просто ми, вірні різних конфесій, дещо по-різному його сприймаємо. Але зробив він нас усе ж такі різними...

— *Ось ви самі й підійшли до мого наступного питання. Людина і нація, людина й Україна, — з точки зору лікаря.*

— Навряд чи доцільно говорити про такі високі поняття як "нація", "Україна" з погляду якоїсь певної професії. Бодай для лікаря, бодай для інженера або учителя це мусить бути святом. І кожен мусить про те пам'ятати, здобуваючи собі хліб насущний. Бо не хлібом єдиним живе людина. І "ніким" вона бути не може. Кожний є кимось, членом якоїсь певної нації — російської, німецької, польської, американської... Ми — тут, в Україні суцільно — української.

— *А як же глобалізація, об'єднана Європа, тощо?*

— Дуже позитивно. Бо ж хіба хто сказав, що в об'єднаній Європі не стане, приміром, Польщі або Литви, із відповідними подіями? Або що в результаті глобалізації чезнуть чеська, італійська чи болгарська мови? Про глобалізацію почали активно говорити років п'ятнадцять-двадцять. Але ж цей термін — то майже ніщо в кількох тисячоліттях людської цивілізації. Хіба "еллінський світ" — це не свого роду глобалізація? У масштабах тієї епохи, з її розвитком продуктивних сил, звісно. А "Pax Romana"? Могутній Рим? Від гір Атласких і до

гір Шотландських по широті, від Іберійських гір до Карпатських по довготі? І де вони, оті "світи"? На їх руїнах продовжували жити й розвиватися своїм шляхом автохтонні народи, які лише культурно збагатилися від участі в такій глобалізації.

Візьмемо ближчі часи. Переможний поступ християнства по планеті — це хіба не свого роду глобалізація? І богослужіння, й церковне письмо спочатку були виключно грецькою і латинською мовами. А потім? Потім набуття церквами національних рис, розвиток власної письменності і літературної мови в різних народів. І нинішня криза християнства, коли в одній з великих європейських

— Звичайно. Причому готовий до дискусії, але не до відступу. Отже, перша засада — **Земля**, територія. Немає жодного народу, який не мав би своєї землі. Це обов'язкова умова існування народу. Ми повинні цю землю чітко для себе окреслити і захищати її.

Народ. Не буває людини, яка не належала б до якогось народу. Кожен є кимось. Отже, він повинен шанувати свій народ, свою спільноту.

Мова. Кожен народ має свою мову. Це є те, що різнить його від інших народів. Що дає можливість народів єднатися і розуміти одне одного. Мова — передумова всієї культури народу, її хліб, якщо можна так сказати.

Релігія і мораль. Кожен народ має свою релігію і свою мораль, які виражають душу народу. Навіть якщо ці релігія й мораль мають спільний з іншими народами базис.

Держава. Для того, щоб, відповідно до своєї моралі, народ жив на своїй терито-

— Ні в якому разі. Хоча б тому, що гасло "всьо во ім'я человека, всьо для блага человека" моє покоління чуло мало не з пелюшок. І річ не в тім, що як тоді не збулося, так і тепер не видно перспектив, — коли воно ділом обернеться, оте гасло?! А річ в тому, що це не є коректним — протиставляти права людини і права спільноти людей, відокремлювати права людини від її обов'язків перед іншими членами спільноти і суспільством в цілому. Оскільки тоді це з великою вірогідністю може загрожувати зміною і назви, і, головне, суті. Тобто, замість прав — може постати всюдозволеність. Схильність до трактування прав людини саме таким чином, як на мій погляд, досить реальна, особливо людьми, не обтяженими мораллю. А в умовах краху ідеології й кризи моралі таких людей, на жаль, більше, ніж потрібно. Причому, на превеликий жаль, на всіх щаблях суспільства. Враховуючи нетривалість демократичних традицій, неструктурованість громадянського суспільства і слабкість державних інституцій, не підпертих багатолітнім досвідом і традиціями, все озна-

— Наскільки я зрозумів з характеру питання, наше інтерв'ю доходить кінця. І слава Богу, бо на сьогодні, мабуть досить. Що ж до любові... Я вважаю, що це є світле почуття, яке одне робить життя людини повноцінним. Однак життя — дуже непросте і нелегка річ. Для більшості людей і за більшості випадків це як плисти проти течії або проти хвилі. Важко, а іноді й безнадійно. І не зірпте любов'ю серце таких навантажень просто не витримує. Це одне. Інше, не менш важливе, — це те, що людська любов — вона багата, багатогранна. Скільки є різновидів стосунків людини зі світом — стільки є й різновидів цього почуття — любові. І чим більше в людини цих різновидів любові — тим більше в неї права називатися справжньою людиною. Бо без любові до родини не станеш достойним сином, братом, чоловіком, батьком. Без любові до своєї землі, до свого народу не станеш патріотом. Без любові до своєї роботи, служби не станеш справжнім професіоналом. Без любові до людини не станеш людиною. Та й книжку не писатимеш й інтерв'ю не даватимеш

Корчинського, "політичного діяча і поета", — що я навіть засумнівався. Бо що можу іще додати до думок великих? Тому радив би всім — придбайте, прочитайте і тримайте за настільну цю книгу, бо вона того варта. Сприймійте серцем і розумом всі ті хороші думки про наш народ і нашу Батьківщину, якими рясніє ця книга. Та головне — працюйте, щоб ці прекрасні гасла перетворилися в решті в потужні справи. Щоб не потрібно було більше закликати до єднання нації, до патріотизму, до любові до рідної мови, до самоповаги, до формулювання й відстоювання національних інтересів. Тобто — до фундаментальних речей, давно усвідомлених і властивих кожній успішній нації. Бо високих слів і гетьманів з отаманами нам ніколи не бракувало — не вистачало завжди тільки вождів нації та їхньої опори: розумних і працьовитих, а головне — скромних щодо себе і амбітних стосовно своєї держави й нації людей. Дай Боже, щоб ми це зрозуміли і цю свою спадкову хворобу, цю свою національну анемію зліквідували. Бо ніхто нам не допоможе, якщо самі собі не допоможемо. Ми мусимо пам'ятати, що ми — українці! Що ми є народ! Державотворча нація! І — працювати, працювати, працювати... Ні на кого не сподіваючись і до свого поту. Як колись наші предки, освоюючи Дике поле і Слобожанщину, Кубань і Зелений Клин, сибірську тайгу і канадські прерії. Іншого шляху до побудови сучасної України, як гідного члена Європейського і світового співтовариства, просто немає.

Розпитувала
Любов ГОЛОТА

ВОЛОДИМИР ПАСЬКО: НЕ ВТРАЧАЙТЕ РЕАЛЬНОСТІ Й МІРИ

держав до церкви ходить всього лише п'ять відсотків населення... Тому не потрібно поспішати з висновками і навипередки зрікатися своєї нації й держави від гіпотетичного страху перед черговою цивілізаційною хвилею. Щоб, не дай Боже, не захлеснула, щоб встигнути нагору... Хто на ногах стоїть міцно, того не захлесне.

— *Для того, щоб міцно стояти, треба мати на чому стояти. Ви особисто маєте?*

— Безперечно. Як на мене, є сім основних засад, які повинна сповідувати кожна людина, свідомо своєї гідності й покликання. Щоб не збитися, бува, на манівці... Це земля, народ, мова, релігія, держава, родина і людина. Складають вони для окремої людини і нації в цілому морально-світоглядну основу в своєму природному співвідношенні і взаємозв'язку — ніяка цивілізаційна хвиля для них не страшна. Не вистачає якихось компонентів або їх збалансованості — слабне життєздатність нації, втрачаються духовні орієнтири в окремої людини.

— *Цікава думка. Можете пояснити?*

рії, мав свою мову й культуру, він ще повинен мати свою державу. Обов'язково. Бо тільки вона забезпечує йому користування означеними благами і вільний розвій.

Потім, кожна людина має батька і матір, хтось ще братів і сестер. Тобто — родину. А вже тоді вивершує цю піраміду побудови нації сама людина. І, не дай Боже, перекидати цю піраміду. Бо тоді це — крах... А в нас зараз намагаються увіпхати в основу піраміди, з дозволу сказати, — людину, яка, окрім жаги задоволення власних побутово-інстинктивного рівня потреб, не сповідує фактично нічого більш високого. Людину, яка не сповідує ні власної території, ні власного народу, ні власної мови, власної релігії й моралі. Але має немовби всі абстрактні демократичні глобальні права робити що і як завгодно, причому не нести ніякої відповідальності ні перед державою, ні перед своїм народом, ні перед пам'яттю предків, ні перед долею наступних поколінь.

— *Невже ви, гуманіст і воїн в одній іпостасі, проти прав людини як індивіда? Проти їх недоторканності?*

чене може скласти серйозну небезпеку.

— *Що ж ви пропонуєте? Обмежити права людини і демократію?*

— А хіба можна зупинити течію світових процесів? Звичайно, що ні. Просто, я хотів би, щоб кожний українець сам для себе усвідомив, що реалізація його особистих прав неможлива без виконання відповідних обов'язків перед своєю родиною, перед своєю міською громадою і перед своєю Батьківщиною в іпостасі її офіційного представника — Української держави. А для цього треба їх всіх любити і чесно працювати. І мати совість. У тому числі і в своїх апетитах щодо своїх особистих прав.

— *Дещо архаїчний у вас, як на нинішні часи, понятійний апарат, пане генерал.*

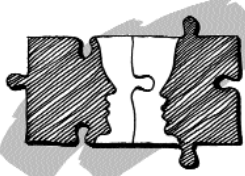
— Не подобається? Щось погане сказав?

— *Та ні, все правильно, але дуже вже це малосучасне — чесна праця, совість... Принаймні, багато хто нас намагається в тому переконати. Але одне слово у нас подобається всім — любов. Що є вона для вас в житті, творчості, коханні?*

без знову ж такі любові — до всіх і всього, про кого й що пишеш і говориш.

— *Якби вам треба було сформулювати свій заповіт людям, то це б звучало..?*

— По-перше, я поки що нікуди не поспішаю, маю надто багато роботи і задумів на майбутнє. Тому над такою серйозною річчю, як заповіт, поки що не замислювався. По-друге, не хотів би бути настільки самовпевненим, щоб заповідати щось людству загалом. Краще, а головне — плідніше, корисніше для справи, було б не втрачати відчуття реальності й міри. І, як на мене, обмежитися своїми співвітчизниками. По-третє, ви б хотіли, мабуть, почути щось на кшталт афоризму. Однак я щойно перечитав виданий "Просвітою" перший том української афористики, сто майстрів цього жанру за ціле тисячоліття, — і дещо підупав духом стосовно вашого останнього питання. Стільки там "дисциплінованої думки, яка пройшла вишкіл серйозної інтелектуальної культури", стільки "глибокої змістовності, сформульованої естетично бездоганно" — від князя Святослава І Хороброго і аж до Дмитра

— **Володимире Василювичу! Ваше життя, професія і доля сформували унікальний людський досвід. Коли б ви — даруйте за несподіваність — захотіли сформулювати суть цього досвіду, — якими б словами ви її озвучили?**

— Щодо унікальності, то я Вам вдячний, але сам оцінив би все те, що стосується моєї особи, значно скромніше. І не від надмірної цнотливості, просто — маю серед своїх знайомих достатньо людей по-справжньому значних. Відносно суті мого людського досвіду, кредо так би мовити... Як казав хтось із мудрих, всі розумні думки щодо людського життя давно прийшли в світлі голови наших попередників, і для нас було б найкращим насамперед дотримуватися мудрості, вистражданої віками.

— **І що ж то за мудрість? Як і чий думки й слова?**

— “Життя дається людині лише раз. І прожити його треба так, щоб не було нестерпно боляче за безцінно прожиті роки”. Або “Життя наше — це швидкоплинний перехід від миті народження до миті смерті. Призначення людини в цей короткий період — трудитися задля блага суспільства”.

— **Перший вислів достатньо відомий, принаймні старшому поколінню. А другий? І наскільки доречно нині брати за взірць світогляд “полум’яного більшовика” Миколи Островського?**

— Йдеться не про наслідування комуністичних ідеалів в їх “есересерівському” виконанні. Мова про інше — про принциповий підхід до побудови власного життя, про його засади — порядності й корисності для суспільства. У цьому, як бачите, збігаються погляди і українського комуніста-інтернаціоналіста, і одного з німецьких курфюрстів вісімнадцятого століття. Зусиллями таких як перший була створена одна з наймогутніших держав двадцятого століття, інший перетворив захланну міні-монархію на потужну державу — предтечу нинішнього “локомотива Європи”.

— **Дуже вже полярні у вас приклади, але зрозумілі. А що ви можете сказати про генофонд нації? Вам, як нікому, відомо все (або майже все) про генофонд нації, — перед вами проходять тисячі юнаків. У чому наша сила і в чому біда?**

— Наша сила в тому, що нас ще 48,5 мільйонів, наша біда в тому, що нас уже всього 48,5 мільйонів. Мабуть, поки що. Причому біда не тільки в кількісних змінах, а й у якісних. Вони очевидні, достатньо подивитися довкола. Не можна не помітити численних нездорового вигляду людей літнього віку, астеничності

більшості молодих. І навпаки — нечисленності молодих матусь з дитячими візочками і малюків. Все це називається по-науковому байдуже-холодним терміном “депопуляція”. Є інший термін, але про нього навіть згадувати б не хотілося. Хоча неухильне, на жаль, зростання алкоголізації і наркотизації широких верств населення на тлі зростаючої деморалізації суспільства дає достатньо підстав для побоювань, що згодом доведеться вести мову вже не про арифметичне зменшення кількості індивідів, а про погіршення біоекологічних ознак організму, зниження пристосовуваності до умов життєдіяльності, здатності до відтворення, тобто плодючості, стійкості проти різних хвороб. Іншими словами — дискутувати вже не про депопуляцію, а про дегенерацію.

— **Як тому запобігти? Що, на ваш погляд, робити?**

— Запобігти можна лише одним — не констатувати до безкінечності очевидне, не бідкатися про генофонд нації, а опікуватися ним. Не базикати, а працювати. Робити бодай те, що роблять всі люди у світі — запроваджувати здоровий спосіб життя у всіх сферах життєдіяльності кожної людини без винятку. Візьмемо виробництво, продаж і рекламування алкогольної й тютюнової продукції. У всьому світі діяльність цієї сфери всіляко обмежують, оберігаючи здоров’я громадян. У нас же на який рекламний щит погляд не кинь — то цигарки, то горілка. Та все ж таке гарне, привабливе на вигляд — будь-кого спокусить, не те що юнака. Мало не третина торговельних місць під алкогольним та тютюном. Нормальні люди спортивні споруди будують, а в нас їх переобладнують під базари та автомобільні стоянки. І при тому глибокодумно теоретизують, яке то щастя — надходження податків від того всього, та скільки людей робочі місця отримують. Щоправда, на зарубіжний досвід чомусь не посилаються, мовчать про “ци-

вілізовані країни”, немов ніколи там і не були, і не бачили. Просторікувати про генофонд нації, про якесь там світле її майбуття, коли молоді дівчата “ловлять кайф” від сигарети, та ще й з “травичкою”, і вгамовують спрагу пивом, а хлопці — на десятий вечір тверезі або “не вколоти” — погодьтєся, що це просто блюзнірство. Тим більше, коли нас у світі мало не “зоною лиха” зі СНІДу вважають....

— **Багато нині говориться про “людину третього тисячоліття”.**

25 червня цього року 138 випускників Української військово-медичної Академії залишили стіни навчального закладу, аби поповнити ряди військових медиків Збройних Сил України. За 9 років існування цей, єдиний в Україні вищий військовий медичний заклад післядипломної освіти 4-го рівня акредитації підготував 700 військових лікарів, тут пройшли перепідготовку, удосконалення та підвищення кваліфікації понад 3,5 тисячі чоловік, здобули вчений ступінь доктора чи кандидата медичних наук 30 офіцерів.

Володимир Васильович Пасько — начальник Академії, професор, генерал-лейтенант медичної служби, доктор медичних наук, заслужений лікар України, а ще — письменник, автор книги “Ніч забутих пісень”, події якої сам пережив, будучи начальником військово-медичної служби мотострілецької дивізії в Афганістані.

Ми раді вітати високого гостя на сторінках газети “Слово Просвіти” і запрошуємо читачів прилучитися до нашої розмови.

А що ска-

ВОЛОДИМИР ПАСЬКО: НЕ ВТРАЧАЙТЕ РЕАЛЬНОСТІ Й МІРИ

жете ви?

— “Людина третього тисячоліття”... Як щодо окремої людини, то таку постановку питання навряд чи можна вважати коректною. За таким підходом ми з вами мали б належити до другого тисячоліття, оскільки прожили в ньому більшу частину життя. Але тисячоліття — часовий простір надто великий. Навряд чи людина двадцятого століття має право отожденовати себе з людиною одинадцятого століття. Треба звужувати рамки. Реально ми з вами можемо емоційно-особистісно мислити з минувшини категоріями двох століть: двадцятого, в якому жили і дев’ятого, на культурі якого, значною мірою, виховані. Так що говорити про третє тисячоліття якщо і можна, то лише про його перше століття. Це по-перше. По-друге: застосовувати термін “людина XXI століття” також не зовсім коректно. Яка людина? Та, яка входить до “золотого мільярду” людства, чи “педесічний українець”? Тут є велика різниця. І з кожним роком вона, складається враження, не так зменшу-

ється, як зростає. Цей чинник, у сукупності з багатьма іншими, спричиняє перманентну культурно-духовну кризу, кінця-краю якій поки що не видно і яка також створюватиме додаткові навантаження на психіку людини. Нехай не зовсім усвідомлені, але з можливими несприятливими наслідками. До того ж є ще й третій вельми важливий аспект.

— **Що ви маєте на увазі?**

— Навчальний розвиток науки і техніки. Для звичайної людини попереду

— **Якщо без вуалі — то саме так.**

— Моральні засади в будь-якій професії не можуть стати анахронізмом, тим більше в такій специфічній і суспільнозначній, як лікарська. Інша справа — справедлива винагорода лікарю за його працю. Що стосується конкретно військових медиків, то для нас ця проблема не є актуальною. Але не тому, що отримуємо велику платню, а насамперед тому, що весь наш обов’язковий контингент хворих захищений законом — має право на без-

ДОВІДКА ДЛЯ ЧИТАЧІВ

такий механізм фінансових взаємин у системі охорони здоров’я, при якому б нужденний отримував належну допомогу безкоштовно, заможний — сплачував за себе належне, а лікар не припинював свою гідність всілякими поборами. Причому вироблення такого механізму — це справа насамперед суспільства. Оскільки це передусім в його інтересах, як за великим рахунком. Інакше закон з’єднаних посудин все одно буде діяти, тільки з дедалі більшою шкодою для всіх. І ядучий струмок “зелені” дедалі більше роз’їдатиме підмурівок клятви Гіпократа...

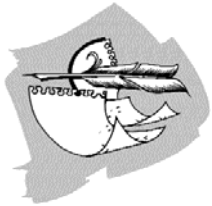
— **Лікар і афганець, ви бачили смерть. Бог і душа, Бог і життя, Бог і людина, — що скаже про це лікар?**

— Душа є невіддільною від людини, як людина — від життя. Тому це все, мабуть, таке ж триєдине, як Отець, Син і Святий дух. Що ж стосується власне Бога, то я належу до того покоління і до тієї верстви, перебування в якій і релігійність були несумісними. Тому що саме медиків, а тим більше — військових, виховували як затятих атеїстів. Питання тоді ставили руба: або ти радянський офіцер і комуніст — або ти віриш в Бога. Або — або... Третього було не дано. Тому мені досить дивно чути й спостерігати декого з таких, як я, нині. Як вони удають з себе тих, що “вийшли з каткомб”. Я, мовляв, все життя в душі Бога носив. А в нагрудній кишені, на серці — що? Забув? То ким же ти був насправді: дворушним офіцером-комуністом чи слабкодушним віруючим? Я особисто ніколи ні тим, ні іншим не страждав... Про сам факт мого хрещення неможливо і про інше своє ім’я я дізнався лише в п’ятдесят років, і то випадково. Так що в ті часи, в Афганістані, наші йшли в бій з іншими словами на устах, здебільшого для Бога малоприйнятними...

— **Але тепер, “коли можна”? Тепер ви в Бога вірите?**

— Складне питання. В принципі, як в силу якогось вищого морально-духовного порядку — мабуть, що вірю. Але у всілякі зовнішні атрибути — не дуже. Розумієте, якоесь в Афганістані, в одній з бойових операцій, наші розгромили душманський штаб і захопили купу документів і книг. Серед них був Коран, священна книга мусульман — короткий виклад, спеціально для радянських “щурів” російською мовою. Перевага була за нами, поранених було мало, тож я сів собі в автотелерезувальний і почав читати — чим же вони ди-хають, наші вороги, в чому ми з ними принципово так дуже вже не сходимося, що аж місяця на одній землі нам мало. І чим більше читав, тим більше знаходив подіб-

Закінчення на с. 6

Далекого 1961 року відомим тепер українським поетом Василем Симоненком було написано кількадесят віршованих творів, що стали класичною нашою спадщиною в царині красного письменства. Це, зокрема, такі, як "Чую, земле, твоє дихання", "Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, з рідною хатою", "Варвари", "Прокляття", "Береги в снігу занімілі", "Дотліває холод мій у ватрі", "Моралісти нас довго вчили", цикл творів "Тиша і грім", низка епітафій "Мандрівка по цвинтарю", поема "Червоні конвалії", поема для дітей "Цар Плаксіс та Лоскотон", також чимало ліричних шедеврів про кохання, та де-що інше.

У грудні 1961 він написав кілька творів і серед них 14-го "Скільки в тебе очей..." і 26-го "Україно, п'ю твої зіниці".

Щодо цього останнього вірша, то у, можна сказати, поважному київському видавництві "Наукова думка" у книжці "Ти знаєш, що ти — людина" (упорядник В. А. Гончаренко, наклад 10 тисяч примірників), що вийшла нинішнього року, на сторінці 97 стоїть дата під цим віршем 26.12.1961, а на сторінці 138 під тим-таки твором, лише з назвою "Задивляюся у твої зіниці", дата — 1962. Книжка, очевидно, мала вийти найповніша — це помітно неозброєним оком з перших сторінок, а вийшла лише з претензіями на найповніше видання творів. Немає в ній ні прози, ні публіцистики, ні критичних заміток, ні листів, ні, тим паче, щоденника. Та й примітки, хай вибачать видавці, примітивні.

Можливо, це просто недогляд чи неувважність видавців, хоча для деяких читачів, мабуть, це не має суттєвого значення, для більшості це байдуже, але на істориків літератури подібне просто справляє прикре враження. Особливо, якщо йдеться про життя поета і його творчість. Адже нині вже написані та оприлюднені на шпальтах часописів спогади знайомих, колег, очевидців про те, що Василя Симоненка було в Черкасах жорстоко побито й це стало, ймовірно, причиною його ранньої смерті у 28-літньому віці у грудні 1963 року. Подейкують, за злочинною змовою тодішніх місцевих владців, а може, була і вказівка з центру. А хто ж про це скаже...? Лише тогочасні свідки... Вони ж не вороги собі...

Підтвердження цьому — самі поетові твори, рядки з поезій того часу, уривки зі спогадів, поетових листів і щоденникових записів.

Згадаймо хоча б отакі віршовані рядки із "Монолог маленького привида" ("Кипатий барометр"): "Моє життя потрошене, мов жито, Ціпами божевілля і злоби", "І кров моя червоно цебеніла У банку із рожевої руки", "І чорна ніч звелась в очах у мене", "Моїм убивцям у голодні вени Влили мою дитинно-чисту кров", "Розтоптаний жорстокістю нікчем". Це помста правдоборцеві за його відстоювання українських інтересів, а на той час за подібне "нагороджували" тортурями і знущанням, в'язницями і засланням.

Автор закликає в образі малого привида до боротьби з катами. Це не просто кати, а одвічний і підступний ворог, це "відгодована злість, і хитрість, і закута в броню брехня", це вузькоколі й куцоногі, які правлять світом. Хоч, як пише поет, у нього немає

«ОДІЙДІТЕ, НЕДРУГИ ЛУКАВІ... ДРУЗІ, ЗАЧЕКАЙТЕ НА ПУТІ»

страху за плечима, він з докором дивиться на світ і закликає спопеляти байдужі серця, а сліпоту й холопство проклясти. І хоча авторова печаль не має межі, він закликає нас "у відчаї не гнутися, А вибухати, як нові сонця!"

І він вибухає, бореться словом правди і свого синівського обов'язку перед Україною, перед рідною матір'ю. Якими б не були матері, які нас породили, ми їх не вибираємо, ми лише завдячуємо їм своєю появою на світ. Інша річ, які ми вдячні сини і дочки. І рідній землі також.

*Можна вибрать друга і по
духу брата,
Та не можна рідну матір
вибирати.*

Бо то вже буде чужа мати, як і чужа, не рідна Батьківщина. Це не вибирається. Це дано вищим смислом Природи. І від неї нікуди не дінешся. Хіба, відцуравшись рідної матері чи Батьківщини, станеш злочинцем, бандюгою. Прикладів більше, ніж удосталь.

Всі ці роздуми пов'язані у Василя Симоненка з майбутнім: "Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!" Хоч:

*Ми винуваті, що міліють рі-
ки
І лисинами світять береги.
Що десь духовні лупляться
калі-*

*ки
І виростають ваші вороги.
Тут на думку спливають ряд-
ки великого поета Олександра
Олеса, написані ним у 1909 році:
Ми останні вже весла лама-
ли
І далекі були береги...*

*А над нами мушкети блищали,
І сміялися з нас вороги.*

Протягом століть та і в нинішні, здавалось би, вільніші часи щодо висловлення власних свободлюбивих думок, над Українським (в Основному Законі з великої літери — прим. М. В.) народом не просто сміялися, а його нищили фізично й духовно будь-якими засобами. Війни і голодомори, терори і переслідування, звичайнісінькі вбивства і постійні здирства, винищення і вигнання тощо — все це та багато іншого застосовувалося і випробовувалося на нас, українцях. Здається, у світі немає такого іншого народу, як наш, котрий витерпів стільки страждань і мук, горя і лиха.

*Уже народ — одна суцільна
рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля.*

("Пророцтво 17-го року")
Та завжди є застереження, все стверджується через "але":
*Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили...*

Згадуються мені часи закриття літературної студії, точніше, обласного літературного об'єднання імені Василя Симоненка в Черкасах 1972 року.

Для нас, молодих тоді літстудійців, хоча й не всіх — це добре відомо, його ім'я було мало не святом. Літстудійці збиралися на другому поверсі бібліотеки в редакції газети "Молодь Черкащини". Там висів праворуч на стіні портрет поета в рушнику, були книжки, лежали підшивки різноманітних газет. Ми читали кла-

сичні, модернові й свої твори, обговорювали їх у міру свого розуміння й освіти, читали власноруч підготовлені лекції з історії рідного краю, країни, розбирали, аналізували літературні течії, їхні школи чи то в Україні, чи в світі, намагаючись застосовувати тодішні критичні праці зі світової й вітчизняної філософії, філології, літературознавства тощо. Це була, принаймні для мене особисто, велика школа не лише літературознавства, історії чи філософії, а й школа життя...

Пересвідчився: багато добрих, освічених, щирих і працьовитих людей живе і творить як у цьому наддніпрянському місті, так і по всій Україні. Розумні й гарні бібліотекарки, дотепні художники, з широким світоглядом архітектори, веселуні-журналісти, тодішні початківці й "почарківці" поети, прості звичайнісінькі люди давали читати заборонені на той час рукописи, книжки, окремі вірші й щоденникові записи Василя Симоненка, різноманітні народознавчі, літературознавчі, філософські, історичні праці. Хто підтримував морально, порадою, втишенням заспокійливим словом... Усім нині і завжди буду я вдячний...

І от навесні, в одну з літературних п'ятниць нас просто не допустили в приміщення черкаської "молодіжки". Спочатку говорили, що, буцімто, десь немає

тися, одурені, можливо, прозріють, і "одійде в морок підле і лукаве", "пощезнуть всі перевертні й прибуду і орди завойовників-заброд". Хочеться дуже вірити в це пророцтво великого поета.

Пригадуються його вірші й думки про "цвинтар розстріляних ілюзій", "мільярди вір заритих у чорнозем", "міста-ренегати", поетових колег, ровесників, нині відомих людей у політиці і в літературі.

У щоденнику за місяць до відходу у вічність пише, що в Черкасах він став ще самотнішим, що ті, на кого він сподівався, "виявився звичайнісіньким флюгером", стали користюльцями... А скільки їх ("Нікчемна, продажна челядь, Банда кривляк для втіх..."), лакуз і холуїв ще тепер, разом із шовіністами, намагаються донизити наш народ і Україну?!

*Вони прийшли не тільки за
добром,
Прийшли забрати ім'я твоє,
мову.
Пустити твого сина
байстрюком.
З гнобителем не житимеш
у згоді:
Йому "панять", тобі тягну-*

ти

*віз.
("Курдському братові")
Василь Симоненко не зламався. Він дивився прямо правді в очі. І боровся до загибелі. І запівав це нам, якщо для нас нині суцільний він щось та означає.*

*Не заколисує ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за
девіз,*

Як упаде в роззявлену моги-

*лу
Останній на планеті
шовініст.*

Для нього, в його думках і творчості понад усе була Україна. Він щогодини, щомиті бився з чортами ("Ходить їх до біса на землі"). Задля України він жив. Окрім неї для нього не існувало авторитетів, нікого, особливо ж держав-монстрів:

*Хай мовчать Америки й Ро-
сії,*

Коли я з тобою говорю.

Мається на увазі США, що на захоплених землях знищеного тубільного населення ("Жиріє з крові змучених народів") сьогодні, під приводом пошуку терористів, бомбить вже іншу державу, при цьому там руйнується все, гинуть невинні люди. І Московщина. Історія завоювань нею інших земель і народів відома. Хоч є в нього і такі студентські вірші як "Завжди ми, Росіє, з тобою", але є й "Брама", де "Сотні літ наруга і тортури Мертвих повертають у гробах...", а сторожа (вже не при мечях) Нову жертву киде під мури З тряпкою брудною на очах, є й твір "47-й рік" про голод, "Українська мелодія".

Ось тому пише він у поезії "Де зараз ви, кати мого народу?", щоб "кати осатанілі" не забували ніде, що:

*Народ мій є! В його гарячих
ж и -*

лах

Козацька кров пульсує і гуде!

Будучи літературним консультантом, редактором видавництва "Молодь", працюючи над виданням книжки Василя Симоненка "Лебеді материнства", цю строфу, що починається словами "Ради тебе перли в душу сію, Ра-
ди тебе мислю і творю" не вдало-

ВОЯЖ

Якби дрібних вампірчиків та сатаністів не розмаїли тріумфальний поступ цивілізації в образі шовкових кальсон, глянцевого клозету, "кривавої мери", шрамування шкіри, інших уніс екс-забабахів, вони покинули б свої блискучо-чадні притони, шукаючи справжнього пекла. Блукаючи, перебираючи варіанти жакітів, не варто. Ласкаво просимо до рідного потягу.

Найкраще влітку, коли зашкалює під тридцять п'ять. Вагон — солдатська лазня. В горлі гарячий сопух, вас заливає потом... Пропасниця, лихоманка? Сіро-брудний тунель вагону, під стелею анемічні лампи. Ваше місце ікс, там уже хтось сидить, розкладає паляницю, лупить "натхненні" яйця, посьорбує розтопочений помідор. Не пропадати ж добру. І, звичайно, вона — оковита, чий різкий сивушний букет бродитиме плацкартом до рання... Дивний сиропчик. Що він тільки не виробляє з людом. Глянеш, мовби сиділо, руки, ноги, балачку вив'язує: "А Василе, що за мостом живе, знаєш?" Чарівний бальзам з острова Кірки. "По чуть-чуть..."

фото О. Кутляжметова

ВНОЧІ ЧИТАЮТЬ ГАЗЕТИ, ПІД РАНОК ВІДКРИВАЮТЬ ПОВІКИ...

Хтось уже рие підлогу рилом, хтось витирає кров, а хто вмів додавати в школі, вираховує в гривнях горілку і ковбасу. Скільки пішло маєтків на чужака-приблуду, на оте брудне одоробило, що тепер вибиває морзянку в ритмо-дуєті з потягом.

Якась літня пані, пуш-

ка духу, пробираючись до туалету: "Якби американська жінка вздріла таке — через вікно би вискочила". Затаючись у тамбурі тонкими дамськими сигаретами... У клозет заходить, як у лепрозорій. З обличчям ображеного карлика балансує назад, до "койко-місця". Якими вітрами за-

несло сюди цю діаспорну леді...

А потяг слимаком повзе далі. Його європейський брат у кліп ока прорізає Альпи...

Ближче до ночі — заробітчани гучнішають, повітря гусне, смердить погано причиненим сортиром, чий неповторний дух можуть

перебити хіба що зашкарублі в багатолітніх перелютах шкарпетки. "Ти Василе коло мосту знаєш?" "Я його мав..."

Жовті плями збитих ковтунами матраців, зруділі простирадла, каміння подушок... Блідий, іржавого кольору чай — доповнення сервісу. А ще таргани. Расові, вгодовані. Вночі читають газети, під ранок відкривають повіки...

Соне, де ти?.. "Я його мав" — тихіше, з приплюснутим похрупуванням. Навіть той, хто знав "Василе", забувся. Хропе. Шурхліво-вертлява хода провідника: "Пані не

чий голландець"... Загруз у вічності між Києвом та Прикарпаттям... Життя празниковим пейзажем пролітає за вікнами...

Уляна ГЛІБЧУК

ПРИРУЧЕННЯ БЕЗОДНІ...

ВИСТАВКА

Давно забуті фундаментальні мистецькі ідеї початку ХХ ст. про значення позасвідомого у народному досвіді та досвіді перших народів оживають знову у цій експозиції. В одному залі експонуються безіменні картини 20–30-х років, народні примітиви 80-річної Анастасії Рак, створені впродовж кількох останніх років, та твори художників-професіоналів, які відчують нерв народного світобачення: Петро Гончар, Микола Малишко, Ніна Денисова, Олександр Мельник, Володимир Рак. Концепт виставки доволі інтригуючий: "Приручення безодні". На тлі "народних картин", з їх ангеліками, кумедними кониками та дитинними обличчями старців...Надто помпезно? Володимир Рак, автор проекту, так не вважає. На його думку, причиною виникнення саме такого проекту є усвідомлення "недостатності" мис-

У галереї "Dim Art" (на території Софійського заповідника) — презентація. П'ятдесят творів "народної картини" та близько двадцяти творів професіоналів — сучасних українських художників. На думку організаторів, така виставка започаковує дослідження галереєю витоків національної естетики, аналіз психології сучасного

Народний примітив Анастасії Рак тецтва постмодернізму, оскільки воно є не стільки мистецтвом, скільки типом мислення та практичною філософією нашої доби. Другою причиною повернення до етнологічного мистецтва є нове розуміння цієї течії. Воно пов'язане сьогодні з духовним станом суспільства, котре, виявляється, "повернулося до первісного джерела життя, до міфологічних глибин підсвідомості, до ритуалів..."

Важко погодити-

У. М.

ІЗ ЗАПИСНИКА ГУРМАНА

Панове! (Дві груші впало). Щовечора і щодня ми з вами кайфуємо. І я вам скажу відверто — ця пляшка "Марлотт" ще краща за попередню. (Майнула якась смішна штука). Ви знаєте, як я обожнюю мандрівський "Херес". О! Нема на світі нічого вартого його! Але (п'ять груш впало) на завтра питиму "Божоле".

Вона така приваблива! І я страшенно п'янію від "Божоле". А які в неї пальчики! А від мене в неї червоніє личко і пахнуть губки. Але все, що вона думає про мене, знає лише Паганель. Геть, пернаті терористи! Бо ці Грайливі Амурчики — пройдисвіти. І я їм не вірю.

О, вона дивиться на мене.

Вони постійно пустотливі, плутаються, весь час під ногами, верещать і бешкетують. Вони не дають красуні ні спокою, ні сну, але вони це роблять лише заради самих себе. І вони, мабуть, думають, що все це несерйозно. Але ж вони чоловічої статі! Ці хлопчики ніколи не стануть чоловіками. Так ось чому красуні кохають саме їх, а не нас! Треба буде підказати панові художнику,

БОЖОЛЕ

щоб намалював Амурчиками дорослих чоловіків. З крильцями. Ні, ці Амурчики — підступні дітки.

О, якби не моя музика! А вона дивиться на мене.

Хіба ви, Поважне Панство, не розумієте, що, якби не моя флейта, не відбувся б поцілунок! Тсссс... Він відбувається. Гм. Час іде, а вони цього не помічають. Запитайте у риби: "Котра вже година?"

Так, так. А вона мені посміхається. Вона — кокетка.

А вони бешкетують. І такі голі. До речі, ця колона — теж гола! О! Яка чудова колона під цими одежами! Наливай ще трошки "Марлотт". (Ще одна груша впала). Це "Божоле" — найкраще в світі! А з

м'ясом? (Шепоче). Мене трошки бентежить ота Пані. Вона постійно дивиться на нас і ледь посміхається. Вона щось про нас знає, чого ми про себе не знаємо самі. Але ж вона ніколи не скаже нам про те, бо їй треба ледь посміхатися. І її обличчя надто вродливе, щоб ризикнути змінитися. І для того, щоб розповісти нам, їй потрібно було б ворухнути губами. Вона собі цього ніколи не дозволить! Вона занадто шляхетна і мудра. І всі вони такі. (Сім груш упало). Тост, Панове!

Володимир БОВКУН

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редактори: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Важко не помітити, як удвоєно століть українська ідея ділила націю на благонадійних для влади українців і неблагонадійних. Благонадійні мали слухняно перти плуга, танцювати свій гопак, а од неблагонадійних, як правило, звільнялися. За цим дуже пильно стежила Москва в особі губернаторів малоросійського краю, міністрів, які час від часу видавали укази про заборону української мови, самих царів, які достеменно знали, що українцями слід писати і що малювати.

Поваливши російське самодержавство, більшовики міняють ідеологію, але не поспішають її змінювати в національному питанні. Радянська влада, на словах визнаючи право нації на самовизначення, на ділі рішуче придушувала будь-яку волю до самостійності, особливо ж української. Ленін не міг змиритися з тим, що саме в Україні існує єдина в комуністичному русі опозиційна до російського комунізму сила — партія українських комуністів-боротьбистів. Він домагається її самоліквідації.

Револуція пробудила українське суспільство, яке шукає ідеал своєї самореалізації, створює свій уряд — Центральну Раду, рухи, партії, комітети, ради на місцях, зосереджуючись на духовних засадах, що формують і об'єднують націю: законотворчість, освіта, друковане слово, творення державного апарату тощо. Треба сказати, що національна ідея в Україні періоду революції і після неї не була всеохоплюючою. Та й до того саме географічне поняття Малоросія (Україна) обмежувалося Київською, Волинською, Подільською і Полтавською губерніями. Херсонщина, Катеринославщина, Донбас і Кривий Ріг були "южним краєм" і уявлялися поза Україною. Однак рух селянських, робітничих і солдатських мас під прапорами самостійності був доволі помітним і охоплював не лише центральні, північні, західні райони, а й південні. Єднало їх Шевченкове слово "в своїй хаті й своя правда, і сила, і воля".

Бачачи загрозу неділимій Росії в Україні, Ленін і більшовики організовують масову ескаляцію російської революції, що суне разом із червоними військовими загонами, спеціально підготовленими агітаторами і агітаційною літературою. Білі війська Денікіна, Врангеля теж ідуть в Україну, переслідуючи ту саму ідею — захистити єдність Росії. Ленін встановлює для України посаду надзвичайного комісара і призначає ним Г. Орджонікідзе, який цементував більшовицькі сили 1917, 1918 року, аж поки Україна не вийшла з Російської Федерації. Нарком національностей Сталін був проти такого виходу і вже тоді промовив свої знамениті слова: "Досить гратися в уряд і республіку, здається, час кидати гру". Цих поглядів щодо України вождь народів дотримувався до останніх днів життя. Такої політики навчав керівні кадри, які приходили до влади в Україні, і тримав їх на рівні "гри" в уряд і республіку. Не більше.

Пошуки державних форм правління в Україні тривали. Але оберталися довкола "нерозривної дружби" України і Росії, спільного військового союзу республік, об'єднання рад народного господарства, транспорту тощо. Комуністична партія більшовиків України — лише загін Російської комуністичної партії і, отже, нічим самостійним не відрізнялася і не претендувала на провадження самостійної політики. Такої лінії дотримувався і В. М. Молотов, 1920 р. рекомендований першим секретарем ЦК КП(б)У.

Та зусилля центру весь час натикалися доволі автономізм, який у Москві називали сепаратизмом. Тоді кожен спротив звинувачувався в націонал-ухильничстві.

1922 р. створюється СРСР, і Україна остаточно втрачає шанс на самостійний розвиток.

Для наведення порядку 1925 р. Москва направляє в Україну Л. М. Кагановича. Професійний революціонер Каганович (енциклопедії замовчують його освіту) ступив на батьківську землю в один рік із першим Президентом

Фото Оксани Цезури

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: ВЧОРА. СЬОГОДНІ... ЗАВТРА?

України, всесвітньовідомим ученим М. Грушевським, який повернувся з еміграції. Один, щоб бути поганьбленим, затаврованим як буржуазний націоналіст, другий, щоб ганьбити і таврувати. З появою Кагановича літературно-мистецькі дискусії переростають у політичні. Розпалюється шалена донощицька кампанія і кожен слизняк виставляє себе прихильником пролетарської ідеології. Керівна сила, тобто партія, дивиться досить своєрідно: чи ти з великої літературно-мистецької організації, як "Плуг", "Гарт", чи ти з малочисельної, як футуристи, "Ланка", чи ти з академічної установи, чи ти з інституту, все одно ти або уже буржуазний націоналіст, або потенційний, і твоє життя залежить від випадку. Багато хто зі свідомих українців тих часів пізніше буде страчений, репресований, засланий.

Штабом "українського фашизму" оголошується "Літературно-науковий вісник" (Львів). Формується у "ворожу" течію ефремівщина, а її лідер академік С. Єфремов сяде на лаву підсудних у сфабрикованій справі СВУ. "Шкідливою" визнається практика народного комісара освіти О. Шумського і, отже, з освітніх закладів викоринюється "шумкізм". Письменник М. Хвильовий у своїй публіцистиці відстоює право українців на самостійність, виступає свідомий маніфест: "Вперед, до Європи!" Москва, Сталін різко засудили хвильовизм як ідеологію буржуазного націоналізму. Зацькований письменник застрелився. З одного боку на Україні ведеться українізація і Каганович бере в ній участь. З другого — викоринюється будь-який натяк на окремішність української нації, культури, її відмінність від російської. Між селянством (дрібнобуржуазним), інтелігенцією (націоналістичною) і пролетаріатом (передовим) зводиться стіна недовіри, яка 1937 року перетворилася на інквізиційну плаху. Політична, виконавча і судова влади були спрямовані на те, щоб убити українську ідею.

Пізніші посланці Москви — губернатори Радянської України П. Постишев, С. Косіор, М. Хатаєвич, М. Хрущов робили все, щоб Україна не виходила з сировинного придатку Росії і тому окремі галузі промисловості базувалися на комплекуючій мережі, що була розкидана по всьому СРСР. Україна-житниця мала зсипати свій урожай у бездонні засіки Союзу. Заохочувалася ще художня самодіяльність, яка милувала око кремлівських вождів. Сталіну подобалося, як М. Хрущов в українській сорочці витинав гопак. Тим часом українці заселяли нові ГУЛАГи Сибіру і Печори, безкрайні степи Середньої Азії, а в Україну організовується переселення з Росії. Це як

що й не асиміляція місцевого населення, то, принаймні, інтернаціоналізація.

Велика Вітчизняна війна українську національну ідею загострила. Та й як могло бути інакше! Адже батьківська земля залилася кров'ю. Окупована фашистами, вона продовжувала боротися — на фронтах і в тилу. Тема України переважала у творчості письменників. Та вже у 1943 р. Москві здалося, що тема України у письменницькій творчості надто випирає і це загрожує мало не всій радянській ідеології. Ще не закінчилася війна, а вже Москва закладає основи ідеологічної формули "великий російський народ". А значить, усі інші народи — малі. Уже виробилася методика утиксів "неблагонадійних", згори вказувалося, як слід ставитися до тих, хто перебував на окупованій території (негативно), до тих, хто був вивезений до Німеччини (негативно), до тих, хто потрапив у полон (негативно), не кажучи про тих, хто боровся проти режиму Кремля.

Отож, наприкінці 1943 р., коли з'явилася кіноповість О. Довженка "Україна в огні", українська тема одержала відповідну оцінку Сталіна і найвищих посадових осіб. О. Довженка звинуватили у націоналізмі. Ну, а далі, після ухвали політбюро, за звичним сценарієм пішли "проробки" інтелігенції повсюди, почалися пошуки нових носіїв "націоналістичних ідей". Тож нічого випадкового немає у тому, що Москва 1947 р. знову посилає Кагановича в Україну, де було і холодно, і голодно. Скрізь виднілися руїни. Та Каганович найперше звернув увагу на ідейний бік справи, на ідеологічні установи. Каганович планує теоретично і організаційно поглибити боротьбу з націоналізмом. На одному із планів роботи політбюро є така приписка: "Критика буржуазного націоналізму значною мірою носила академічний характер і не мала бойового, політичного характеру, особливо у викритті петлюрівських націоналістичних істориків — Грушевського та йому подібних агентів фашизму та іноземного імперіалізму..." (ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 4017).

Кагановичу пригадалися давні "знайомі" М. Рильський, Ю. Яновський, І. Сенченко. Що ж про них сьогодні пишуть? Газетна і журнальна критика позитивно відгукується про творчість М. Рильського, який прагне "ідейно осмислити своє минуле". Роман Ю. Яновського "Жива вода" визнається "значним вкладом в українську радянську літературу". Роман І. Сенченка "Його покоління" вважається всього-на-всього "безпроблемним"... Із серпня все повер-

тається на 180°. У характеристиці творчості М. Рильського з'являються визначення, подібні до тих, що були у двадцяті роки — "націоналістичні манівці", "неокласичні шати". У "Живій воді" спотворено образи комуністів (те ж відзначалося і у 27-му році у "Байгороді"). "Ідеологія куркульства" і "націоналістична обмеженість", що ними дорікали колись І. Сенченко, випливають зараз. У 50-ті роки розвінчували В. Сосюру, у 60-ті — І. Дзюбу, у 70-ті — О. Гончара. У 80-ті топчеться національна гідність? Чи є виховання національної свідомості? Чи є, зрештою, ідеологія національної духовності, яку вибудовували тисячі страдників, борців, каменярів, прометеїв українського духу?

Вишколені на проросійських інтересах, сьогоднішні урядовці провадять модифіковану, але ту саму антиукраїнську політику, оглядаючись на північного сусіда, принижуючись у політиці, економіці, виробництві. Один дотепний журналіст назвав таку політику України розкарякою.

Із гіркотою треба засвідчити, що сьогоднішні верхи національну ідею, як таку, не сприймають. І досі, на одинадцятму році Незалежності, не вироблено національну ідеологію перехідного періоду від так званого соціалізму до суспільства з приватною власністю. Відсутні державні програми національного відродження, національної освіти, національного єднання. Національна ідея, що привела до Незалежності, настрахала владу, яка розвалила Народний Рух, підсовує ідею громадянського суспільства, яке начебто має замінити національне суспільство, створює партії і конфесії, котрі не сприяють єднанню українського народу.

Чим можна пояснити, що на всіх рівнях від столиці до села дискредитується незалежність України, її Конституція, її символика? Не вивчається і не співається Гімн. Порівняймо культ Прапора, що був у радянські часи, з теперішнім ставленням до нього. Цим самим підживлюються ностальгічні почуття жалю за вчорашніми днями. "Навіщо така Незалежність?" — можна часто чути. А й справді — навіщо? Прислухаймося

ПРОДОВЖЕННЯ ТЕМИ

до цитат, що звучать з уст депутатів парламенту. До яких тільки авторитетів вони не звертаються! Англійських, німецьких, швейцарських, чилійських, китайських! На жаль, серед них не чуємо імен українських авторитетів. Невже не було їх у нашій історії — філософів, учених, державних діячів? Не було реформаторів-піонерів, починаючи ще від козацьких, гетьманських аж до Франка, Лесі Українки, Вернадського, Грушевського? Були. Тільки їхні ідеї не пішли в люди, в життя. І, отже, їх у народі не знають, — нація позбавлена культурного розвитку.

Діями владних структур національна ідея зведена до рівня просвітницької пропаганди. Її роль

суспільстві, послуживши сигналом грабувати державне майно (тобто національне), природні скарби (тобто національні). Новий Президент до цієї "філософії" додав свою "філософію" — "у перехідний період труднощі неминучі". Ці дві "філософії" не стали підмурівком творення, а спричинили обвальну лавину руйнування, в тому числі й руйнування нації.

Складається враження, що владні структури, в яких багато вчорашніх теоретиків і практиків боротьби з націоналізмом, разом із так званими олігархами, створили для свідомої частини українців таку собі резервацію. Ось вам ваша Незалежність, Конституція, символика. Хочте побавитися у запорозьких козаків? Побавтеся. Організуйте ще гурток бандуристів. Дуже добре, якщо ви зайнялися лозоплетінням. Можете подискутувати про новий правоспис. Проведіть коли не коли фестивалі української пісні, відроджуйте національні традиції. Будь ласка. Скличте всесвітній конгрес українців. Побалакайте. Поплачтеся. Скликали уже третій конгрес. Побалакали. Поплакалися. Виробили рекомендації до уряду. І що? А нічого. Мова? А що мова? То ж маєте Закон про мови. А ще маєте "Просвіту", Товариство української мови...

Цинічно знищено найстаріше в Європі українське книговидання, українську книжкову торгівлю. Ринковізуйтеся, мовлять, письменники з порожніми кишенями. Творіть, композитори, музику. Створюйте, драматурги, сучасні п'єси. У вас відібрано засоби існування? А ви спробуйте без них. Ще вчора суспільство при всій своїй дволикості розглядало письменника у зв'язках із робітництвом, селянством, армією, наукою, школою, вчительством, студентством. Розглядало і зважало. Сьогодні генератори національної ідеї відлучені од народу. Хіба це боротьба з націоналізмом, чи то пак, з національною ідеєю? Без галасу, без тюрем...

Росіяни подбали про державну підтримку книговидання і ЗМІ, відповідно до якого від податку на додану вартість звільнено увесь технологічний процес, пов'язаний із випуском книг, усі підприємства й організації, що мають до цього відношення, — від виробництва паперу, картону, поліграфіки, фарби до розповсюдження літератури. Крім того, вони частково звільнені від податку на прибуток, від мита на ввезення зарубіжного обладнання, матеріалів тощо. А в Україні безпардонно, знухаючись із обездуховлених українців, плодяться "українські газети", "українські видання"! Відкрито кордоном для завезення значно дешевшої російської книги, шовіністичний рекет гуляє на українському радіо і особливо на телебаченні.

Та немає нового Івана Дзюби, щоб на весь світ гукнути: "Ринковізація чи русифікація?!"

Віктор КОСТЮЧЕНКО

•

Видатний український археолог XX ст., історик і лінгвіст, доктор історичних наук Валентин Миколайович Даниленко (1913–1982) народився в с. Ново-Михайлівці, неподалік Мелітополя Запорізької області. Як вчений і дослідник найдавнішої історії України, він починався на Кам'яній Могилі — сільським юнаком-краєзнавцем на неї піднявся, захоплений її зусібч незбагненим видовим. І на Кам'яній Могилі, багато разів поринаючи у праглибини нашої історичної пам'яті й осмислюючи потаємни світобачення наших прапращурів, він дописував останні сторінки багаторічної монографії про верхній палеоліт України — і звідти душа його полетіла у вічність. У 1932–1935 рр. навчався на історичному факультеті Мелітопольського педінституту, а в 1939–1941 рр. закінчив аспірантуру Інституту історії матеріальної культури (Ленінградське відділення Академії Наук СРСР). Звідти у перші дні війни пішов рядовим у народне ополчення. Був розвідником (знав кілька мов) і війну закінчив майором. Мав три ордени і кілька медалей. Його вчитель, дослідник історії первісного суспільства П. П. Єфименко, директор Київського інституту археології АН УРСР, у 1946 р. запрошує В. М. Даниленка у свій колектив на посаду старшого наукового співробітника, на якій він працював усі роки.

Мав поклику душі дошукуватися слідів найдавнішої історії України і присвятив цій темі усе своє життя. В кінці 1960-х В. Даниленко виклав у пресі ("Літературна Україна") широку програму завдань Інституту Археології задля розвитку української археологічної науки, зокрема там йшлося про створення (вже тоді) колективної праці "Стародавня історія України" — "дослідження бездоганного з джерелознавчого погляду і в той же час такого, яке містило б значні й оригінальні наукові положення історичного та етноісторичного планів. А також слід мати ряд групових та індивідуальних монографій по-справжньому наукових... Другим завданням може стати колективна монографія "Археологія середньовічної України". (Та чи сумлінно, запитаємо ми, впоралися археологи з цим завданням на сьогоднішньому етапі й на якому науковому рівні?...). І вже тоді В. Даниленко ставив питання консервації археологічних об'єктів — видатних пам'яток, щоб пристосувати їх для відвідування туристами, екскурсіями.

Маючи інтуїцію геніального вченого, мов казковий деміург мудро рухав великомасштабну панораму культурно-історичних процесів, що висували протягом минулих тисячоліть антропологічну карту материків Європи, Азії і Близького Сходу: у 1950-і рр. В. Даниленко дослідив найстарші ланки археологічних культур, що були першопочатками індоевропейської та індоіранської спільності — перехід від палеоліту до мезоліту, а од мезоліту до всіх етапів неоліту — й детально відстежив азово-чорноморську лінію розвитку степового енеоліту — "першої лінії розвитку степового енеоліту". Осмислюючи генезис і взаємодію культур неоліту й енеоліту, він упровадив метод синтезу даних міфології, етнографії й порівняльну лексико-етимологічну лінгвістику, історично аргументував послідовність етапів неоліту України, а з нього — і генетичну спадкоємність енеоліту України, — власне трипільської культури, яка сформу-

ВЕЛИКИЙ ПОДВИЖНИК АРХЕОЛОГІЧНОЇ МИСЛІ

Учасники археологічної експедиції.
Перший справа В.М. Даниленко, 1958 р.

валася з основ буго-дністровської, будучи єдиним етнокультурним процесом індоевропейської ойкумени між Дніпром і Дунаєм. Історію України осягав у різноманітних духовних обшарах, дошукуючись найдавніших витоків її. В. Даниленко був один з перших учених-емпіриків, який багато років достеменно й всебічно вивчав глибинні шари духовної культури найдавніших наро-

Індія, Східна і Південна Європа, Близький Схід), класифіковано індоевропейську, шумерську, грецьку та ін. міфологічні системи — стала видатним здобутком наукової мислі, що вміщує космологічні знання первісних суспільств. Сам автор визначив їх як космоїзм давніх землеробів. Приступаючи до осмислення охопленого ним різноманітного матеріалу, вчений особливо підкреслив: "...очевидно, що без розкриття давніх релігійно-космогонічних систем, неможливо проникнути в етнічну конкретність найдавнішої історії". Застосований тут науковий метод — знакового аналізу етноісторичної пам'яті — підняв на якісно вищий щабель українську археологію. В. Даниленко поставив основоположником нового розуміння витоків вітчизняної історії, вільної від зашорення догмами класової боротьби, уникаючи ґрат історичного матеріалізму. Законотворно, що найвідоміші археологи Заходу (М. Гімбутас, О. Маршак) і радянські (Б. Рибаків, М. Мерперт та ін.) дали високу оцінку цьому епохальному дослідженню-відкриттю.

Керуючи експедицією на Кам'яній Могилі протягом 1973–1974 рр., розчистив ходи до недосліджених печер ("Печера Чаклуна") і розшифрував зміст і вік знайдених там чуринг (культури предмети рибоподібної форми — вмістилище душ наших прапредків; по всій території колишнього СРСР це єдиний археологічний комплекс, де їх виявлено) та довів, що названий вченими попередниками "Грот Біка" насправді є "Гротом Мамонта" й відповідно має історію своєї появи у верхньому палеоліті — понад 20–15 тисяч років до н. е. Тоді ж розробив детальний проект: перетворити Кам'яну Могилу у всеукраїнський заповідник як унікальну палеолітичну пам'ятку планети. Для екскурсій. Обнадіюваний обіцянками, багато разів з тим проектом ходив у ЦК КПУ до І. Кураса, який відав питаннями науки. І з того, запланованого Даниленком, відповідними інстанціями анічого не зроблено. Але вчений не встиг викінчити історію Київської держави до династії Рюриковичів, "Етногенез слов'ян", рукопис якої зник безслідно з волі людців чи ворогів науки, що оточували його, коли

був підкошений смертельним недугом. Щедро роздаровував наукові теми, що ставали чи могли стати відкриттями доби. Був цілим інститутом різних планів, наукових проблем, ідей, гіпотез, ракурсів, наукового синтезу і вагомих здобутків. Зібрані ним глиняні таблички з накресленими знаками етапу розвиненого Трипілля дали поштовх до відкриття ним письма крито-мікенської культури на Кам'яній могилі. На багатьох пряслицях і знахідках, де написано "чергами" і "різами" він відстежив писемну традицію, що існувала за 5–6 тис. Літ до християнства, і застосовував кирилицю. Ретельно досліджував слов'янську писемність. Його спілкування з видатним чеським мовознавцем Бердржихом Грозним (він розшифрував хеттську мову як індоевропейську), коли радянські війська у 1945 р. звільнили Прагу, відіграли визначну роль у подальших наукових дослідженнях археолога. А ще. Під час перерви між бойовими завданнями — у клекоті печельного виру Другої світової — В. Даниленко писав поезії. Не про війну, а про красу землі, дива навколишнього світу, ("філософські"), як оцінили їх експерти спецслужб, що вивідували у його батька про позанаукові інтереси сина).

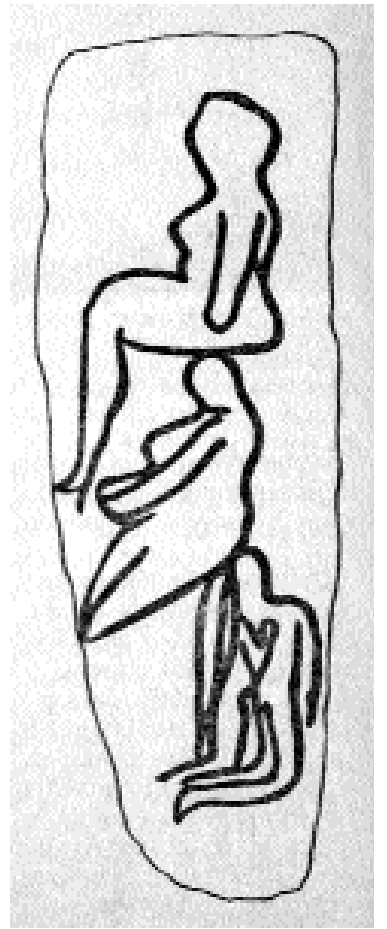
НАЙЗАПОВІТНІШЕ

Неначе могутнє глибококореневе Світлове Дерево він проріс у спресовані шари археологічних культур рідної землі. Пройнятий жагою вислідження правдивої історії свого народу від першопочатків і понині, всі роки до останніх днів, навіть вже важко хворий, — писав глави "Стародавньої історії України", виношуючи, як мати мале дитя під серцем, кожен її абзац. Всі роки, що вела його археологічна доля, душею, помислами, допитливим оком і діями линує на Кам'яну Могили вловлювати життєдайне світло цього Храму Вічності, у якому вкарбувався дух наших прапращурів. Пізнього осіннього вечора 1973

Північна Індія. Образ
космічного бика. VI тис. до н. е.

р. ми удвох з В. Даниленком працювали в одній з її печер. Лежачи на спині, я ретельно копіював вигравіювані на стелі магичні петрогліфи, щоб зафотографувати їх, (на той час то була велика складність), а потім швидко занотовував його роздуми медитації (вони не увійшли до його монографії "Кам'яна Могила" (1986). Ось рядки із заповітного, продиктованого тоді: "Відавна й досі український народ був і залишається величезним явищем світової історії, він і зараз, у 1973 р., має підстави займати видатне

Кам'яна Могила.
Велика Мати. XV тис. до н. е.

конструктивне місце в історії людства. Нові покоління здатні зберегти довіку вироблену і притаманну йому світлосайну культуру й передати іншим народам. Вони, нові покоління, є найзаконніші спадкомці того, що вміщує Кам'яна Могила. А вона втілює в собі і одвічні сили природи, і вічні сили народу аж до сучасності. Хотів би я бути похованим саме тут. Це оселя, де найчастіше перебував мій дух". (Але тіло велетня української археології Валентина Миколайовича Даниленка спалено у крематорії (!) — і попіль висипано на Байковому кладовищі під нумерованою табличкою).

Останнім часом до імені В. Даниленка у пресі й на різних зібраннях часто приписують його "учні", зосібна Ю. Шилов, Б. Михайлов та ін. Вношу ясність стосовно цього. Вкінці сімдесятих на моє запитання (у мене з ним часто були зустрічі, прикладом в експедиціях на Кам'яній Могилі та ін.), чому він не має учнів, учений відповів коротко: "Бо нема гідних". І не виявляв прихильності до наукового хисту Б. Михайлова, незмінного директора (вічного солдата на варті) Мелітопольського краєзнавчого музею. Ю. Шилов і Б. Михайлов не є його справжніми учнями, хоча й скористалися його науковим методом. Втім, якщо говорити про молодших колег, яких В. Даниленко підтримував і сприяв науковому формуванню, — зокрема керував роботою над дисертаціями, то у такому розумінні його учнями були М. Смаглій, І. Черняков і М. Чмихов. За масштабами осягання історичних процесів. Аналізами духовної сфери попередніх цивілізацій, осмисленням космогонії землеробських суспільств і народів та за інтуїцією великого вченого-мислителя найбільш близький і споріднений до Даниленка як послідовник його — це Микола Чмихов. Підтримуваний Даниленком, він продовжив розпочату старшим колегою (і вчителем) новітню концепцію — дослідження міфологічної свідомості древніх суспільств на землях України, оперту на карту зоряного неба, прикладаючи власну методику зодіакального датування археологічних об'єктів давніх культур.

Олександр ФІСУН

ЖАГА ПОЕТА ПРОТИ ЗГАГИ ЗОЇЛА

Нотатки з приводу автентичності «Слова про Ігорів похід» — 205 років тому Європа вперше дізналася про віднайдення пам'ятки

Після спалаху цікавості й великодержавної пики у зв'язку з відзначенням 800-річчя «Слова про Ігорів похід» у 1985 році й наступним виданням досліджень, перекладів та переспівів твору, присвяченого цій трагічній події, гордість і захоплення великоросів, як це частенько й раніше траплялося, почали набирати цілком протилежного емоційного забарвлення. Наприклад, О. Ільїн, Г. Мойсеева, Є. Синіцина воліють бачити за цією видатною пам'яткою нашої культури звичайнісінький фальсифікат, який постав якщо не на білорусько-польському (О. Ільїн), то на чеському ґрунті. Прикметно, що Г. Мойсеевій для подібного твердження вистачає принагідного нарікання О. І. Мусіна-Пушкіна (автора першої публікації) стосовно того, що росіяни зовсім не зрозуміли «Слово». (Чеський славіст Йозеф Добровський і «Слово о полку Ігореве». АБ М. 1986). А плодотворним авторам київського часопису «Критика» (Е. Кінан, Г. Грабович) досить і самого сумніву російських дослідників: ату його!

Видається, що 210 річниця з часу віднайдення пам'ятки (1792 р.) та 205 — з дня опублікування М. Карамзіним повідомлення про знахідку в «Spectateur du Nord», коли про неї дізнався вчений світ Європи, дає підстави згадати знакомитий детектив зі «Словом» докладніше. Зрештою, допитливий читач дещо знає: торік О. Мишанич у «Літературній Україні» («Нова ревізія автентичності видатної пам'ятки»), а сьогодні Б. Яценко в часописі «Слово і час» («У полоні власних містифікацій» — про статті Е. Кінана та Г. Грабовича) дали гідну оцінку безапеляційному посягненню на культурне надбання нашого народу. І справа навіть не в тому, що спекуляції довкола «Слова» завжди відгонили надто специфічним політичним «душком». Пора всім нам нарешті, слідом за нашими вченими, збагнути: між Київським і Галицько-Волинським літописами, «Словом про Ігорів похід», творами Кирила Туровського, «Словом Данила Заточеника», «Словом о погибелі Руської землі» та середньовічною московською літературою німує така ж безодня, як і між світосприйняттями українського та російського народів. Ось де найоб'єктивніше свідчення ментальності — у найдавніших пам'ятках! І хоч переклади та політична воля потужно працюють на «стирання відмінностей», ще М. Грушевський наголошував, що «Слово» за часів М. Максимовича мислилося пам'яткою яскраво українською, а «українська стихія «Слова» не оцінювалася як політичний «козир», котрий належало тим чи іншим способом виврати з українських рук».

Погляд цей традиційно склався ще в позаминулому столітті, домінував і в ХХ. Академік Орлов, наприклад, на основі ретельного вивчення літописної спадщини цілком слушно зазначав, що вже з XII століття маємо змогу вважати за реальність існування особливої південно-західної («галицько-волинської») **манери** історико-поетичного викладу, котрий відзначався лицарською красою розповіді й чисто світською розкішністю мотивів, а також близькістю до західнослов'янської стихії. Ця манера, ймовірно, — запевняв Орлов, — була настільки впливовою, що відбивалася навіть на київських пам'ятках, в тому числі й на літописі, — у тих місцях, де ми спостерігаємо аналогію з манерою «Слова». І думка ця підкреслювалася неод-

норазово, зокрема й такою сумлінною дослідницею літописів як В. Франчук.

На жаль, опонентам нашим абсолютного не потрібна правда — ні про дійсний стан речей, ані про самого автора «Слова». І особливо дошкуляє їм те, що «захисниками автентичності «Слова» були здебільшого патріоти, ентузіасти й поети». (Г. Грабович. «Вічне повернення містифікації». Критика — 2001 р.). Не завдаючи собі труда з вивченням літописів, особливостей переписування старовинних текстів, намагаючись усе підганяти лише під ім'я відому схему, ці «дослідники» заперечують навіть такі першоджерела, як «Велесова книга», на тій лишень підставі, що «жоден із серйозних американських учених» не висловився з цього приводу «позитивно». Але якщо б тому ж таки п. Грабовичу спало на думку порівняти бодай «Поученіє» Володимира Мономаха з його ж листом Олегові Чернігівському, що відомі лишень із Лаврентівського списку літопису 1377 р., то він аж ніяк не зміг би не помітити, що ці твори — кінця XI початку XII століть — суцільне переплетіння помилок, які сталися внаслідок нерозуміння переписувачем 1377 р. старовинного оригіналу, котрий до того ніким не переписувався. І подібних прикладів — на кожному кроці нашої історії. Звичайно, для того, щоб це знати, потрібно її любити. Лишень у цьому разі недолугі намагання перших видавців пам'ятки «ісправить текст» сприйматимуться зі співчуттям, а не з підозрою.

Хоч як цього не хочеться ревнителю «істини», але саме мова «Слова» — найавторитетніше свідчення його автентичності. І якщо «патріоти, ентузіасти й поети» — а хто ж тоді?! — неспроможні переконати войовничих скептиків у протилежному, то аргументи академіка Кримського, подані в присвяченій «Слову» монографії академіка Орлова — голос безпристрасної науки: «Вживання... тюркізмів у тонкому й точному, за нашими теперішніми науковими даними, фонетичному звучанні старовини і з їх древніми значеннями може бути повністю віднесене до XII століття, — до часу складення «Слова»... Я не можу собі уявити, щоб згодом можна було будь-кому вигадати ці слова чи відновити їх древню природу, бо для цього знадобилися б колосальні тюркологічні знання, про які в історії тюркології анічого не відомо. Так правдоподібно й науково-подібно неможливо вигадати ці тюркські слова, над якими стільки замислювались учені сходознавці». Потверджує цей факт і сучасний казахський дослідник О. Сулейменов, хоча й переслідує іншу мету.

На достеменну автентичність пам'ятки вказує також, як уже згадувалося, її невід'ємність од тогочасної художньої стихії: «наставшу же понеделінику страстныя недели, паки иноплеменици собраша полки своя... й выступиша яко борове велиции... й оступиша полки Руськи», — сказано в літописній повісті про похід русичів проти половців у 1111 р. Метафоричне кліше видніє крізь болгаризми і під 1281 р.: «пришедшим же полкомъ къ городу й стаха около города, аки борове величїи...» Як і в псковському запису на пергаментному

«Апостоли» 1307 р., де йдеться про битву між князями Тверським і Московським: «при сихъ князехъ сіяшеться и ростяше усобицами гыняше жизнь наша, в князїхъ которы й віці скоротишася человекомъ». Пам'ятаємо ж бо, що й у «Слові» не тільки полки половецькі виступають «аки борове», але й «погибашеть жизнь Дажь-Божа внука, в княжихъ крамолах віці человекомъ скоротишася». Себто: факт, що стилістика «Слова» виразно простежується в київських пам'ятках, у псковських, у суздальських... — ідеться не лише про оповідання типу ратних подвигів Андрея Боголюбського, — можна пояснити саме пануванням єдиної культурної традиції, що перейшла у спадок від Галичини й Волині. Як, до речі, і вплив романського стилю галицького зодчества на різьблені з каменю карнизи храмів Володимиро-Суздальської землі. Зрештою, до слова кажучи, давно відомо й те,

половці, — переконують Ігоря думці (радники) його, начувані про втрати половців під Володимиром і Римовим, — вони мають убити, княже, і нас, і всіх русів. То не буде слави тобі, ні життя». Та й уся динаміка перебігу подій у «Слові» засвідчує: Ігор повернувся з полону ще до св. Покрови. Пізніше літо, до речі, досить чітко простежується в пригоді з поверненням — розмова з Дінцем, характеристика довкілля з його птаством і степовими росами...

Цікаво й те, що саме зі «Слова» ми довідуємося: в поході з Ігорем було й двійко його малолітніх синів (окрім Володимира): «Два солнца поміркоста, оба багряная сълнца погасоста и съ нима молодая місяца, Олегъ и Святославъ, тьмою ся поволокоста на ріці на Каялі». Дізнатися про те, що в Ігоря справді були сини Олег-Павло (1176 р. н.) та Святослав-Андріян (1177 р. н.) можна тільки старанно простудію-

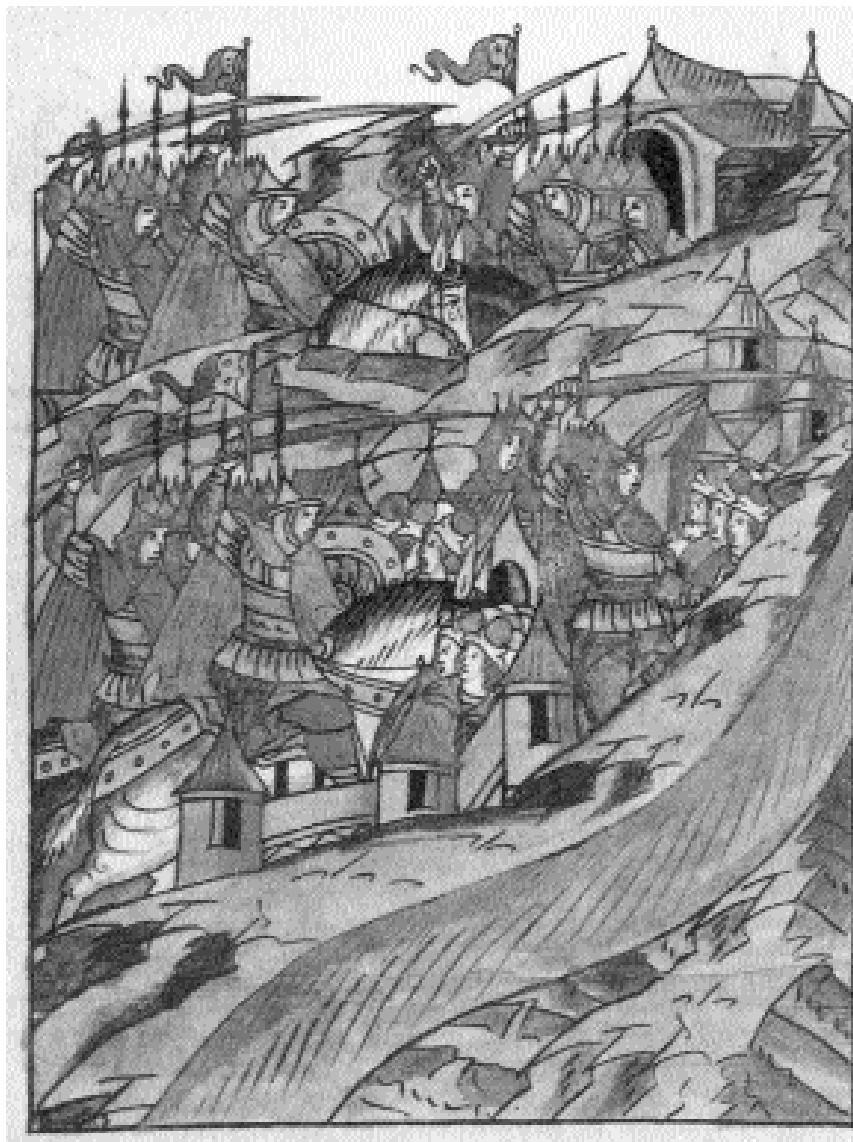
шифрування в тексті жіночого імені?! Зрештою, це відчитання лишень потверджує давній здогад: Марія народилася на Покрови — саме до свята 1185 р. «Слово...» й знайшло адресата. Це могла бути онука Марії Василькової (Полоцької), теж Марія.

Отже, «Слово» — не «Ироическая піснь», а нелегкі, сповнені особистої відповідальності, роздуми стосовно долі рідної землі та її синів. Знаючи про щасливу втечу князя Ігоря з половецького полону, автор спрямовує його «къ святій Богородици Пирогощей», згідно з війським ритуалом, аби одноплеменники збагнули й запам'ятали: справжня звятига, як і кожне свято, стоїть на жертві. Зумівши поєднати здобутки фольклору та книжної поезії, запліднивши давню українську літературу водночас точністю й розкутістю метафори: «быти грому великому, ийти дождю стрілами», «ту кровавого вина не доста,

ту пирь докончаша храбрыи Русичи, сваты попоиша, а сами полегоша за землю Рускую», «дерево не бологом листвіе ронить»... автор «Слова» залишається там, де все добре відомо про переслідувачів Ігоря. Адже суперечку Козака й Кончака про долю Володимира Ігоревича не можна було вигадати. Це саме та реальність, яка супроводжує стрімкий плин «Слова»: від смерті — до життя. Але з доконечними зобов'язаннями, який кожен живий має сповняти. Можна закидати Автору певну палімпсестичність цього твору, зате аж ніяк — незнання традицій. Принагідно відсилаємо охочих до публікації в «Літературній Україні» від 20 червня 1985 р., де вперше у нас авторство «Слова» було визначено — внаслідок текстологічного аналізу самої пам'ятки — за дев'ятнадцятирічним учасником Ігорового походу Святославом Рильським. (Віктор Грабовський. «Сяйво черлених щитів»). До речі, знаний дослідник «Слова» і вчений Леонід Махновець вважав, що й помер Святослав того ж 1185 р. («Про автора «Слова о полку Ігоревім», стор. 11, Київ, видавництво при КДУ. 1989).

Насамкінець, кілька слів для неохоти: держава, що відома нам із літописів IX—XII століть, складалася з набутку, в основному, носіїв праязкокорчаківської культури, поєднуючи Київ, Чернігів і Галич. Археологічна наука засвідчує: людність означеного регіону перебувала тут, зайнята хліборобством і скотарством, ще до антської спільноти. Не розпадалася й не гинула, витворюючи той фольклор і традиції, ту, зрештою, мову, в якій виростали наші володарі, господарі, князі та пілти. Саме в тій стихії виховувався й автор «Слова», який послуговався сучасною йому літературною мовою. Але ж цей факт аж ніяк не заперечує тисячолітнє існування живої — української! — мови, що так потужно дає знати про себе у «Слові». Як спадкоємці його, маємо бути вдячними за те джерело любові й звятиги, яке полишив нам автор у своїй повісті про нещасливий Ігорів похід.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

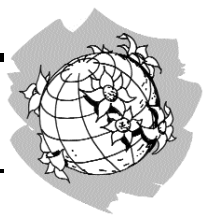

що, споруджуючи Москву-город, кияни мали за взірць Прагу — археологічні дослідження АН Союзу засвідчили це ще сорок років тому.

Але даруйте, читачу, відхилення від нашої теми. Тим, хто цікавиться історією на рівні «вчених пліток», все одно нічого не доведеш, а ми, принагідно, з'ясуємо дату написання «Слова», яку більшість учених, приписуючи його авторство князеві Ігорю, бачить за роком 1187 на тій підставі, що саме тоді новгород-сіверський князь одружив сина з Кончакиною, хоча повернулися вони вже пошлюблені, з дитяма... Та й сам Ігор ніяк не міг утяти з полону пізніше 1185 року, бо його просто б убили. Пригадаймо хоча б «Літопис Руський»: «помисел високий і негодний Господеві маєш ти в собі... А про се чому не подумавеси, що прийдуть

вавши літописні свідчення, але проте, що сини перебували з батьком, як воно й водилося у рицарській Європі, літописи мовчать. Знати про це міг лише учасник Ігорової виправи. Але ж із цього виходить, що й Володимира Галицького серед учасників походу не було, — автор бо згадав усіх князів! Єдина фактична розбіжність між дійсністю і «Словом»: затемнення Сонця, що справді сталося о 15.25 за київським часом 1 травня 1185 р., вінчало розгром військ Ігоря, а не початок походу. Та все ж не забудьмо, що ця пам'ятка не літописний звіт. І подібних «неточностей» могло б бути значно більше.

Відчитання Сумаруковим і Беляковим імені Марія на сторінках пам'ятки засвідчує, що насправді Автором був закоханий юнак, а не жінка. Хто ж інший спроможний на

ДЖЕРЕЛО ЇЇ ЛЮБОВІ

ВІРА СМЕРЕКА —
НАЙВІДОМІША В СВІТІ
КРОЛЕВЧАНКА

Мені і моїм друзям, учасникам молодіжного просвітянського гурту “Квітуча калина” (ми були тоді 8—10-річні школярі), ім'я Віри Смереки відкрилося 1994 р. Її пам'ять періодний край, любов до нього перелилася тоді у надіслані нею прекрасні матеріали для українських національних строїв: нитки для вишивання, тканини, стрічки, намисто. Із тих чудових тканин наші мами і бабусі пошили і вишили костюми, в яких ми стали справжніми артистами і виступали на найкращих сценах нашого міста і району.

А книжки свої пані Віра надіслала нам пізніше. Прочитав я їх уже старшокласником, точніше, ліцеїстом Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, приїхавши додому в Кролевець на канікули. Книжки ці справили на мене незабутнє враження... Тому я не лише їх перечитав, а й написав по них учнівську наукову роботу про життя і творчість нашої славної кролевчанки.

Адже в цих книгах багато автобіографічного. А ще вони — справжнє вікно Людяності, Добра і Любові до рідної землі, до України.

КРОЛЕВЕЦЬ, ЛЬВІВ
І ЗНОВУ КРОЛЕВЕЦЬ

В автобіографічних нарисах п. Віра точно називає місто, куди вони, сім'я священика, переїхали з Лушників: Кролевець. Знайшовши для родини убогу квартиру, о. Степан зайнявся пошуками хоч якоїсь праці, щоб утримувати дітей... Тут п. Віра у 1940 р. з атестатом відмінниці закінчила середню школу. Поїхала вступати до Київського університету, але її “зрізали” на екзамени з російської мови, — як дочку священика.

Та пошастило їй того-таки 1940-го вступити до Львівського університету — на українську філологію. Вона була щаслива!

Із приходом німців о. Степана знову покликали селяни на священицьку посаду. Сім років Чеплівка не мала церкви (бо її перетворили на “клуб”). До християнського свята Успіння Пресвятої Богородиці 21 вересня 1941 року селяни реставрували клуб у церкву. І запросили

о. Степана на це свято. Тут він з усім сумлінням виконував свій обов'язок священика аж до своєї кончини в 1972 р. Правда, пізніше більшовики знову обернули церкву на клуб. Довелося Службу Божу правити в Молитовному домі. Дружина його, Євгенія, керувала церковним хором. Поки не надійшов наказ розібрати Молитовний Дім... Через три роки після цього мати письменниці й померла.

Навіть із цього короткого опису видно, що батьки п. Віри були справжніми подвижниками християнської віри і моралі.

НІМЕЦЬКА НЕВОЛЯ

У травні 1942 разом із тисячами наших юнаків і дівчат її було вивезено до Німеччини — Віра Ніпот опинилася в робітничих таборах у Берліні. Виснажлива праця, недоїдання зумовили хворобу, через яку потрапила до невідільничої лікарні... А потім у ще суворіші табори.

У Берліні в серпні 1943-го доля звела її з українцем із Закарпаття Іваном Смерекою. Цей кмітливий юнак за часи неволі добре вивчив Берлін, налагодив контакти з впливовими українцями німецької столиці. Він організував втечу Віри із табору, а через рік, коли Берлін уже нагадував пекло, обоє втекли у гори Гарц, а потім у м. Госляр, де дочекалися кінця війни. У липні 1945 одружилися. Скромно, на чужій землі, але з друзями-земляками відзначили весілля... І віддали себе активній громадській діяльності серед українців на чужині. У таборі “ДіПі” п. Віра працювала в українських школах і гуртках до 1947 року.

Враження про Німеччину — це її книга “В німецькій неволі” (1998). Це книга про те, як “остарбайтерів” виснажували важкою працею, голодом, холодом і жорстокістю. Багато хто втрачав віру, ставав злим, навіть божевільним. Це твір нечуваної викривальної сили. На його основі можна створити фільм — хвилюючий і переконливий.

В АНГЛІЇ

Московські агенти підмовляли “тимчасово переміщених осіб” повертатися в СРСР. Але куди було повертатися? У безбожну імперію?.. У травні 1947 молода сім'я

Смерек виїхала до Англії. Отримали обоє роботу на текстильний фабриці у місті Брадфорд. Тут і осіли. Звідси і плаче-тужить вже понад півстоліття сучасна Ярославна над українською недолею.

Як одні з найперших тут поселенців-українців, Смереки заснували у Брадфорді філію Спілки Українців Британії (СУБ), українську бібліотеку, драмгурток ім. Івана Котляревського, школу українонавства для дітей, курси англійської мови для дорослих.

Стали вони і засновниками українського світського хору, а також парафії українських церков. Стала Віра Смерека й одним з ініціаторів Товариства українських жінок імені Олени Теліги в Англії. Водночас поглиблювала вона свої знання на вечірніх студіях Лідського університету в Брадфорді. Головним її заняттям стала літературна творчість.

БОГ І УКРАЇНА

У 1999 році Віру Степанівну Смереку прийнято до Національної Спілки письменників України. У цій уже офіційній письменницькій ролі вона видала нову — третю свою — книжку під назвою “Вічний вогонь”. Бог, Церква, Святі місця, ікони, молитва, Різдво, Великдень і, звичайно, Воля, Україна — ось тематичне коло цієї книги. Але твердження авторки м'які, ненав'язливі — як у народного оповідача. І особливо привабливі, бо сповнені автобіографічності.

Тим більше, що дорога до сумлінного сповідання християнських засад у неї теж пройшла через сумніви і вагання. Їх настирливо прищеплювала “радянська школа”. Про це довірливо розповідає письменниця у повісті “Христос воскрес”. А також в оповіданні “Вислухана молитва коло Святої Софії в Києві”. А збагатившись досвідом життя батька-матері і свого власного, вона прийшла до твердого переконання, що зло можна перемогти лише неухильним дотриманням християнських чеснот. Пані Віра, як свідчать нариси,

побувала чи не в усіх святих для християн місцях: Вифлеєм, Назарет, Єрусалим, Рим із Ватиканом і т.д. Але як патріотка своєї землі, де б не була, думає про Україну, молиться за неї.

Болить нашої письменниці проблема релігійної роз'єднаності українців. Особливо розважливо і справедливо підходить вона до цієї теми в нарисі “Велич Рима”. Вона пише: “З побожністю вклоняюся

святим місцям і думкою лину в новітні часи... Екуменічний рух — це єдність у Христі... Ворожість (релігійна) Рима і Візантії, ворожість (релігійна) Росії і Польщі. А ми, українці, чому маємо терпіти ми? Ми чужі одним і другим... Невинні спадкоємці чужого і мертвого лихоліття... Навіщо цей штучний поділ має роз'їдати наш народ? Ми є нащадки вірування. Але не чужої нам ворожнечі. Чому чужа історія має нас розділяти?.. Абсурд! Усі ми християни! Настала пора відмінити догми старих віків, що поділяють нас на греко-православних і греко-католиків. Вже час знайти верхам одну Церкву, Єдину, щоб народ міг спільно хвалити Бога — в єдиній християнській спільноті”.

Безумовно, за стільки років проживання в Англії засвоїла п. Віра і англійські традиції, але рідне у

неї завжди і скрізь на першому плані. До речі, про життя українців Британії і свої тамтешнє життя готує Віра Смерека свою нову книгу, яка має робочу назву “З берегів Англії”.

НАЙРІДНІШЕ МІСТО

Читаючи книжки нашої землячки, збагачуєшся духовно. Читаються вони легко, швидко, породжують оптимізм, надію і віру. Бо це є священний вогонь Любові до Бога і України. Із цим вогнем у душі не раз приїздило подружжя Смерек в Україну, починаючи з першого року її незалежності. Приїздили на всеукраїнські форуми і конгреси, а також до родичів на Сумщину і на Закарпаття, де Віру з любов'ю називають “закарпатською невісткою”.

Із весни 1997 р. не стало її друга. Відійшов у вічність цей активний громадський діяч і борець за українську ідею, довголітній голова СУБ, правник за фахом. Похований Іван Смерека у Брадфорді, де прожили вони з дружиною 50 років. Але Віра Смерека не пориває зв'язків із Закарпаттям. Саме там, у місті Ужгороді, не тільки шанують, а й перевидають її книжки. Кілька примірників прислали закарпатці кролевецьким просвітянам — міському об'єднанню ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. А просвітяни, в свою чергу, прочитавши, подарували кілька книжок центральному райбібліотеці, краєзнавчому музею, школам міста. Розповіли про славу землячку в районній та обласній газеті.

У своїх листах кролевецьким просвітянам п. Віра не раз зізнається: “Кролевець — моє найрідніше місто”. Славить його у нарисах і віршах.

Всі листи Віри Смереки починаються і закінчуються думою про українство і вірою в його цілковиту перемогу на своїй землі.

А книжки її, на моє переконання, ще стануть посібниками для виховання у всіх нас християнської моралі.

Максим ВІТУШКО,
Кролевець — Київ

ПАМ'ЯТЬ

ла-таки — переїхала до Нью-Йорка. Часто виступала на різних імпрезах. Створила кілька нових сольних хореографічних творів — “Останній вальс”, “Бублейниця”, “Свято княгині Ольги”, “Подоланка”... Коли їй минуло сорок років, вирішила перестати танцювати. Допомогала молодим балеринам, популяризувала українські танцювальні ансамблі.

...Оксана Вікул фізично відійшла від нас, але духовно — поруч. Її пам'ятатимуть як прекрасного пропагандиста української культури в чужомовному середовищі — хорового мистецтва, писанкарства, художніх творів і просто просвітянина, людину щедрого серця.

Віталій МАЦЬКО,
кандидат філологічних наук,
голова обласного товариства
“Просвіта”,
м. Хмельницький

Народилася Оксана Миколаївна Вікул 20 липня 1921 року в м. Кам'янці-Подільському у відомій на всю округу родині священиків Вікулів, що прославили у XIX і на початку XX століття рідний край любов'ю до людей, до України. Батько її також був священиком, а потім, закінчивши Варшавський університет, став доцентом кафедри хімії Кам'янець-Подільського університету. В листопаді 1920-го емігрував, захистив дисертацію і працював професором Українського вільного університету в Празі.

До батька Оксана приїхала разом із матір'ю влітку 1923-го. Спершу жили в Подєбрадах, де батько вчителював у новозаснованій господарській академії, а з 1929-го починається празький період. Прага Оксані подобалася. А головне — більше чути української мови. Та школи української не було. Батько, ніби відчуваючи майбутнє, віддає її до англійської школи, потім — до гімназії.

У Празі Оксана офіційно стала членом Пласту. У цій масово-спортивній освітній організації дівчина зацікавилася танцями. І уже наприкінці 1936 року вона бере участь у виконанні групових народних танців на

Всеслов'янському з'їзді скаутів. Перший сольний номер для Оксани відбувся несподівано на гімназійній вечірці у Ржевниці 1937 року, коли вона з успіхом импровізувала “козачка”. Так прилучилася Оксана Вікул до професійної сценічної діяльності. “Танець — це чиста радість, — гово-

школи Єлизавети Нікольської. Після кожної вистави фантазія подолянки починала інтенсивніше працювати. Із власним хореографічним твором уперше виступила 10 січня 1943 року. Це сталося на концерті групи “Українського сокола”, метою якого було показати, як саме можна опрацювати

музику композитора М. Лисенка, — твердо стала на шлях українського професійного артиста балету та хореографа.

Навесні 1947 року в Регенсбурзі розпочалася підготовка до постановки опери М. Аркаса “Катерина”. Оксани запропонували поставити до неї

ТРОЯНДА ЗІ СЛАВНОГО РОДУ

На початку 90-х мені довелося працювати в газеті “Кам'янець-Подільський вісник”, де бухгалтерську справу вела Анжела Кисіль. Згодом дівчина виїхала до США, вийшла заміж... У Сполучених Штатах Америки знайшла свій притулок й Оксана Вікул, з якою ми листувалися. А потім зв'язок перервався. І тоді я попросив Анжelu Кисіль-Райлі передати ві-

тальну поштівку з нагоди 80-річчя славної діячки української сцени у діаспорі. Завдяки їй вітальна листівка знайшла адресата і, як пише у листі до мене чоловік Оксани Вікул, письменник і богослов Олександр Воронин, “дуже гарно відсвяткували її ювілей”, але 21 вересня Господь покликав її у вічність.

рила не раз. — Як танцювала наші народні танці, то... здавалося, що лечу до України...”

Вирішила паралельно вчитися малювати — записалася до Української студії образотворчого мистецтва під керівництвом графіка Роберта Лісовського. Під осінь 1941 року Оксана стала ученицею балетної

українську тематику в стилі й техніці різних шкіл танку. Вона вирішила танцювати відьму Солоху з “Ночі перед Різдвом” М. Гоголя. Використала музику з “Різдвяної ночі” М. Лисенка. З'явилися схвальні відгуки й у пресі. Потім 1944 року створила ще один хореографічний твір “Невдале побачення”, до якого також використала

танці. Це була добра нагода грати з професіоналами — режисер Юрій Григоренко, декоратор Петро Капшученко, диригент Володимир Гавриленко. Оксаніні задуми щодо хореографії “Катерини” повністю вдалися. Переїхавши до Америки, жила в Мінеаполісі й тужила за театральним життям. І ось 1956 року не витрима-

РОЗКОПКИ 1901 р. В ЦАРИНІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Закінчення. Початок на с. 9

ніж залягання культурного шару. По всій довжині рівчака обережно знімався верхній шар землі до глибини, де віднаходилися перші сліди захovanого тут матеріалу. Тоді всі робітники спускалися на дно рівчака і починали розбирати наявну перед ними стінку землі, маючи можливість бачити її зверху, збоку і таким чином не могли пропустити жодного викопного предмету, а я, вибравши зручне для спостереження місце, дивився за ними і керував роботою, зауважуючи і замальовуючи усе необхідне. Якщо визначена для роботи сторона майданчика мала в довжину більше 10—15 метрів, то від основного рівчака проводилося до нього перпендикулярно ще 2—3 паралельних, між якими залишався проміжок до 1 м в ширину. Одна група робітників, по 2—3 чоловіки на рівчаку, бралася до розбирання матеріалу, а інша відгрібала землю і викидала її назовні. Цей спосіб мав ще ту перевагу, що, маючи перед очима розрізи прокопаного, було можливим розмірковувати, в якому напрямку повинна просуватися робота. Нарешті, пройшовши весь майданчик по довжині, можна було судити про його величину і почасти про те, який розмір він мав до руйнування.

Інструменти, якими користувалися при розкопках, також були не дуже складними; обходилися найнеобхіднішим: два щупи, лопати для робітників, маленька лопатка з коротким держачком, на зразок саперної, два-три ножи у вигляді кинджала і стиліки ж совків, компас, рулетка, зошит для малювання і, нарешті, фотографічний апарат, яким, між іншим, випадало користуватися доволі зрідка. Згадаю ще про одну деталь. Спочатку

розкопок я довго не знав, як запобігти черепкам від розписаних посудин, щоб вони при зіткненні з повітрям не вкривалися твердою сіруватою оболонкою, яка цілковито знищувала на них фарбу. Згодом, переконавшись, що це відбувається від того, що вони просочені цементом, якого в достатку є у ґрунті нашої місцевості, я віднайшов можливість зліквідувати його змиванням: відразу після того, як виняли черепки із землі, опускали у відро з водою, в ній вони лежали певний час і після цього промивалися, просушувалися в тіні.

Повертаючись до народу, який

Крутобородинці-1. V тис. до н.е. Розкопки В. Хвойки.

жив у нашій місцевості в епоху існування описуваної культури, скажу кілька думок про спосіб його життя, наскільки можна судити про його життя за наявними даними.

Як відомо, землянки відзначаються переважним вмістом великої кількості харчових відходів, основна роль в яких належить черепашкам, але було б помилково думати, що молюски з них, в поєднанні з м'ясом

деяких тварин, слугували єдиною їжею для неолітичної людини. Це важко припустити ще й через те, що їх ловлять тільки у певну пору року, а, наприклад, зимою добувати їх неможливо, як і не можна уявити, аби їх заготовляли про запас. Маємо ще позитивні дані про їжу, яку вживали тодішні жителі Придніпров'я разом із м'ясом молюсків та чотириногих і, по всій вірогідності, могли бути додатком до останнього або взагалі заміняти його взимку, а можливо, і взагалі відігравали першорядну роль серед харчів. Як ми вже бачили, в землянках та майданчиках, особливо в перших, доволі часто зустрічалися кам'яні плити-зернотерки і розтирачі до них; у глиняній обмазці стін завжди зауважували домішки просіяної пшеничної соломи, і, нарешті, на двох майданчиках моїх попередніх розкопок достатньо знайдено обпаленого зерна великої пшениці і якоїсь зонтичної рослини, можливо, анісу чи кропу.

Все це доводить, що прадавні жителі нашого краю вже займалися хліборобством і що культура злакових рослин була досить різноманітною. Із них, вірогідно, і готували різну їжу, яка майже незмінно збереглася до цього часу у своєму первісному вигляді в культурного і некультурного людства — різні види каш, соломаха і, нарешті, хліб. Рештки рослинної їжі надіються й у викопаних у землянках посудинах. Соломо могли по-різному застосовувати в господарстві, а полова і тепер вживається в селянських будівлях.

Обробляли землю, можна гадати, за допомогою дерев'яних знарядь у вигляді лопат і мотиг; проте люди могли допомагати і деякі тварини — воли чи коні, кістки яких також траплялися в землянках. На

Верем'я. V тис. до н.е. Розкопки В. Хвойки.

жнивях користувалися крем'яними серпами (на одному із майданчиків я кілька років тому знайшов їх повний горщик), або ж стебла просто висмикували із ґрунту. Отримане зерно згодом розтиралось на каміннях і з нього пекли оладки і готували інші страви. Можливо також, що крім всього цього, харчувалися молоком тварин і виготовляли з нього сир...

При неодноразових описах розкопок окремих землянок ми бачили, що кожна з них є певної величини продовгуватий чотирикутник, дещо заглиблений у землю, і складається з двох різновеликих частин; верхня, трохи вища, була житловою, а нижня, яка закінчувалася входом у яму, використовувалася для приготування їжі, бо в ній завжди знаходилося вогнище і цілі купи харчових відходів. Земляні виступи, подібні до тих, які виявлені в землянці поблизу м. Ржищева, могли використовуватися

для сидіння або заміняти стіл; окрім цього, як можна припускати, використовувалися і переносні меблі, коли судити про це по глиняному стільчику на чотирьох ніжках із прогнутим сидінням, на якому була знайдена мною сидяча глиняна статуетка. Нема нічого дивного, що предмети такі виготовлялися із дерева і не збереглися до нашого часу, так само, як і інші дерев'яні знаряддя, використання яких не підлягає сумніву через відсутність рівнозначних їм кам'яних чи кістяних предметів. Нарешті, цілком природно, що жителі нашої віддавна лісової місцевості найчастіше користувалися таким матеріалом, наявність і легкість обробки якого дозволяли його застосувати в найширших обсягах.

Таким чином ми бачимо, що народ, який жив у нашій місцевості з неолітичної пори, був не кочовим і не мисливським, а мирним осілим хліборобським племенем, він з початку свого існування носив зародок тієї сприятливої для розвитку гуртових і сімейних засад культури, яку ми послідовно бачимо і в подальшому, і в пізнішому, і навіть у сучасні нам періоди зовнішнього і внутрішнього життя.

Вікентій ХВОЙКА,
завідувач музею
Київського товариства
старожитностей та історії

Примітка. Матеріал Вікентія Хвойки подаємо скорочено.

Редакція

«ДОБУ ЖОРСТОКУ, ЯК ВОВЧИЦЯ» ВІН ПЕРЕМІГ В ІМ'Я ВІТЧИЗНИ (АРХЕОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА-КАНДИБИ)

Становлення Олега Ольжича, сина ушавленого Олександра Олеса, як ученого-археолога розпочалося, по суті, у "праский період", коли доля зрела талановитого поета з уже всевітньо відомим археологом Ярославом Пастернаком. Тодішній директор музею Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові запрошує О. Ольжича взяти участь у пошуках пам'яток мальованої кераміки, яка входила до великого середземноморського цивілізаційного кола, репрезентована в Україні пам'ятками трипільської культури (IV—III тис. до народження Христа), що є справжніми шедеврами українського праісторичного мистецтва. І хоча першу трипільську пам'ятку відкрив в Україні у 1897 р. В. Хвойка, через відсут-

ли можливість українському археологові нормалізувати свої фінансові проблеми, що завжди були перешкодою для продуктивної праці в еміграції. Письменник Улас Самчук згадує, що Олег Ольжич, окрилений успіхом, писав побратимові з Югославії: "Власе! Тепер ми живемо!" Він пояснив, що йому вдалося здобути в американців добру репутацію науковця і що йому пощастило дістати постійну наукову стипендію, якою він хотів би також допомогти і мені".

Для досконалого розуміння неолітичних пам'яток Європи археолог вивчає збірки в музеях Софії і Пловдива (Болгарія), Бухареста (Румунія), Белграда (Югославія). Археолог-поет ніби відчуває, що життя відвело йому не так багато часу для наукових досліджень. У 1936—1937 рр. Ольжич перебуває в Італії, працюючи в науко-

ність професійних археологів українського походження в Галичині вони практично були невідомі для науки. Заповнити цю прогалину і взявся випускник Карлового університету Олег Ольжич-Кандиба, провівши розвідкові дослідження в селах Ланівці, Добровілля, Козаччина, Стрілківці, Голігради, Касперівці, Новосілка Кастюкова, що на Тернопільщині. Появу в українській археології нової, потужної фігури засвідчили наукові статті вченого, надруковані в "Записках НТШ", чеських журналах "Праісторичний огляд" і "Археологічні пам'ятки", де автор досліджує кам'яну індустрію трипільських племен та їхню дивовижну кераміку.

Одночасно публікує низку праць у журналах різних європейських країн і США. 1939 р. у виданні Американського Інституту Археології з'явилася його стаття про С-спіральний мотив в орнаментіці дністрово-дунайської неолітичної кераміки. "Спіральний меандер, — узагальнював судження О. Ольжича його вчитель, археолог Я. Пастернак, — який обіграв безперервно трипільську посудину, мав, безумовно, вище, символічне значення. Він був для трипільського митця символом безупинного руху в природі, можливо, й вічного позагробового життя".

У цей час увагу вченого привернуло городище в Шипинцях на Буковині, досліджуване археологами наприкінці XIX ст., матеріали розкопок з якого зберігалися в музеях Чернівців, Відня, Львова, Кракова і Берліна.

Досконало вивчивши їх, він написав документальну працю про керамічне мистецтво і знаряддя праці шипинецьких трипільців. Уперше весь археологічний матеріал трипільського часу класифіковано з погляду як орнаментики, так і символіко-культурного значення. У 1937 р. книгу видрукував Природничий музей Відня.

Останню археологічну працю О. Ольжич написав 1939 р. Зосередившись на питанні походження трипільської кераміки в Україні, автор статті "Старша мальована кераміка в Галичині" пише: "Західноукраїнська або галицька мальована кераміка не є ніякою місцевою групою. Це скоріше інтенсивне осередне ядро культури, яке стояло в тісному зв'язку з подунайською областю". З одного боку, О. Ольжич удосконалив археологічну типологію трипільської кераміки, виді-

ливши сім основних форм, а з другого — простежив еволюцію її орнаментики, розшифрувавши два ступені розвитку: пам'ятки типу Незвиська та пам'ятки типу Шипинці-Залішки.

Оцінюючи археологічну діяльність сучасника, Я. Пастернак відзначав: "Головна його заслуга на полі археології України полягає в тому, що він, мабуть, найкращий аналітик, виявив тісне генетичне споріднення старших форм і орнаментів трипільської культури з такими ж в енеоліті Подунав'я... О. Кандиба причинився до опрокнення думки деяких раніших дослідників про азійське, не місцево автохтонне походження трипільських племен. І це є його тривким вкладом у досліди над етногенезом українського народу".

Доля відкривала перед Олегом Ольжичем фантастичні перспективи, в ретроспективі яких він міг споглядати себе в даліні тисячоліть, живучи "колись у простім курені над озером з якими берегами". "Світлий спокій дорогих глибин прозорості і чистої науки" в "добу жорстоку, як вовчиця" змусив його вибрати іншу долю. Замислившись над історичним шляхом, який пройшла Його Нація — одна з найдревніших в Європі, Поет, Археолог, Патріот заповів собі Голгофу в ім'я будучності України:

*І в грізні дні залізної розплати
В шинелі сірій
вмерти від гранати.*

Ігор КОВАЛЬ

ЕПОХАЛЬНЕ ВІДКРИТТЯ

Знаменита печера Вертеба, коло села Білче Золотого на Тернопільщині. Це тут уперше 1822 року Хмільєвський виявив вогнище, надому мальовану кераміку, кістки. Згодом 1884 року польські археологи Е. Павлович та Г. Осовський тут же, на землях Л. Сапиги, розкопали житлові майданчики із такими знахідками, що й у печері. Поблизу села Кукутені, що коло міста Ясси (Румунія), 1889 року Г. Буцуряну відкрив поселення з мальованою керамікою. У червні 1893 року учитель В. Арійчук у Шипинцях на Буковині також відкрив невідоме поселення. У вересні того року подібну пам'ятку в Києві виявив В. Хвойка. Історичну приналежність її довелося обґрунтувати пізніше.

Вікентій В'ячеславович, чех за національністю, за якимось невимовним покликом залишає Прагу і 1876 року перебирається до Києва. Учителював, займався сільським господарством, захоплювався старо-

виною, а відтак перейшов на археологію. Відкрив низку пам'яток палеоліту. Розкопуючи Кирилівську стоянку в Києві, він між 59-м та 61-м будинками виявив "кирилівські землянки" з мальованою керамікою, кістками тварин, рештками будівлі та стулками черепашок. Коли до нього надійшли виорані на полі поблизу села Трипілля, що неподалік Києва, черепки від посуду, зняряддя, В. Хвойка не забарився виїхати туди. Розкопки на землях сіл Верем'я, Халеп'я, Жуківці підтвердили, що на Україні відкрито "нову неолітичну культуру". Через рік В. Хвойка зібрав пристойну колекцію кераміки та знярядь хліборобів. Ці вияви культури він дослідив, інтерпретував і завіс в історичні скрижалі. На

них від часу проведення XI Археологічного з'їзду 1899 року вона записана як трипільська.

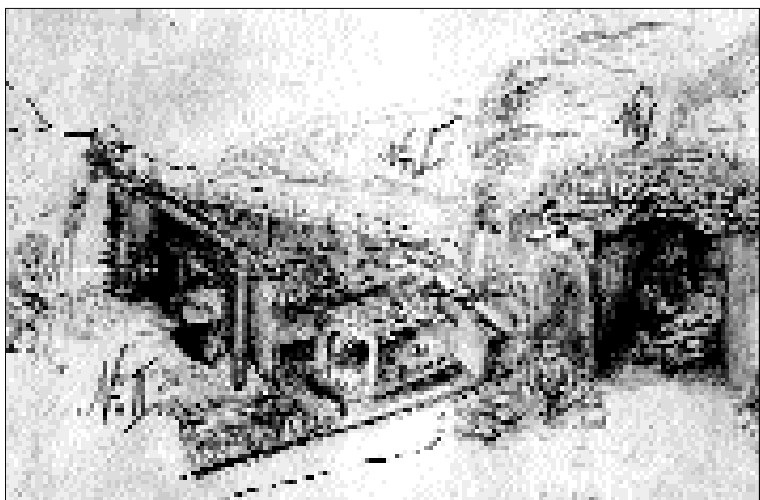
З доповідями про нововідкриту культуру В. Хвойка виступав на XIII, XIV археологічних з'їздах. На XII Міжнародному з'їзді доісторичної археології та антропології в Парижі, на конгресі у Флоренції (Італія) читалися про неї лекції. В секції Паризького антропологічного товариства в 1900 році Федір Вовк організував виставку речей трипільської культури, знайдених В. В. Хвойкою. Сам же автор відкриття продовжував її досліджувати, писати праці. Найосновніші з них: "Розкопки 1901 року в царині трипільської культури", "Розкопки в Київській губернії 1903

року" (Київ, 1903), "Розкопки в Київській губернії 1903 року" (Київ, 1904), "Розкопки в Київській губернії 1903 року" (Київ, 1904), "Розкопки в Київській губернії 1903 року" (Київ, 1904).

Понад сто років працюють археологи у колі завдань, поставлених видатним українським археологом Вікентієм Хвойкою, розкриваючи хліборобську епоху трипільської цивілізації. Хоча від часу смерті його праці в Україні ще не передруковувалися.

Вадим МИЦИК

РОЗКОПКИ 1901 р. В ЦАРИНІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Кирилівські висоти, трипільське поселення. Рисунок В. Хвойки

З огляду на з'ясування різних сторін так званої трипільської культури я в 1901 р. поставив собі за завдання розкопати глиняні майданчики у віддалених одна від одної місцевостях. Змушений був обмежитися тільки двома пунктами — поблизу міст Ржищева і Канева.

Трипільська культура, при усьому своєму поступовому розвитку і довговіковому періоді існування, у всіх відношеннях передусє могилиним насипам з похованнями скорочених окрашених скелетів, не кажучи вже про тих, котрі вважаються скіфськими. Таким чином вона є першопочатковою і належить ще до неолітичної епохи кам'яного віку.

Як показує низка розкопок, ця культура завжди і всюди зустрічається у двох видах, у відмінних одна від однієї умовах. В одному випадкові незначна частина характерних для неї предметів зустрічається на невеликій глибині від поверхні, тоді коли основна їхня кількість, які утворюють інколи товстий шар суміші різноманітних предметів, завжди зосереджуються на значній глибині, на дні більш чи менш глибокої ями, яка створює або центр, або ж бокову частину певного заглиблення. Шар цей складається переважно із різноманітних харчових решток, якот: ступок річкових черепашок, кісток диких і домашніх тварин, у тому числі й кісток птахів і риб, перемішаних із попелом, вугликами та інколи із саженою; але все це змішане з великою кількістю череп'я розбитого посуду, і серед цієї маси подібуються один або кілька екземплярів крем'яних, кістяних і рогових знярядь. При цьому біля однієї зі стінок даної ями на самому дні трапилися рештки розвалені печі або вогнища із обпаленої глини, передня час-

тина яких була в ямі, а тильна заходила в стіну. Інколи в одній ямі рештки вогнищ траплялися у двох чи навіть трьох місцях, але тоді вони розміщувалися не на її дні, а на шарові раніше згадуваних харчових решток та інших предметів. Місця з подібним вмістом і знайденими там предметами безперечно належать до трипільської культури, бувають здебільшого зосереджені в значній кількості, на невеликій відстані один від одного на краях схилів, а інколи і на самому узвишші плато і навіть цілого їхнього ряду, як-от київські, котрі завжди знаходяться на верхній частині схилу.

Іншим видом умов, у яких зустрічається названа культура, є так звані майданчики, які, по облаштуванню і знайденому в них матеріалу, не мають нічого спільного з вищеписаними місцями. За винятком — інколи зустрічаються зуби, кістки чи роги якоїсь тварини і 3—7 стулок черепашок, тут немає масового скупчення харчових решток, вугілля і попелу, а також решток печей чи вогнищ, які є характерною рисою описаних вище місць. Зайнятий окремим майданчиком простір буває, на противагу попередньому, різної форми і величини. Здебільшого це продовговуватий чотирикутник, а інколи кілька до нього прилеглих і розміщених у різних напрямках. Від різноманітності форм здебільшого залежить і розмір самої території, яку займає кожний майданчик окремо.

За складом і облаштуванням майданчики мають ґрунтовні відмінності. Головним чином, вони складаються із різної величини уламків обпалених глиняних стін, на яких видніються відбитки прутів, кілків і тесаних колод, але частіше всього одна або обидві сторони бувають

гладенькими, інколи пофарбовані у червоний чи сіро-білуватий кольори: фарби часом чергуються одна з одною. Пласти, куски і грудки обпаленої глини трапляються на різній (від 10-ти см до 1 м) глибині від поверхні землі і, поширено чергуючись, доходять у глибину до двох і більше метрів. У більшості випадків вони розміщені горизонтально.

П переходячи від землянок до майданчиків, мушу сказати, що, досліджуючи їх у зв'язку із незвичним, надто різноманітним і багатим матеріалом, я довго затруднявся визначити їхнє первісне призначення і не мав можливості дати відповідь на питання, чим саме є досліджувані мною місця. Спостерігаючи за ходом робіт і розбиранням викопного матеріалу, бачив тільки, що маю перед собою рештки зруйнованих глиняних стін і домінок, які свого часу піддалися дії сильного вогню, і що вони, очевидно, належать до якихось споруд із залишками тієї ж культури, з якою я зустрічався при розкопках землянок на київських узгір'ях. Тільки пізніше, внаслідок тривалих розкопок і систематичного дослідження місцевості, де були відкриті майданчики, питання про їх загадкове облаштування і розміщення стало ясним.

Вивчаючи у всіх деталях кожний майданчик окремішньо, я, нарешті, зміг скласти точний план їхнього розміщення. Розкопуючи групу майданчиків, часто наближених один до одного, я став помічати, що чим різноманітніше облаштування майданчиків за формою і величиною, тим більше різниться склад самих предметів між майданчиками того чи іншого узвишся.

Якщо предмети, знайдені в одній групі майданчиків, ще належать виключно до епохи кам'яного віку, то на майданчиках другої групи вже бачимо й вироби із чистої міді, як свідчення перших ознак появи металу у нашій місцевості. Оскільки майданчики не мають ніяких ознак людських осель, то вважати їх такими не має ніяких підстав; з іншого боку, беручи до уваги наявність цілих та зруйнованих поховань зі спалюванням, глиняних стовпів у вигляді п'єдесталів, своєрідної кераміки, а також все оточення знайденого, можемо зробити висновок, що майданчики виявляють рештки давніх обрядових споруд, здебільшого поховальних. Виходячи з того, що землянки і майданчики розташовані на такому значному просторі (смуга їхнього поширення починається від Дніпра, доходить до

р. Дністра і Карпат, а може і далі, до р. Вісли) і що подібувана в них культура відтворює різноманітні стадії розвитку, від найпримітивнішої аж до тієї, котру ми бачили на початку віку металу, може тільки повторити висловлене мною ще раніше міркування, що народ, який їх залишив, був мирним, осілим хліборобським племенем, безперечно орійського походження, в якому можна вбачати тільки наших предків праслов'ян, котрі пережили тут всі відомі пересування і набіги інших іноземних племен, і нащадки яких утримали у своєму володінні край предків до цього часу. Всі докази і факти, які спонукали мене до цього висновку, я полишаю для майбутньої, ґрунтовнішої праці, над якою щиро хочу потрудитися і виконання якої буде залежати головним чином від часу і наявності уже готового матеріалу.

Описувана мною культура, яку я вважаю можливим назвати давньоарійською, а точніше, протослов'янською, котра поширена на великих просторах, уже згаданих мною раніше, власне, починаючи із Київського, Васильківського, Канівського, Чигиринського, Звенигородського, Уманського і Липовецького повітів Київської губернії, до північної частини Херсонської і у всій північній частині Подільської губернії, до самої границі Галичини і далі, а також по лівому березі р. Десни, в Остерському повіті Чернігівської губернії. При таких обширах зайнятих районів, на неї, вірогідно, натраплять багато дослідників. Не знаю, чи вдасться мені ще попрацювати на розкопках майданчиків і землянок, які належать до згадуваної культури, і над опрацюванням її

3 розкопок В. Хвойки. IV тис. до н.е.

проблем, але я вважаю за необхідне повідомити деякі дані щодо пошуку придатних для розкопування місць.

Н аявність майданчиків і землянок проглядається виключно на горбистій місцевості, пересіченій в різні боки більш чи менш глибокими ярами. Над ними тягнуться безперервною низкою гористі місця. Дивлячись на таку місцевість з якоїсь висоти після недавньої оранки, легко можна помітити на схилах, берегах і на плато цих узвиш багато темно-сірих чи коричневих плям, виразно виділених на загальному фоні чорнозему і розміщених на певній відстані одна від одної. У першому випадку можна з упевненістю сказати, що ми надібрали рештки землянок, а в другому можна розраховувати на наявність майданчиків.

Щоб запобігти зайвій втраті часу та іншим незручностям, я застосовував для досліджень тонкий круглий шуп, виточений із литої сталі, довжиною 1—1,5 м. Відшукавши за допомогою цього зняряддя кілька неподальок розташованих місць, я брався за розкопування. Головною моєю турботою було розставити робітників так, щоб кожний з них міг упродовж роботи постійно дивитися за тим, що знаходиться перед його очима на відведеній йому лінії і поступово рухатися вперед, не ризикуючи розбити чи зруйнувати предмети: я ж сам ставав так, аби мати можливість спостерігати за всіма одночасно і, побачивши той чи інший предмет, міг би вчасно зупинити кого потрібно і взагалі керувати всім ходом роботи. Для цього я, визначивши за допомогою шула приблизні межі того чи іншого схованого під землею предмета і позначивши його на поверхні, проводив на певній відстані паралельну до нього лінію, впродовж якої копався рівчак на три і більше метрів завширшки і глибиною трохи більше,

Халеп'я. IV тис. до н.е.

Закінчення на с. 10

ФОРМУВАННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Розв'язання питань про формування трипільської і давньоюмної культур начебто є своєрідним містком між дописемним неолітичним періодом і ранньоісторичним періодом енеолітичної епохи, від якої до наших днів дійшли найдавніші писемні джерела. Досліджуючи питання про складання культури трипільського ареалу, ми приходимо до висновку, що вона виникає в зоні багатовікового контакту, ще на зорі неолітичної епохи, у племен євразійського мисливсько-скотарського масиву з племенами балканодунайського мисливсько-землеробського масиву.

Найдавніші трипільські пам'ятки, зокрема й ті, що в межах західної частини ран-

ЕНЕОЛІТ УКРАЇНИ

Від власне неолітичного цей комплекс відрізняється лише такими рисами: тут відсутні геометричні мікроліти трапецієподібної форми, а вкладиші для серпів різко вирізняються від більш архаїчних вкладишів неолітичних комплексів. Набір крем'яних знарядь неолітичних пам'яток Середній Стог II, поселення на острові Малий Дубовий або Маріупольський могильник, включаючи різні знаряддя з крупних пластин і наконечники дрітків, виконані в техніці двобічної ретуші, безумовно близький до інвентаря пізніших ранньотрипільських пам'яток як Поливанів Яр, Лука-Врублевецька, Солончени Т і навіть Сабатинівка I та Кукутені А.

Інвентар кам'яних знарядь можна звести до однієї характерної трипільської форми — невеликої широкої сокири-тесла асиметрично прямокутного профілю, виготовленої із сланцю. Підкреслюємо, що неолітичний вигляд крем'яного інвентаря несе ознаки впливів архаїчної мікролітичності, типової лише для самого початку трипілья. Дещо згодом, вже на етапі пам'яток типу Гренівки — Луки-Врублевецької, цей архаїзм майже повністю зникає.

З недавніх пір, поки лиш для західного трипілья, виявлено комплекс знарядь, виготовлених з кістки і рогу. Цікаві архаїчні мотики із рогів оленя з повздовжньою постановкою робочої частини, кістяних лощил для обробки поверхні посуду, добре відомих ножів із емалі ікол кабанів, кістяних накопичувачів стріл. Численні, хоча й не характерні, кістяні шила з вістрям правильного округлого перетину виготовлені з "рифельних" кісток копитних.

Перш, ніж вдатися до опису найдавнішого трипільського посуду, необхідно вказати на його неоднорідність, залежну від хронологічного положення конкретних груп керамічних виробів. Прикладом, під час вивчення глиняного посуду ізвальованих жител та землянок другого сабатинівського поселення було встановлено, що в складі керамічних виробів, знайдених в землянках і на поселеннях Гайворон та Чернятка, виділяються всього дві групи посуду: з простої сірої глини, обпаленого на вогні та чорно лощеного, обпаленого в печі, з уповільненою тягою. Ці ж технологічні групи можна відзначити і для глиняного посуду кінця неолітичної доби.

Іншим виявляється технологічний склад керамічних виробів, пов'язаних з пізнішим типом жител — з "майданчиками" поселення Сабатинівка II і його культурних аналогів. У числі керамічних виробів, знайдених на "майданчиках" в Олександрівці, Лука-Врублевецькій, Гренівці та інших, помімо двох названих вище груп посуду, зустрічається третя — посуд світло-коричневого, майже червоного, кольору. Поява цього типу посуду, випал якого вимагав печей із штучною тягою, безумовно, є рисою подальшого розвитку ранньотрипільського керамічного виробництва. Побічним доказом появи керамічних печей як самі "майданчики" по характеру випалювання наближаються до цегли, так і виявлені купольні духові печі в усіх валькованих житлах.з

Прямим доказом їхнього спорудження в ранньотрипільський період буде піч з люфтами, виявлена на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевецька, та деякі інші

аналоги.

Найдавніший трипільський посуд розподіляється на дві основні групи, що різняться своїм призначенням: горщики грубого вироблення, призначені для зберігання продуктів і готування їжі й щоденного вжитку — з відмученої глини, з лощеними стінками. Для обох груп посуду властивий пластичний орнамент у вигляді різноманітних шишечок, а також невеликі ручки, розміщені в один-два яруси у звичному шаховому порядку. Важливо відзначити, що архаїчніші кухонні горщики зберігають деякі впливи керешського орнаменту: звичні нігтеві заглиблення, справжній заціпний колосковий орнамент (рис.4,5,9), а зрідка навіть намазані округлі барботини та ін. У розвиненіший період раннього трипілья виникає особлива група посуду — тара. Вона з'явилася завдяки інтенсивному розвитку землеробства (переважав орний обробіток полів), що потребувало спеціальної тари для зберігання зерна, а також і запасів води для поселень, які розміщалися на високих терасах і плато.

Орнаментальні композиції, розміщені на посудинах, вирізняються особливою складністю, в ній присутнє повне чи часткове відтворення образу фантастичного дракона. Дуже цікава чисто трипільська група посудин, що займають проміжне положення між вазами на ніжках і посудинами з воронкоподібним низом — своєрідні вази з воронкоподібним низом. Однак, помімо такої форми необхідно підкреслити принципovu відмінність ранньотрипільських ваз на ніжках від боянських (Джупешти, Видра, Верешті, Петру-Рареш), де сама форма й характер піддонів цілковито різні — і ті, й інші циліндричніші, а піддони коротші. Ми вже відзначали, що поселення на сході дають посуд з гребінцевим орнаментом, а на заході поселення того ж часу "дають" кераміку бояноподібну і власне боянську". Відзначаючи, що в цьому формулюванні дещо переоцінено значення боянського елементу, підкреслимо своєрідність деяких типів посуду, поширеного в південно-західній частині розселення ранньотрипільських племен. Значення боянських впливів, з точки зору визначення етнографічних відмін у середовищі ранньотрипільських племен, цілком очевидне. Однак, зводити риси західних пам'яток до одних лише боянських впливів було б неправильно. Це слід розуміти в ширшому територіальному контексті, що враховує не лише боянські зв'язки, але й також зв'язки, які відводять нас на Дунай — в область Хаманджії, на захід, в область залишків впливу керешської культури і, нарешті, в область пізніших пам'яток східного крила культури лінійно-стрічкової кераміки.

Тут слід доповнити — багато в природі сусідів Бояня і в природі його самого може бути зрозуміле визнання генетичних зв'язків з буго-дністровською неолітичною культурою. Мова йде про широко відомі за боянськими пам'ятками прийоми творення орнаментальних зон, складених із вирізаних у глині трикутників і квадратиків, які розміщені в лінійно або в шаховому порядку. Або ж скомпонованих у складніші геометричні фігури.

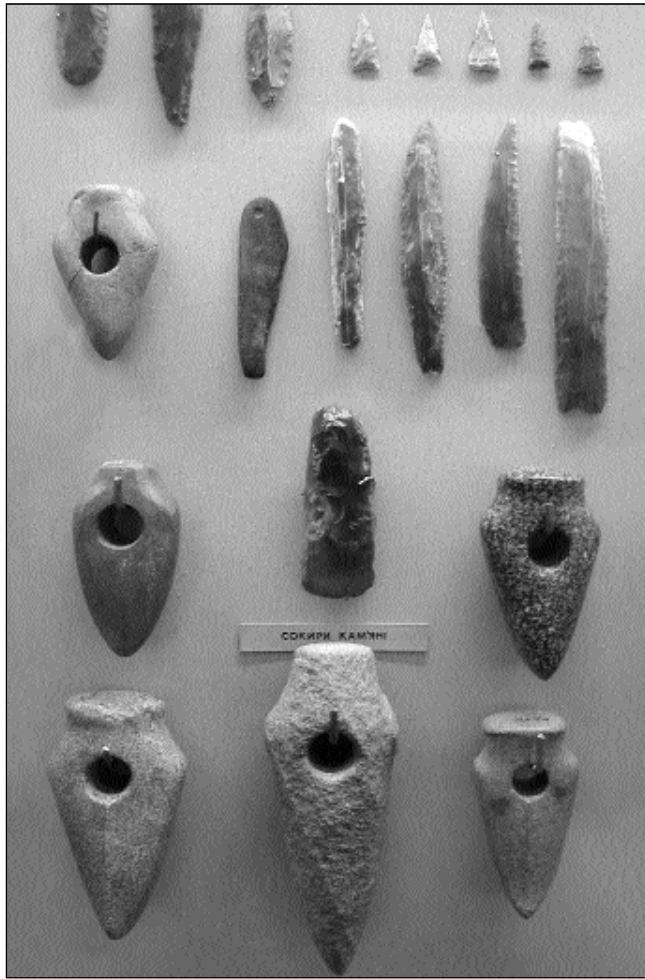
Для з'ясування генезису техніки вирішуваного орнаменту важливо підкреслити, що його шахово-хрестоподібний варіант також притаманний посудові енеолітичного шару анатолійського поселення Алішар, добоюнський і дотрипільський вік якого не викликає сумніву. Слід згадати про архаїзми, що ведуть до керешської культури. Їхню наявність необхідно відзначити як для західної пам'ятки (пам'ятки типу Флорешті), так і для східної частини ранньотрипільського ареалу (Гайворон). Вони проявляються як у вигляді шишечок, вушок та ін., так і в специфічній манері прикрашати лощенням частини вінчика і придонної частини посуду. Проміжки між такими зонами заповнювалися рядами нігтевих заглиблень, парних пальцевих заціпів, намащеними лініями, барботинами і т.ін.

Таким чином з'ясовується, що ранне трипілья мало досить поширені зв'язки південно-західного напрямку (Бояня), у західному (впливи керешської культури), в північно-західному (дунайська культура лінійно-стрічкової кераміки) та ін. **Проте основні ознаки власне ранньотрипільських пам'яток, тобто пам'яток (поширених) розташованих на схід від Дністра, йдуть у глибину часів — до пам'яток місцевої до трипільської культури.**

Досить показово, що антропоморфна пластика, в цілому не характерна для боянської культури, складає обов'язкову рису всіх без винятку найдавніших трипільських пам'яток, розміщених від середньої течії Південного Бугу до верхів'я Бистриці. При цьому належить підкреслити, що названі тут культові статуетки — головним чином жіночі, а також зображення воластої птахи (качки) та ін., виявляють як риси близької схожості, так і помітні відмінності від пластики сусідніх культур, наприклад, Хаманджії (Румунія). Особливо типові невеличкі неорнаментовані напівсидячі жіночі статуетки з підкресленою нижньою частиною і довгою шиєю, що закінчується голівкою, подібною черепахаї або пташиній, а також приліплені до цих статуеток рогаті крисельця.

Досить виразні жіночі статуетки схожого типу зустрічаються як у східній, так і в західній половині ранньотрипільської території. Вони відрізняються від списаних вище притиснутими до грудей і живота руками, що тримають видовжений предмет, який, скоріше всього, є пластичним відтворенням синкретичного священного символу небесно-водно-сонячного змія-дракондтити, пов'язаного з культом зачаття й плодороддя. Помімо антропоморфних зображень у ранню пору розвитку трипілья, поширена і культова зооморфна пластика. Зустрічаються виображення бика, козла, кабана, однак у стилістичному відношенні виконані не так ретельно, аніж антропоморфні статуетки і, відповідно, для характеристики культури дають надто мало. Із числа зооморфних символів найцікавіше пластичне втілення мають образи воластої птахи (качки), що відтворює особливий космогонічний сюжет, розповсюджений по всій ранньотрипільській території.

Володимир ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію

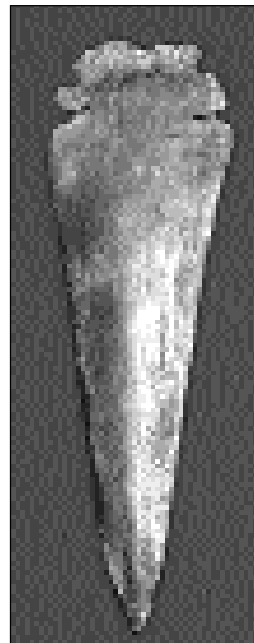
. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ньотрипільського ареалу, прикладом, на Дністрі, які культурно дотичні з Бояном, на даний час відомі від верхів'я Бистриці і Середнього Серету до Синюхи, на сході — до середньої течії Південного Бугу. В числі таких пам'яток можна називати Красноставку, Вишнопіль, Данилову Балку, Сабатинівку II, Олександрівку та інші, у межах Середнього Придністров'я — Флорешти, Брага і цілий ряд відкритих і неопублікованих.

Цілком природно, що, йдучи шляхом виявлення генетичних зв'язків Трипілья з місцевим неолітом, перш за все необхідно спитися на найдавніших пам'ятках східного, тобто буго-дністровського ареалу.

В окреслених вище межах східного ареалу найдавніші місця побутування становлять поселення з невеликими житлами типу напівземлянок, побудованих без значного використання глини. Однак, у цілім ряді пам'яток, хоч вони й зберігають архаїчний характер багатьох елементів культури, виявлено доволі складні глиняні житла. До їхнього числа можна віднести другий будівельний горизонт Сабатинівка II, Олександрівка і Данилова Балка, цебто ряд пам'яток Південно-Бузького басейну.

Не дивлячись на те, що на цих поселеннях вже трапляються вироби з міді, необхідно зазначити, що притаманна їм матеріальна культура ще переживає ознаки кінця епохи неоліту. З найбільшою, певно, переконливістю про неолітичні впливи в характері місцевої культури засвідчує така важлива категорія виробничих знарядь як вироби з каменю і кременю. Цілком неважко зробити висновок, що вивчений комплекс знарядь із кремнію першої фази розвитку Трипільської культури майже повністю повторює інвентар власне неолітичного віку, одержаного під час дослідження поселень на Південному Бугу.

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

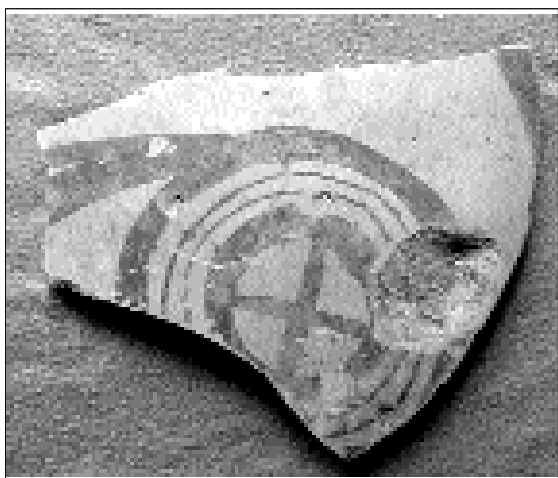
Сокільці-Поліжок. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ОСНОВНІ ЛІНІЇ І ТЕЧІЇ У РОЗВИТКОВІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вище ми розглядали початкову фазу трипільської культури у тому вигляді, в якому вона виступає на сході — в межах середньої частини Південно-Бузького басейну і на заході — переважно на території Молдавії. Своєрідність культури, властивої для східного і західного районів ранньотрипільського краю, зберігається і в наступні часи.

У тій частині розвиненого трипілля, яка відповідає станові Кукутені А (Ізвоар II, Румунія), відома характерним широким вжитком глиняного посуду з поліхромним розписом, існує помітна різниця між культурами східної, точніше прибузької трипільської й західної, що охоплює Дністровський басейн, румунську Молдавію і східну Трансильванію (Аріужд). Тут важливо відзначити, що в східній частині трипільської території, замість

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

рідкісного тут посуду з поліхромним розписом, розповсюджується розвинений глиняний посуд архайчних форм, оздоблений глибоким лінійним орнаментом. Є відмінності і в формах посуду. Прикладом, у складі інвентаря західних пам'яток розвиненої пори трипілля майже нема так званих біноклеподібних посудин, зате широковідомі низькі й високі трубокподібні підставки під посуд, глиняні ложки, переносні печі і другі форми. Різниця є і в орнаменті. В західній частині трипільської області поряд із звичним волютовим орнаментом і супроводжуваними його сюжетами основне місце посідає особливий кутастих стиль розпису, в якому використано різні варіанти меандрового рисунку боянського типу. В той же час на сході, перш за все на Південному Бузі, архайчний заглиблений орнамент продовжував зберігати своє значення і тоді коли на заході поліхромний розпис широко розповсюдився, а спіральноволотові композиції орнаменту домінують серед прикрас.

Можна стверджувати, що саме західна частина трипільського етнічного масиву в розвинену пору культури передавала східним племенам Трипілля досягнення балканських і трансильванських племен у **ділянці металургії міді, орного землеробства, житлового будівництва і керамічного виробництва.**

У період складання й розповсюдження старшого кукутенського культурного комплексу перегрупування відбуваються в трьох напрямках — східнотрансильванському, що зумовило формування культури аріуждського типу (культури); верхньодністровського, що призвело до появи пам'яток типу Городниці, і, нарешті, в напрямку Південного Бугу, що сприяло розселенню звідси частини трипільського населення на Середній Дніпро, в чуже середовище в яких впливів дніпро-донецької культури й виникнення там власне трипільського варіанту.

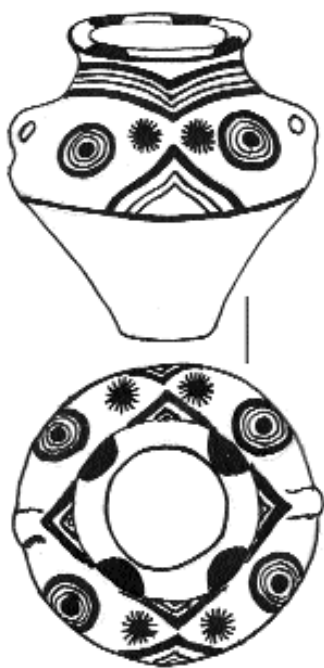
Етнокультурні перегрупування, що відбувалися у межах буго-дністровської частини трипільського ареалу, носили характер внутрішнього процесу, який не змінював етнічний склад місцевого населення, в той же час як на Верхньому Дністрі і Середньому Дніпрі сталися дифузії, витіснення й асиміляція місцевих племен.

Класична пора етнографічної своєрідності боянської культури на той час вже пройшла — процес її трансформації в гумельницьку, певно, не без деякого впливу раннього трипілля, зайшов досить далеко.

Необхідно наголосити про **паралельність і синхронність процесу розвитку трипілля і Бояна-Гумельниці.** Як показали дані радіо-карбонного аналізу Кукутені А (Хебетешті) і бояно-гумельницький етап (Вереш) належить до одного і того ж хронологічного періоду — середини IV тис. до н.е.

Щось подібне, але в менш територіальних масштабах, а також в результаті процесів, що проявлялися в західній частині трипільської області, мало місце і пізніше — у час виникнення культурного комплексу Кукутені В-Петрени. Немає сумніву, що на цей раз безпосередньо Подністров'я було тим центром, що підштовхував прогрес, розвиток якого наклав глибокий відбиток на культуру населення всієї трипільської території. На час поширення найдавнішого розписного посуду початок роздвоєння шляхів розвитку трипільської культури був очевидним фактом. Однак, з найбільшою яскравістю вона проявиться пізніше, коли на середньому Дніпрі з'являться пам'ятки типу Верем'я, що продовжили архайчну лінію розвитку, а на Подністров'ї і західніше -пам'ятки типу Жури-Городниці, які еволюційно продовжили лінію розвитку культури Петрешті-Аріужд-Кукутені А. Слід відзначити, що в межах всієї східної половини трипільського ареалу — на Середнім Подніпров'ї, на Побужжі і тільки частково на Середньому Подністров'ї — розвиток ускладнювався ще й тим, що в етноісторичний процес влився могутній східний компонент — ранні ланки давньоюмної культури. Звідси витікає, що кристалізація трипільської культури і її подальший розвиток, що сприяв виникненню ряду локальних етнокультурних течій, був складним процесом, у якому брали участь ряд прийшлих, досить відмінних один від другого етнокультурних складових, проте **автохтонний елемент незмінно домінував.**

У книзі "Неоліт України" доведено, що процес розвитку буго-дністровської культури був у достатній мірі складним і динамічним, а її трансформація в трипільську культуру неминуче мусила мати характер стрибка,

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

що обумовлений був як значними історичними, економічними і культурними зрушеннями, так і участю в цьому процесі нових етнокультурних компонентів.

СУБСТРАТ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У цілком достатній мірі стало очевидним, що період формування трипільської культури був одночасно періодом формування цілого ряду нових етнокультурних ут-

ЕНЕОЛІТ УКРАЇНИ

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ворень меншого територіального масштабу, аніж культура лінійно-стрічкової кераміки чи керешська. На заміну їм на історичній арені з'являються трипільська, боянська, хаманджійська, вінчанська, тиська, тобто південноєвропейські культури. Вони виникли в результаті особливого виду диференціації того південноєвропейського давньоземлеробського масиву, який на заході в балкано-дунайському ареалі був представлений старчевсько-керешською культурою, на сході — буго-дністровською, а на півночі — железовською, бюкською й, природно, пізніми впливами культури лінійно-стрічкової кераміки.

Ми маємо всі підстави вважати трипільську культуру початкового етапу спадкоємницею тієї території, що свого часу була охоплена **дотрипільською буго-дністровською культурою.** Йдеться, перш за все, про буго-дністровську частину Північно-Західного Причорномор'я, але й, можливо, про румунську Молдавію, де пам'ятки буго-дністровської культури почали тепер з'являтися. Раннє трипілля від неолітичної епохи перейняло невеликі, подовженої форми напівземлянки з глиняними печами на кам'яних цоклах, що супроводжують кухонні ями.

Система орнаменту ранньотрипільського посуду і у відношенні його технічних даних, і в характері самих орнаментальних схем у цілому може розглядатися як результат подальшого розвитку системи орнаментування посуду, виробленої впродовж багатьох віків розвитку буго-дністровської культури. Належить підкреслити стосовно технічних особливостей орнаменту. Починаючи від найдавніших витоків, його можна визначити як орнамент лінійно-прогладжений і лінійно-стрічковий, що утворює складні позитивно-негативні композиції, в яких один з симетрично розташованих елементів заповнюється наколами, сіткою, короткими лініями, а в пізніші часи — штампом.

Архайчні форми саме такого орнаменту і виражають істинну специфіку системи оздоблення посуду буго-дністровської культури, а у більш розвинених формах — найдавніший посуд трипілля.

Розглядаючи релігійно-ідеологічні уявлення епохи неоліту і енеоліту, можна встановити, що вони мають багато спільного. В обох випадках центральне місце посідає образ водно-сонячного дракона, змія, уособлюючого небесне чоловіче начало. За ним ідуть образи Великої Матері, певного роду Деметри, яка символізує землю й жіноче начало, а також другий жіночий персонаж, пов'язаний з колом скотарських і мисливських ідеологічних уявлень, — прототип Артеміді. Можна вважати доведеним, що така спадковість трипілля від буго-дністровської культури простежується не лише в техніці нанесення і в специфічних композиціях орнаменту, а також і в морфологічній близькості культової антропоморфної пластики. Особливо треба наголосити про **можливу генетичну залежність боянської культу-**

ри від буго-дністровської. Є підстави вважати, що на території Румунії та Болгарії названа культура не має глибоких генетичних коренів. Нарешті, важливо відзначити вірогідність наміченого генетичного зв'язку боянської культури з буго-дністровською, яка до певної міри могла обумовлюватися розселенням на Дунаї частини племен буго-дністровської культури.

Нове в історико-культурному обличчі раннього трипілля було обумовлене економічним розвитком населення того часу і в першу чергу розвитком системи землеробства. Основу економічного розвитку ранньої трипільської культури складають історико-культурні явища раннього мідного віку, які включають металургію міді, орне (ральне) землеробство, стрибок у розвитку скотарського господарства та ін.

Явища, що мали вирішальний вплив на формування історичної специфіки періоду від буго-дністровської культури до культури мідного віку — трипілля, є такі: перехід від мотичного землеробства

до орного; інтенсивний розвиток скотарства, і, зокрема, великої рогатої худоби; виникнення металургії міді; зародження патріархальних відносин; виникнення регулярного міжплеменного обміну; зміна форм кухонного посуду, що має багато спільного з давнім посудом керешського типу; широке розповсюдження каннелюрованого посуду, що має аналоги впливів того ж кола, до якого певною мірою прилягають боянська, хаманджійська і, нарешті, трипільська культури.

Буго-дністровська культура виникла на

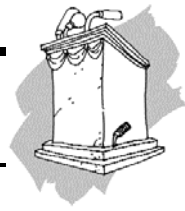

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

пограниччя двох світів — східного, мисливсько-скотарського, що лежить між Прикаспієм і Дніпром, і західного — землеробського, який охоплює Східне Середземномор'я і прилегло до нього балкано-дунайську частину південно-європейського ареалу.

Завершення процесу формування трипільської культури в загальноісторичному плані ознаменувалося стрімким і повсюдним переходом від неоліту до мідного віку, від мотичного землеробства до орного, від перших дослідів у розведенні домашніх тварин до придомного скотарства, а в плані етнокультурного розвитку до схрещення архайчних форм буго-дністровської культури з прогресивнішими формами балкано-дунайської матеріальної культури, що зберігає впливи старчевсько-керешсько-карановського культурного типу.

Володимир ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

ВЕРСІЇ ТА ОПІНІЇ

“Мені дуже прикро було почути цю версію про пташок, оскільки, як свідчить досвід, коли трапляється авіаційна катастрофа, то в нас чомусь серед причин на першому місці стоять пташки, на другому — відмова техніки, на третьому — помилка пілотів...”

Якби висновок про те, що причиною трагедії є низький рівень організації польотів, було зроблено ще 1993 року, коли розбився літак під час підготовки до параду, то, мабуть, не було б цієї львівської катастрофи. Бо з 16 літаків, які розбилися в Україні, 6 — зазнали катастрофи під час підготовки до парадів і авіашоу, або під час показових польотів.

Упродовж останніх 10 років у наших Збройних Силах не було належних умов для підтримання військової майстерності та її подальшого розвитку. Ми фактично втратили свої ВПС”.

Леонід Поляков,
керівник військового програм
Центру імені Разумова

“На підставі виконаного нашою експертною групою науково-технічного аналізу львівської трагедії, можу стверджувати, що причиною авіакатастрофи було втручання іззовні шляхом радіоелектронного влямування у бортовий комп’ютер літака з боку РЛС “Мукачєво-2” — діючої російської станції на території України. Ця станція разом із РЛС “Чорнобиль-2”, “Любеч-2” та іншими входить до заобрійної системи протиракетної оборони, яка належить Росії, згідно з угодою країн СНД включно з Україною, і цілком здатна зламати коди бортової ЕОМ, а отже, могла змінити показання висотоміру і ввести в оману досвідчених льотчиків, які на підставі приладів вважали, що працюють на безпечній висоті.

Між відхиленням ракети, що впала у Броварах, поцілінням ракетою цивільного ТУ-154 і останньою трагедією є багато спільного.”

Віктор Седлецький,
працівник журналу “Волонтер”

“У льотних полках України половина льотчиків не піднімалися в повітря на тих літаках, на яких вони

МИ ВТРАТИЛИ НЕ ТІЛЬКИ ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНІ СИЛИ

Колаж Є. Голибарда

повинні літати. Кожен виліт є ризикованим”.

Володимир Стрельников,
колишній командувач
ВПС України

“Подібні шоу мають за мету замилити очі рядовим громадянам щодо реально кепського стану справ у війську. Бо якщо, за задумом їхніх організаторів, ці шоу закінчуються без інцидентів, тоді деякий час можна із впевненістю говорити про те, що у нас усе в порядку”.

Сергій Згурець,
військовий журналіст

“Біду можна було відвернути. Відповідальність, передусім, мають нести ті, хто керував цією ситуацією.”

Євген Марчук,
секретар Ради Безпеки
та Оборони України

“Навряд чи птахи винні в тому, що літак працював так низько, на висоті до 200 метрів. Тут мала місце злочинна недбалість”.

Святослав Піскун,
Генеральний прокурор України

“Мінімальний наліт для пілота першого класу становить в Україні 90 годин на рік, що вдвічі менше, ніж

норматив мінімуму, встановленого для льотчиків США і НАТО. Водночас, це вп’ятеро більше, ніж на сьогодні є реально у Збройних Силах України. Фактичний наліт для українських військових льотчиків становить нині від 0 до 25 годин на рік.

Я добре знаю обох льотчиків, котрі катапультиувалися. З полковником Єгоровим мені навіть випало разом підніматися в небо. Не можу сказати жодного слова, яке б поставило під сумнів їхню досвідченість і високу фахову підготовку... З того, що я побачив і почув, можна зробити висновок про явні помилки, допущені організаторами цього шоу.

За американськими стандартами, наприклад, траєкторія польоту відносно глядачів не повинна проходити ближче ніж 300 метрів для вертольотів і 1000 метрів для літаків. Мінімальна висота — 400 метрів. Якби хоча б ці два пункти вимог були дотримані, трагедії не сталося б.”

Олексій Мельников,
підполковник запасу

“Трагедія на львівському летовищі стала вінцем української військової доктрини, а водночас черговим кривавим жертвоприношенням постколоніальному молохові.”

Віктор Недоступ,
журналіст

“Серед просторів поезії і краси стилю, які пропонує нам класик, калъан абсурду з кожним роком пускає дедалі густіші клуби опійного чаду, провокує на макабричні веселоці. Бо чума вимагає банкету посеред себе, а відсутність хліба компенсується бездарними видовищами. Останнє замісилося на крові тих львів’ян, які прийшли подивитися військово-повітряну потугу рідної держави...”

Андрій Охримович,
журналіст

ЗАМІСТЬ КОМЕНТАРЯ

Писати правду про порядки в державі, яка вступила в заключний етап розвинутого кучманізму, очевидно небезпечно. Проте відчайдухи-журналісти писали. Писали й про те, як руйнується українське військо, які порядки встановлювала в ньому “нова генерація” генералітету часів незалежності, як розкрадалося майно, як тишком-нишком розпродували зброю і спорядження, як військова авіація використовувалася для сумнівних трансакцій, як одним розчерком пера ліквідували Національну гвардію — гордість українського війська, писали як (і хто саме) руйнували вітчизняну авіапромисловість, заколисуючи цитатами з документів про її перспективний розвиток у співдружності з Росією...

А тим часом танкісти щоразу менше їздили і стріляли, льотчики щоразу менше літали, ракети щоразу частіше поцілювали у цивільні об’єкти і невинних громадян, солдати продовжували жебракувати на цигарки і не дуже розуміли, кого, навіщо і від якого ворога мають захищати.

Щоправда, водночас твердішали рішучі голоси генералів, які з високих трибун переконували громадськість у високій безздатності українського війська, Президент виводив флот (з кількох малих суден) на показові навчання, час від часу влаштовувалися військові шоу, що мали продемонструвати достатній рівень порядку в армійських підрозділах.

Чим займалися впродовж десяти років в армійських штабах — ми вам зараз не будемо розповідати. Але кількість особистих і службових лімузинів, як і кількість новозбудованих котеджив для вищого командного складу

ЗА ПОДІЇ У ДЕРЖАВІ МАЄ ВІДПОВІДАТИ ЇЇ КЕРІВНИК

— і це видно неозброєним оком — різко збільшилася.

Для мене особисто найпереконливішим свідомством деморалізації всієї системи управління військом держави є та поспішність, з якою Президент познімав з посад ряд вищих військових чинів, як тільки сталася трагедія у Львові. Комісія на чолі з Є. Марчуком ще працюватиме, але на кількох генералів вже вказано владним пальцем перед усім світом. Головнокомандувач, який так прискорено покладає відповідальність на когось іншого, мабуть, вважає, що в такий спосіб знімає цю відповідальність із себе.

Жертви падіння літака під час авіаційного шоу — це не поодинокий факт, а черговий випадок у довгелезній багатолітній низці трагічних подій, якими Україна регулярно “прославля-

ється” на весь світ — гинуть шахтарі, гинуть журналісти, гинуть відомі особистості країни (серед них і народні депутати)...

Висловлюються співчуття, керманічі держави демонструють черговий раз свої сумні обличчя перед телекамерами, але система, яка породжує аномалії, залишається. Залишається як статистично зумовлена норма життя в Україні, де життя для багатьох вже мало що варте — риються у смітниках і жебракують пенсіонери, вештаються вулицями і базарами нікому не потрібні діти...

Народний депутат Юлія Тимошенко вважає, що події у Львові є достатнім приводом для відставки Президента.

Стефан КОСТКА

зультат злочинної байдужості до людського життя.

Останнім часом в Україні — постійні трагедії з численними людськими жертвами. Влада має поставити в центрі уваги людину, її життя, бо це найдорожчий скарб на Землі.

**Центральне правління
Всеукраїнського товариства
“Просвіта” ім. Т. Шевченка.**
29 липня 2002 р. м. Київ

ОДНИМ АБЗАЦОМ

МОСКВА СКАЖЕ, ЯК ПРАВИЛЬНО?

Вице-прем’єр України Володимир Семіноженко у розмові з народним депутатом України В’ячеславом Кириленком заповнив, що проблему “узгодження” підручника історії України з російською стороною буде розглянуто на найвищому урядовому рівні після літніх відпусток. В. Кириленко не виключає, що нинішні українські можновладці могли досягти тінювих “узгоджень” з Росією й по інших підручниках, нашпигованих імперською ідеологією для українських школярів.

ОЛЬГУ КОЛИСЬ СВЯТКУВАТИМЕМО

24 липня Вселенська Церква відсвяткувала день святої Ольги, київської княгині, канонізованої ще до розколу християнства на східне і західне. Українська держава, наразі, це свято проігнорувала. Як вважає народний депутат Василь Червоний, — “замість таких свят, як міжнародний жіночий день імені Клари Цеткін, потрібно відзначати День княгині Ольги. Якби чехи чи поляки мали таку святу, то святкували б кілька днів поспіль”. Так, насправді, святих нам нині якраз не вистачає.

НА УКРАЇНУ ВСЕ ЩЕ СПОДІВАЮТЬСЯ

Оана Йолгеску, кореспондентка Бі-Бі-Сі у Брюсселі, повідомила, що Євросоюз має нову програму, через реалізацію якої намагається допомогти Україні у питаннях розвитку демократії, верховенства права і плюралістичних підходів у політичній діяльності, щоб повністю відповідати вимогам Ради Європи та ОБСЄ. Особливим предметом піклування ЄС є стан свободи преси та безпеки журналістів в Україні. ЄС також готовий у будь-який момент надати Україні статус держави з ринковою економікою, якщо будуть виконані міжнародні умови надання, зокрема, прийняття до Світової організації торгівлі.

І ЗНОВУ ПЛІВКИ МАЙОРА МЕЛЬНИЧЕНКА

Генеральний прокурор України Святослав Піскун, виступаючи перед журналістами, фактично визнав аутентичність плівок майора Мельниченка, а також зазначив, що й результати американської експертизи цих плівок буде залучено до поновленого слідства у справі вбивства журналіста Г. Гонгадзе. Генпрокурор пообіцяв, що всім матеріалам, залученим до розгляду у справі, буде дано не політичну, а правову оцінку.

ІВАН ПАВЛО ІІ ПОВЕРНЕ БОРГ

Йдеться не стільки про “борг” перед мешканцями Кракова, перебування в якому Папа мусив скоротити під час передостаннього візиту до Польщі, скільки про освячення нещодавно розбудованого санктуаріуму Божого Милосердя. Приїзд (радше — приліт) Святішого Отця до Кракова очікують 16 серпня. На краківських Блонах (величезному газоні в кілька десятків гектарів у центрі міста), де Папа відслужить Святу Месу, вже побудовано величний вітар, розплановано і огорожено сектори, створено всю необхідну інфраструктуру. Очікується, що до Кракова на зустріч з Папою приїде 600 тисяч вірних з усієї Європи. Це майже стільки ж, скільки й мешканців Кракова.

За матеріалами інформагенції і кореспондентів “СП”

•

КУДИ ПОДІЛАСЯ КОНСТИТУЦІЯ?

Наш постійний читач п. Василь Луценко з м. Стролгсвіль (Огайо, США) попросив надіслати йому примірник Конституції України. Звичайно, я з легким серцем пообіцяв це зробити негайно.

Идучи на роботу, зазирнув до книгарні видавництва “Наукова думка”, що майже поряд із нашою редакцією. Пані за книжковим прилавком втішила мене розповідями про те, в яких різноманітних видавничих оформленнях існувала Конституція України у продажу ще кілька місяців тому.

Пішов у мандри по центру міста, де зазвичай вистачає подібної літератури. У книгарні “Сяйво” — немає, розпродали. Так само у книгарні “Знання” (Хрещатик, 46). Не було нашої Конституції і на розкладах з національною символікою на майдані Незалежності: “Вчора продала останній примірник”, — повідомила симпатична молодиця. Зате виручили у книгарні “Мистецтво”, де набув можливість задовольнити прохання нашого закордонного прихильника.

Одна знайома з видавництва “Преса України” зауважила, що й для них є дивиною несподіваний сплеск інтересу до Основного Закону з боку українських громадян.

Громадяни, прочитавши Конституцію, хочуть переконатися в тому, що про провідний орган нашого суспільства — Адміністрацію Президента — там немає жодного слова.

• **Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ**

На тлі мало не вселенського скандалу, що його збурила "Молитва за гетьмана Мазепу", якимсь непомітно проходять інші кінотвори, що їх вряди-годи, але продукує Україна. "Провінційний роман" О. Муратова не став винятком: не викликав він майже жодного відгуку в пресі, не привернув до себе глядацької уваги. І даремно. О. Муратов — майстер видатний, митець проникливий, а однією з визначальних рис його таланту є щирість, постійний і глибокий інтерес до психологічних властивостей, ба навіть аномалій сучасної людини, до соціальних і моральних процесів, що відбувалися й відбуваються в українському суспільстві.

Ще юнаком, перебуваючи в упівському селі, куди потрапив випадково, але засів там ґрунтовно, — вже тоді О. Муратов писав вражаючі за правдивістю й аналітичною зрілістю поезії, які не втратили свого значення й понині. "Наш чесний хліб", перший його фільм, знятий (разом з К. Муратовою) на матеріали тогочасного колгоспного села, партійні ідеологи зустріли в багнеті і фактично заборонили. Самостійність мислення ніколи не подобалась і не схвалювалась. Пригадаймо, яке обурення викликали (і знову-таки наразилися на заборону) такі його, здавалося б, "неревольюційні" фільми як "Явдоха Павлівна" та "Чи вмісте ви жити?". Загалом послужний список О. Муратова довгелезний, і розгляд його фільмів потребує значного місця і часу, — як тут, приміром, обійдеш його кінотрилогію за творами М. Хвильового? Справді, хто ще на подібне спромігся — без підтримки офіційних чиновників?

Тож перейдімо безпосередньо до останньої роботи О. Муратова, яку він ризикнув зафіксувати без — поцінують! — спецефектів, без масовок, власне без грошей, навіть без Богдана Ступки. Та ще й — додамо — на відеоплівці.

У заштанте українське містечко (назва не має значення) приїздить до тітки молода особа на ім'я Ганна Вікторівна, скорочено Аня. Легко потрапляє до зачиненої хати, бо ще минулого разу ключ завезла до Києва. "Надовго? — цікавиться тітка. — "Назавжди. А втім, побачимо". Невдовзі виявляється, що чарівна Аня покинула в столиці законного чоловіка Сергія — не дуже привабливого, зате успішного кар'єриста. Що ж, усяке трапляється в житті, — до того ж у 31 рік! Життя у пані Ганни попереду, і воно пропонує непогані варіанти: давно й вірно закоханий в неї сусідський хлопець Боря та самовпевнений, рішучий підприємець Микола Миколаєнко. Він колись закінчив інститут у Харкові, повернувся на батьківщину, спорудив цегельню, далі — завод з переробки фруктів: "гребе гроші лопатою" і — головне — "по закону". Цей представник молоді української буржуазії — не якийсь там Пузір чи Калита, він сповідує оригінальну філософію: "Справжні гроші можна заробляти хіба що в провінції, а не в вашій сраній столиці з вашим сраним політичним істеблішментом, де все вже схоплено". Симпатяга Борисик, навпаки, віддає перевагу комуністичній ідеї, себто він соціаліст. Хоча розпалювати вогнище соціалістичної революції не квапиться, але й нового бізнесу розпочинати не воліє. Знайомий, як бачимо, типаж.

Взагалі "Провінційний роман" густо насичено актуальною ін-

формацією і проблематикою: тут по УТ-1 розповідають про трагедію з російським літаком ТУ-154, в руках героїв шурхотить газета "Україна молода", точаться суперечки про чеченську війну, про пенсії та мізерні зарплати...

Остання обставина змушує дипломовану вчительку Ганну Вікторівну податися до місцевої школи і влаштуватися (не без протекції пана Миколаєнка) на посаду викладача і водночас керівника 7-б класу. Вперше — зауважмо — в її житті... І життя поступово "входить в береги": щоденна праця заради шматка хліба, увечері — невідмінна перевірка домашніх завдань, потім гра у підкидного під репродукцією з картини В. Перова "Мисливці на полюванні". І перспектива цілком конкретна вимальовується: одруження з паном Миколаєм. Роман з 45-річним бізнесменом трохи відживлює і надихає, втім, наснаги явно замало: "Коли довго не працюєш,

Сергію. Якому, до речі, фірма запропонувала вигідне відрядження до Парижа. Років на тричотири. І давня мрія ожила і зацвіла з новою начебто, силою: "Париж! Так, не Лондон, не Мадрид, не Рим, а саме Париж!"

І пані Ганна вибухає невідомою лютою: "Я можу все! Я можу підпалити цю хату, кинути атомну бомбу на цю жебращу країну! Мені не шкода нічого!"

Не варто й дивуватися: коли вже справа доходить до ЗАГСу, наша героїня — під пісню на слова М. Рильського "Ластівки літають, бо літається", — заходжується пакувати речі — і гайда з валізами! Куди? "До Парижа!" До якого ще Парижа? "А до того, що у Франції!" Туди, куди вже подався Сергій — чоловік, якого Аня покинула, але з яким так і не розлучилася, блін! Finita la comedia.

Відкриттям О. Муратова є те, що ані в характері, ані в поведінці героїні "Провінційного ро-

приятельок знайшлося декілька, що з усією притаманною їм енергією (і з усією довірливістю) поринули, пірнули, шубовснули в отой паризький вир — ну то й що? там вони стали тим же, чим були тут, у Києві. Бо, як відомо, не місце прикрашає людину, а людина місце.

Наражаючись на гнів і помсту полум'яних феміністок (чи то пак гендерних дослідниць), наважуся зачитувати ось цей запис (від 20 серпня 1917 року зі "Щоденника" І. Буніна: "Большинство женщин беспокойно мучается недовольством своей жизнью, ищет "цели жизни", изменяет или ждет любовников в надежде, что тогда придет счастье — почему? Оне растут, оне воспитываются в сознании, им всячески внушают, что оне непременно должны быть счастливы, любими и т. д.". Не менш гірким є спостереження літературознавця С. Сфремова: "Жінка — як погода: ніколи не вгадаєш, коли вона зігріє теплом, а коли сипне холодним дощем".

Звичайно, ми розуміємо, що фільм замислювався і робився не на те, щоб виставити напоказ, осміяти вади жіночої натури, образити себто кращу половину людства. Ми здогадуємося, що за тривіальною постановкою Ганни Вікторівни стоїть інший об'єкт критики: українська вдача, що містить у собі так багато немужеських рис. Наша нездатність до цілеспрямованих дій, до вчинків, наша готовність коритися обставинам і чужій силі, непослідовність і непринциповість наша, так би мовити, жіночність, — хто в цьому винний?

Винна історія, скажете, і на це важко буде щось заперечити. І винна, уточнімо, географія. Це вони, оселивши й утримавши нас у самісінькому центрі Європи, наділили нас невтримним, багатовіковим бажанням туди, до цієї Європи втрапити.

Дивовижне, погодьтеся, прагнення! Чи не логічніше було б за ці віки (і за ці роки — незалежності) розбудувати нормальний суспільний устрій, аніж нарікати беззастанно, що Україна — провінція Європи? Вам не це кортіло почути? Так, ми провінція Європи. Так, це наш комплекс провінційної меншовартості. А ще — наш комплекс провінційної амбітності. Не ображайтесь, але такий діагноз поставив нині суцільним українцям тихий, неголосний, негероїчний зовні режисер О. Муратов.

Занадто жорстокий, скажете, присуд? Але чому? Щоб перевеселитися у справедливості цього діагнозу, будь ласка, зазирніть до Верховної Ради або Кабінету Міністрів, зрештою, зазирніть до Міністерства культури і мистецтв України чи, як його ще називають, Міністерства української безкультурності. І переконайтеся зайвий раз, що немає жодного перебільшення чи перекошення у висновках О. Муратова: слушні висновки. До того ж викладені, піднесені вам немов на таці.

Так, у координатах Європи ми на сьогодні, справді, провінція. І винні у цьому самі, а хто ж іще? Правду говорить О. Муратов. І єдина його провинна полягає в тому, що промовляє він без належного пафосу і темпераменту, втомлено якимось. Як річ давно відкриту і таку, що йому набридло повторювати і втворювати.

Леонід ЧЕРЕВАТЕНКО

ГОТУЄТЬСЯ ВИДАННЯ

«КОБЗАР У МОЄМУ ЖИТТІ»

Знайомлячись із життям і творчою своєрідністю Тараса Шевченка, ми послуговуємося працями відомих фахових дослідників, спогадами сучасників Тараса Шевченка, що, паралельно з академічним шевченкознавством, становлять чи не найцінніший пізнавальний матеріал, увиразнений ознаками часу. Вже за життя поета почали виникати легенди про нього. Смерть, а надто ж перепоховання його, як засвідчують ті ж таки сучасники, міфологізували, а згодом і сакралізували особу Шевченка. Подібно до Ісуса Христа він виявився єдиним, хто свого часу зіштовп на українську Голгофу, щоб там бути розпітаним за любов до Бога і народу. "Кобзар" стає українським Євангелієм. Світським. Культурним. Політичним...

Час нещадно розправився з тими міфами і легендами та народив інші, за советських часів переважно ідеологічні, які теж почасти стають набуток архівів історії. Натомість наукова (та й псевдонаукова) думка почала досліджувати "тексти" поета відповідно до нових-старих методів, відкидаючи, як і годиться розуму, складну сув'язь людського, втіленого в поетичному слові. Не заперечуючи зусиль новітніх аналітиків, навпаки — вітаючи будь-яке живе тлумачення творчості найтаємничішого нашого поета, ми все-таки шкодуємо за втраченими народними апокрифами. Ніхто їх не закарбував навіки, не залишив у нашій культурній спадщині. Хіба що "Кобзарі", пам'ятники та портрети Шевченка в кожній хаті нагадують нам про його істинно виняткове місце в кожній душі українця.

Із 50-х років минулого сторіччя вже добре пам'ятаю свою Баришівку, пам'ятаю, як світилися погляди односельців, коли згадували Шевченка, співали пісні на його слова або й годинами читали його вірші. Про щось тільки своє, пов'язане із Шевченком, говорили коло мене, я слухав, забував, знову слухав, та знову ж таки не записував... Здається, ніхто подібним також не переймався. Книги народної пам'яті про Шевченка, сукупного образу поета, за винятком, можливо, записів у музейних книгах відгуків, досі немає...

Первисьний задум цього культурологічного проекту виник ще два роки тому, коли я працював у Національній радіокомпанії України. Третя програма (Творчо-виробничі об'єднання художніх програм) зусиллями директора об'єднання Віктора Мороза, першого заступника директора програм Ігоря Бетькова, редакторів Майї Гончарової, Віри Горбатюк, Ніни Гнатюк, Олеси Білаш, Василя Герасим'юка, Тамари Олійник, Алли Підлужної, Світлани Короненко, Марини Муляр, Василя Марусика, Інни Долженкової, Володимира Карпінського, Ярослава Ороска, Клавдії Войтех, Юрія Засенка частково реалізувала цей проект — у радіожурналі "Кобзар" протягом 2001 року щотижня звучали передачі циклу "Тарас Шевченко в моєму житті". Усім журналістам, причетним до творення цього циклу, складаю щире, глибоке дяку. Так само, як і тим, хто знайшов час для участі в радіовисланях "Тарас Шевченко в моєму житті".

Радіорозповіді доктора мистецтвознавства Вадима Скуратівського та доктора філології Володимира Панченка склали основу статей, що їх опублікували журнали "Україна" (№ 5, 2001 р.) та "Київ" (№ 3, 2002 р.).

Із виходом першого тому замисленої серії сподіваємося на тіснішу співпрацю з усіма тими, для кого трикірий пам'яті "Шевченко — "Кобзар" — Україна" досі сяє незгасно, спонукає до роботи серце і думку, для кого Тарас Шевченко не просто мусянжовий геній на постаменті, а щоденний співрозмовник, не літературно-політична догма, а втілений у безсмертя життєвий приклад...

Олександр ШАРВАРОК,
керівник проекту

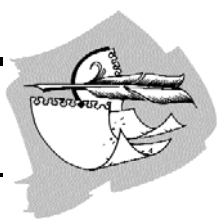

На фото: кадр із фільму

то хочеться працювати, а коли довго працюєш, то хочеться не працювати". Все правильно: "У дитинстві я ненавидів вчителів, а зараз ненавиджу учнів!" Се ліві, нічого дивного. Із милим Борисиком можна з голоду пропасти, з багатеньким Миколаєм начебто нудно. З'явився, що правда, новий закоханець — десятикласник, який щодня супроводжує героїню додому, але й це їй не до смаку: "Я навіть не знаю, як його звати". Отже, гуляти в дурня утрюх чи вчотирьох Аня не подобається, ще більше їй докучає робота: "Невже так буде завжди — школа, думка про те, що треба купити хліб, розтопити піч?... Усе повторюється і повторюється, ніби репетиція відомої п'єси"... Воно, справді, немовби й незвідно, та чи буває в житті інакше? Анята переконана, що буває: "Красива жінка не повинна працювати, вона має прикрашати суспільство". Гасло це належить не їй, а її покинутому чоловікові

ману" жодної таємниці не криється і не передбачається, — тобто немає чого розгадувати. Шановна Ганна Вікторівна є проста, як правда, і назагал зрозуміла з першої появи: нам залишається хіба що дочекатися, коли ж вона виявить себе остаточно. Мабуть, це підсумовує дотепний фінал першої частини, коли пані Ганна геть роздягається перед заскоченим паном Миколаєм: начебто скидає спідню (чорну) білизну, робить себто стриптиз, а виявляється, ані бретельки бюстгалтера, ані вервечки трусиків майже нічого не приховували...

Отак і ми: діждалися вирішальної зради — втечі до Парижа, щоб запитати: а що ж станеться з пані Ганною в Парижі? Здогадатися неважко: черговий утримувач, ясна річ, заможний — чи то з новітніх українців, чи то зі старих французів. Годі й допитуватись! Ну що їй може там чекати — з отаким, як нині кажуть, менталітетом? Серед моїх

ПРИТЧА ПРО БОЖУ МИЛІСТЬ

Чоловік жив у краї, що не потребував Божої Милості, бо там не було храмів, де закликають до Милості міжзоряним співом і музикою.

Не було там і людської милості, бо, не знаючи Божої, люд не потребував і людської.

Відомо, що милості не виявляють люди, які не знають жалості. Тож весь люд не знав і жалю. А безжальними стають люди без уяви, бо не можуть співпереживати, не можуть уявити себе на місці того, що зазнав болю чи приниження. А не маючи уяви, люди не може бути одухотвореною.

Але той збіднений в усьому чоловік, про котрого річ, залишаючись на самоті в страшній своїй безвиході, все ж чекав од життя якоїсь нагороди, несподіваної перемини. Такої, як вибух нового світила. Ради чого варто було так довго страждати й животіти без почуттів, без любові, без пісні й сльози розчулення.

На початку це було сподівання, що Хтось переселить його з бідної хижі в світлий просторий дім. Але ніхто не стукав у двері й не приходив із ордером на нову квартиру. Чоловік засинав і бачив себе за столом, заставленим небаченими наїдками й винами. А прокидався — на столі стояла скляна баночка з напівгнилою тютюкою. Сподівався, що десь на світі живе Хтось — далекий його родич і вже переписав на нього свою маєтність. А родич, звісно, був довгожителем, бо з нотаріальної контори так і не приходив виклик.

Не виграв чоловік і в ту віртуальну лотерею, в якій мав закреслити шість правильних номерів.

Роки минали, а його не обирала прекрасна жінка, побіля ніг якої він задихався б від щастя. Здоров'я втрачав, а Хтось так і не посилав його на Лазурний Берег.

Людська милість не осіяла чоловіка, бо, сказано, жив у краї, де не було храмів, з яких люд закликав би Божу Милість.

І чоловік зліг в останній болісті. Й, помираючи, раптом опинився в океані неймовірного світла й дивного співу. Й аж тоді відчув велике полегшення і блаженство: нарешті прийшла вона, омріяна Божа Милість!..

ПРИТЧА ПРО ДІДА ТА БАБУ

Всезишній кликав своє двоєдине створіння — Людину отак-о: "Гей ти, а ходи-но сюди!"

Відкликалися одразу дві особи — чоловік та жінка. Бог подумав і вирізнув їх, аби відгукувалися тільки той чи та, кого покликано, — чоловік чи жінка. І назвав їх Вседержитель — Адам і Єва. І це був порядок на всі часи.

Бог велів їм плодитись і розмножуватися, щоб передати людям владу над усім живим і неживим світом.

І людей стало велике множество. І щоб розрізнити кожного з них перед Богом і людьми, Творець звелів кожному прийняти окреме ім'я, щоб вони не були схожі на безіменних овнів чи вовків, а зверталися один до одного на ім'я, дане Богом.

А Сатана-Диявол із великої ненависті до Творця, до Його, Божого творіння, нібито для спрощення людського спілкування, обплював людські ймення і розрізнув їхні вічно молоді душі за земним віком: "гей ти, хлопче, дівчино, чоловіче, жінко, діду й бабо!.."

І це стало зневагою для всього роду людського на землі, бо вік не відбирав у людини почуття власної гідності, бо кожен за цих умов втрачав наречене Богом своє ім'я і мав би приймати собаче. Й не треба було, приязно знайомлячись, питати ім'я, а тільки — "гав, гав!"

А царів і їхніх сатрапів те не стосувалося — Диявол і цим зневажав людей.

ПРИТЧІ ВІКТОРА МІНЯЙЛА

Віктор Олександрович Міняйло — відомий романіст, повістяр, сатирик, удостоєний високого звання лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка за історичний роман "Вічний Іван", що зачаровує читачів яскравими героями й запашною, соковитою мовою, живе і працює в місті Біла Церква. Нещодавно старійшина сучасної класики запропонував редакції тижневика "Слово Просвіти" добірку неповторних притч із нової книжки, яка щойно лише рихтується до друку. Сподіваємося, вельмишановний читачу, ця публікація запам'ятається Вам надовго.

— Гей, діду! Агов, бабо! — гукнув Сатана-Диявол, і люди, носії гордих Божих імен, мусили відгукуватися на ці принизливі клички.

І на землі не стало людських імен...

І навіть речники людства — письменники стали писати: "Старик років сорока п'яти", і старшу маму, років у тридцять шість, юна дочка якої народила своє дитя, вже називали презирливо "бабою"... І не чули, як із глибини віків мудрі люди втішали упосліджених: "Батьку, матінко, та не слухайте своїх набитих дурнів, адже вони й самі будуть зневажені..."

ПРИТЧА ПРО НОСТАЛЬГІЮ

Старого чоловіка чим далі більше гнітили не тільки старечі недуги, а й нестерпна туга за місцем, де народився. Він був запеклим матеріалістом і кожен порух душі намагався пояснити з точки зору діалектичного матеріалізму. А от своєї нудьги за розлогою зеленою долиною, де в ранковим

тумані мріло його рідне село, — а це, видно, часто являлося йому в снах, — пояснити не міг.

І коли в цих болісних роздумах він уже занепадав духом, у сновидінні явилось йому всепроникливе світло. І воно говорило до нього, а він його трепетно слухав.

— Ти не вірив у істинність свідчення Книги, що людина сотворена з глини... Але, невірний, розклади своє тіло на елементи й мікроелементи, і їх буде не більше, ніж у глині. Отож тіло твоє живе — одухотворена глина.

І від самого твого народження ти вбираєш вміст рідної землі, малої твоєї батьківщини й дихаєш випарами тих речовин, якими багатий твій

— як перемитий. Узимку сядемо на лавочку під "грибком" і бавимось чарочкою чаю.

Доп'ємо пляшку, стече в склянку сорок дві крапельки, німець бере пляшку й жбурляє на лід.

— Чай ми ні крахабори, штоби таскать бутилки на прийомний, — каже по-своєму, по-німецькому.

А влітку приїхав з дитиною. Побрело дитя в річку — де міленько.

— Ва-а-ай! — репетнуло по-німецькому.

Розбатовало ніжку до кістки.

А в річці в нас купаються не тільки дітки, а й різні ембріони.

Померло німченя від зараження крові...

А то, виявляється, був не німець...

ПРИТЧА ПРО ТЕ, ЩО НАСПРАВДІ КАЗАВ ЗАРАТУСТРА

Синкліт грецьких мудреців викликав дух Заратустри.

— О наймудріший із мудрих Зоростре, назви найближчих друзів нашого народу.

— Це ваші добрі сусіди, коли недовго у вашім домі.

— А хто наші найлютіші вороги?

— Це ті з вас, що переписують закони та історію Греції на вимогу ваших добрих сусідів.

ПРИТЧА ПРО РАБІВ, ЩО СТАЛИ НАГЛЯДАЧАМИ

Плантаторам було дуже важко стежити за рабами, яких ставало все більше й більше. Хазяї вибирали з рабів найвірніших, навчали їх своєї мови, й коли ті осягали ну хоча б двісті слів хазяйського лексикону, видавали їм канчуки. І раби, що вже знали ті великі й могутні слова, пишалися своїм становищем, вважали себе мало не за плантаторів, забували тисячі слів, що колись навів їм Бог, і дітей своїх радо навчали збідненої мови плантаторів...

...Рабство скасували. І колишнім наглядачам стало шкода зусиль, які вони витратили були на вивчення мови своїх рабовласників. І брав їх жаль, що доведеться знову згадувати ті тисячі слів, що вкладав Бог у їхні голови, коли вони були ще вільними.

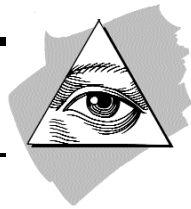
І вони, в обнімку з колишніми плантаторами, яким було противно вивчати мову колишніх рабів, котрі стали в тім царстві більшістю, гуртувалися в стада й горлали: "Ми хочемо залишатися хохлуями, не станемо забивати наші голови Божою мовою наших предків — рабів, бо ми тепер вільні! А будуть нас силувати, то ми готові хоч сьогодні повернутися в рабство!"

І в громадянському суспільстві плантаторів і рабів запанувала спільна мова — сленг плантаторів і рабів. І людям достатньо було знати тільки два об'єднавчих слова — "водка" і "футбол".

ПРИТЧА ПРО ТЕ, ЯК НІМЕЦЬ БИВ ПОРОЖНІ ПЛЯШКИ ОБ ЛІД

Приїздив німець на відпочинок у наші місця. І влітку бував, і взимку. А річка в нас ласкава, пісочок на пляжі

ч. 27 (143), 5–11 липня 2002 р. • “СЛОВО Просвіти”

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Слово *religia* (лат.) означає певний комплекс взаємопов'язаних **понять**: *re* — повернення, звернення, зворотне; *ligare* — пов'язувати; *liga* — зв'язок. Отже, релігія — це певне сполучення переважно духовних та інтелектуальних можливостей розуміння Світу через вивчення характеру зв'язків між системами різних рівнів, зокрема й між Творцем та Його створіннями.

1. MEMENTO MORI

Тобто, пам'ятай про смерть. Кожна народжена людина обов'язково помре. Це одна з небагатьох абсолютних істин цього світу: обов'язково! Причому, чим довше живе і чим довше зберігає здатність мислити, тим частіше ставить собі два запитання: для чого людина живе? Що буде після смерті?

Особливо гостро ці питання постають тоді, коли на наших очах помирає хтось із рідних, близьких нам людей, коли треба померлого обмити, передати, кілька разів перекладати, коли небіжчик упродовж кількох днів лежить у труні посеред хати, випромінюючи потужний фон постраху, паралізуючи свідомість, створюючи відчутний тиск на психіку і наповнюючи душі присутніх болем і тривогою, яка не підвладна людській волі.

Тризна, поминки, поминальний обід — це спроба вирватися з обіймів непогамованого тваринного страху, сумнівів і почуття провини перед померлим у середовищі тих, хто, як правило, виявляється непередбаченим до цієї зустрічі з абсолютною, очевидною, незмінною (природною!) істиною людського буття.

А це ж тільки зустріч на боці свідків. Бо потім, через певний час, кожен обов'язково (!) опиниться в ролі головної дійової особи цього одвічного спектаклю з останнім актом, що грається для нього персонально...

Класичний матеріалістичний світогляд стверджує, що смерть тіла — це абсолютний кінець усього сущого для померлого індивідуума: спектакль закінчено, впала завеса, а за нею — нічого.

Нині вже не тільки ідеалістичний (і не тільки суто релігійний) світогляд виходить з того, що матерія може бути живою (одухотвореною) і мертвою (бездуховною).

У сучасному світі існують сотні теорій (у тому числі й таких, що не мають нічого спільного з релігією), які по-своєму пояснюють явище духовності. Зокрема, й загальна теорія систем, біля джерел створення і удосконалення якої стояли такі стовпи мислення як Роджер Бекон (серед багатьох його винаходів слід нагадати про створення сучасного календаря, введення через триста років папою Григорієм III, та пороку — 1242 р., що поклато початок створенню вогнепальної зброї), Леонардо да Вінчі, П. К. Енгельмайер, В. І. Вернадський, Г. С. Альтшуллер, Едвард де Боно, В. М. Сідоров та інші.

Теорія систем — у її сучасному трактуванні — сприймає будь-який об'єкт як нерозривну цілісність трьох частин: машинної, апаратної і приладної. Машинна частина об'єкта (системи) приймає, перетворює, передає і використовує енергію; апаратна — приймає, перетворює, передає і використовує речовини; приладна — приймає, перетворює, передає і використовує інформацію.

Прикладом може слугувати не тільки суперсучасний літак чи підводний човен, а й звичайна електродріль або навіть середньовічна система автоматичного регулювання рівня води на річках Німеччини. І, звичайно, кожна жива істота, зокрема й людина.

Генріх Альтшуллер не вживав визначення **дух**, проте серйозно розширив поняття **поля** і ввів принципово нове поняття — **реполь** (речовина + поле сил), розглядаючи його, як складову частину, "молекулу" будь-якої функціонуючої системи. Наприклад, у функціонуючій системі **морський транспорт у Заполяр'ї** функціонуючим елементом є **криголам**, який використовує певну **енергію** і створює **поле сил**, завдяки чому стає можливим ламати лід, утворюючи прохід для каравану суден. Але й сам криголам являє собою систему **реполів**, тобто конструктивно-технологічних елементів, більше чи менше "заряджених" різними полями: механічними, гідравлічними, тепловими, акустичними, світловими, електричними, пневматичними, електронними тощо.

Якщо якийсь окремих елемент системи не оснащено полем (тобто цей елемент не має відповідного поля у своєму розпорядженні), то як він тоді зможе функціонувати? Навіщо він тоді взагалі потрібний? Жива здорова людина складається виключно з реполів, бо жодна її клітина не може бути мертвою, "незарядженою", непольовою.

Г. Альтшуллер сформулював вісім законів існування і розвитку систем, останній з яких — **закон збільшення репольності** — стверджує, що удосконалення всіх систем відбувається через розвиток польової частини **реполів**, тобто шляхом зменшення питомої частки, обсягу і ролі **ре-**

човин з одночасним збільшенням обсягу, підвищенням рівня, потужності і впливу **полів**.

В ідеалі це означає такий розвиток і функціонування систем, коли кількість речовин у реполях зменшується до нуля, натомість їх польове оснащення збільшується і удосконалюється: від механічних до теплових, далі — до електричних, електронних, оптичних і т.д., із залученням полів інформаційних.

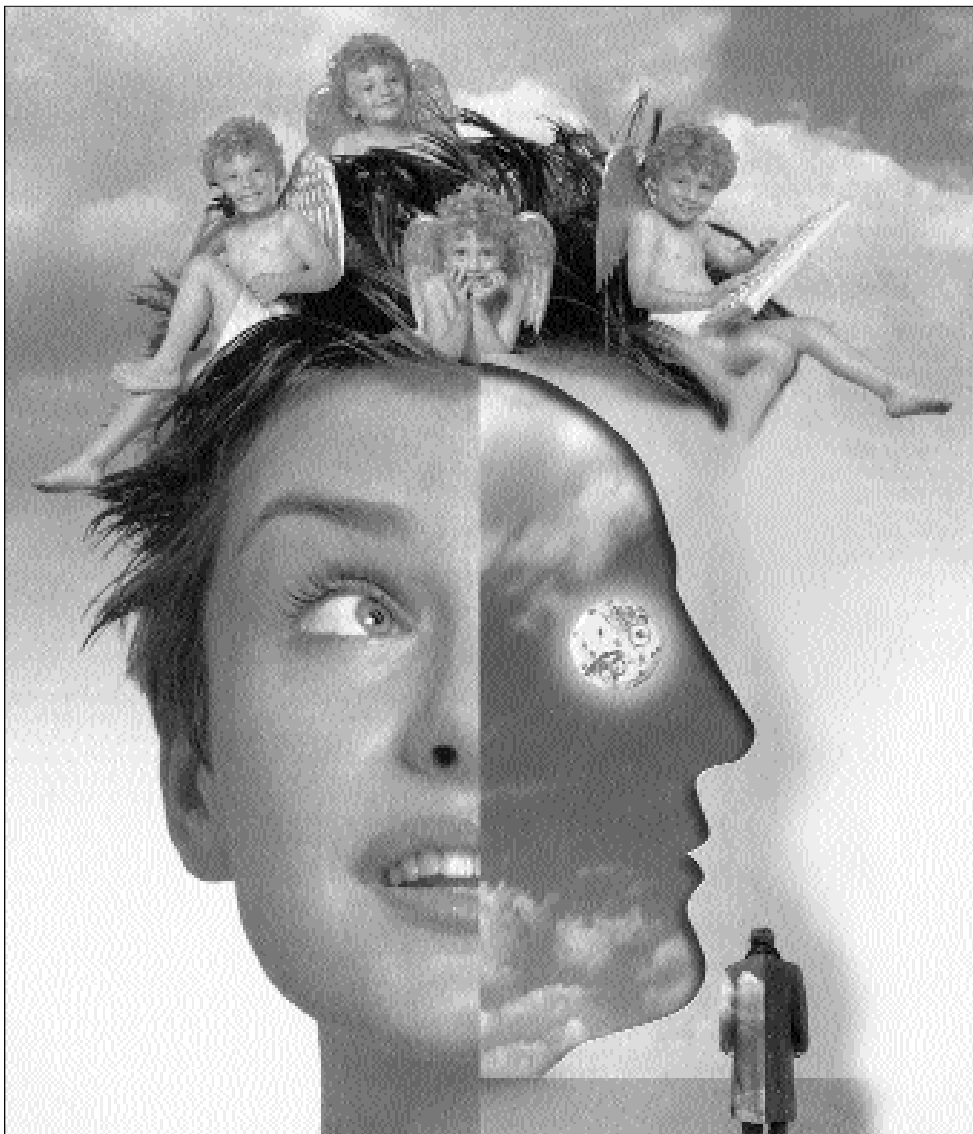
Бо що то є таке — ангел? Це такий системний об'єкт, у якому майже (або зовсім) відсутня **речовинна** складова конструкції, проте існує необхідна **енергетично-інформаційна** складова. В епоху стільникового зв'язку вже ніхто не сумнівається у можливості "безречовинного" існування інформаційно заряджених енергетичних полів і їх керованого переміщення у просторі. *Ангел — це досконалий реполь*, в якого, крім енергії і інформації, є також центр автономного функціонування і керу-

каталогу на початку 70-х років минулого ХХ століття подружжям вчителів Кириан зі Ставропілля.

А вже 1980 року, на першому всесвітньому конгресі з психотроніки у Празі, було повідомлено про створення американськими вченими атласу аурі людини, підготовленого в процесі дослідження ефекту Кириан, у тому числі: під час фотографування різноманітних психічних станів людини, спровокованих у широкому діапазоні почуттів і емоцій на в'язнях-добровольцях.

Трапляються поодинокі особи, котрі від природи мають дар бачення людської аурі. Вони стверджують, що аура відривається од тіла в момент смерті. Факт "відриву душі від тіла" підтверджено в численних описах вражень пацієнтів доктора Раймонда Моуді, який аналізував розповіді хворих, котрі пережили клінічну смерть, і розповів про це в свого часу популярній книзі "Життя після життя".

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

За сталінських часів моєї юності влаштовувалися дискусії на тему "Наука і релігія". Власне, це були не дискусії, а такі собі самодостатні (з точки зору їх авторів) риторичні монолози: "В чому полягає реакційна суть релігії і войовничого клерикалізму? Реакційна суть релігії полягає в тому, що!.."

вання, який ми називаємо свідомістю.

Не всі люди перетворюються в ангелів, але у всіх у момент смерті душа (поле) відірветься від тіла.

Чому? — питає. Тому, що у світі **реполів** існує можливість окремої взаємодії (спілкування) **полів** різних реполів. А отже, **поле сил** будь-якого об'єкта (системи) існує, за великим рахунком (або великою мірою), незалежно від **речовинної частини** цього об'єкта. Зв'язок між **речовиною** і **полем** об'єкта є тимчасовим. Рано чи пізно, але настає момент (або період), коли невидиме поле відділяється од видимої речовини; так само, як **теплове поле** нагрітого сонцем вдень пляжу відділяється від піску ввечері.

І чим примітивніший реполь, тим легше і швидше відділяється від нього поле.

Еманацію (випромінювання) душі можна побачити, якщо сфотографувати людину в певному частотному полі. Причому, в залежності від кольору і форми еманції, можна діагностувати стан душі конкретної людини. Цей фізичний ефект було відкрито і введено до міжнародного

Існує багато точок зору і теорій щодо комунікації в системі "цей світ — той світ". В молитві "Вірую" вимовляємо такі слова: "...Вірую в Святу Вселенську Апостольську Церкву, спілкування святих, тіл воскресіння..." Варто замислитися над останніми чотирма словами, особливо щодо **спілкування** (комунікації — кого з ким?) і **тіл** (у тому числі: інформаційно-енергетичних). Навіть якщо хтось переконаний, що тут маємо справу з комунікацією на дорозі з рухом в один бік, все одно треба пам'ятати, що на ній впевненіше почуваються ті душі, які не обтяжені гріхами.

"Memento mori!" — з посмішкою вітаються члени ордену камедулів. Тобто не гріши, тримай совість у чистоті, тоді й душа радітиме і не переживатиме трагедії смерті тіла, бо знатиме, що матиме вічне життя. Життя поля, яке відірвалося од обмежень, що їх накладає речовина. Життя в світі досконалих реполів.

Далі буде.

Євген ГОЛИБАРД

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

А ЩО КАЖУТЬ
УЧЕНІ

"Дві речі свідчать мені про Бога: зірки наді мною і совість у мені."

Іммануїл КАНТ

"Я довго міркував і довго сумнівався, Чи є на Землю погляд з висоти; Чи може, все тече наосліп, без порядку І волі з неба брак у Всесвіті. Проте, розглянувши світил небесних ладність, Землі, морів і рік пристойність та порядність, Природи явища, дня й ночі перемену, Я визнав: нас створила Божа сила."

Михайло ЛОМОНОСОВ

"Науки — сестри релігії; в тому сенсі, що вони розкривають частину законів, які керують Всесвітом і життям людини. Таким чином, це сходинки, що ведуть до віри в Бога."

Г. Дж. СІЛЕЙ

"Тільки мале знання віддаляє від Бога; велике знання — знову наближає до Нього."

Френсіс БЕКОН

"Я — християнин. Це означає, що я вірю в Божественність Ісуса Христа, так само, як вірив Тихо-Браге, Копернік, Декарт, Ньютон, Лейбніц, Фертман, Паскаль, Гримальді, Ейлер... як всі великі астрономи і всі великі математики минулих віків."

Огюстен Л. КОШІ

"Невіра в Бога є, зазвичай, наслідком лінощів, нерідко — забобонів, але вона ніколи не може бути підставою для того, щоб пишатися собою з цього приводу."

Дж. РОМЕНС

"Нерелігійні — це, переважно, ті, чий науковий знання поверхові".

А. Г. САЙС

"Загальним враженням від моїх тривалих життєвих спостережень є те, що у великих людей обидві ці якості — знання і віра — пов'язуються одне з одним, причому, з такою інтенсивністю, яка зовсім не властива розумам обмеженим."

Г. В. ОКЛЕНД

"Матеріалістична концепція світу є характерним показником переконань вчених третього або четвертого сорту. Тоді, як найбільш обдаровані представники науки схильні скоріше до ідеалізму, ніж до матеріалізму; вони або благоговійно віруючі, або, як мінімум, шанобливо обережні в своїх вироках стосовно релігії."

В. Дж. КОЛЛІНС

"Якщо віра у Вище Начало є однією з суттєвих вимог, що ставляться перед релігійною людиною, то, в цьому сенсі, я сказав би, що більшість вчених — релігійні."

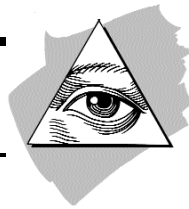
Нікола ТЕСЛА

"Християнство — це, якщо можна так висловитися, та атмосфера, в якій наука здійснює найкращу частину своєї праці."

Дж. П. МУНСОН

"Саме мої наукові праці з фізики привели мене до Бога, до віри."

Антуан Анрі БЕККЕРЕЛЬ

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Продовження.
Початок. у числі... за 2002 р.

2. НА ТАК ЗВАНІЙ
ЗДОРОВІЙ ГЛУЗД

Матеріалістичний світогляд пропонує дуже простий підхід до цієї проблеми і дуже просте її розв'язання, а саме: все, що кожна людина може запримити, відкрити, зафіксувати за допомогою своїх відчуттів, можливостей сприйняття або створених людиною відповідних приладів, — все це є матеріальним і насправді існує. Все інше, про що кожна людина не може стверджувати з цілковитою певністю, що воно існує (наприклад, тому, що не може побачити на власні очі), матеріалістичне знання називає містикою, тобто неіснуючим, вигаданим, фантастичним (водночас перевернувши поняття містицизму, трактуючи його примітивно і презирливо).

Бачимо, що світогляд матеріалістичний визнає світ не таким, яким світ є в його цілості, а визнає лише ту його частину, яка може бути зрозумілою для людини на даний момент; для людини, яка світу не створила, а прийшла в уже існуючий; для людини, яка ще сама не певна того, ким вона є і звідки взялася як різновид живого.

Отже, з матеріалістичної точки зору, виходить, що світ постійно збільшується за рахунок збільшення матеріалістичного знання людини. Але ж світ насправді не збільшується, а є таким, яким є. І що може означати для безмежного світу відомлення про чергове наукове відкриття, яке додає лише краплю знань в океані людського невігластва?

Чи є сенс у тому, щоб людина вважалася за вершину світового розуму, якщо людина нічого більше не знає у порівнянні з тим, що вона на цей момент зрозуміла? Кожне нове відкриття нагадує людині про це, вказує на відносність і обмеженість її знань. Та й ті знання, які має людина, вона не вміє використовувати для повної користі для себе. Але людина вперто тримається своєї облуди, побудованої на власному егоїзмі, не бажаючи погодитися з фактом обмеженості своїх можливостей пізнання, як можливостей функціональних.

Наберімося трохи терпіння і спробуємо уявити собі розвиток світу через його елементи, що вже реально існують. Адже, якщо світ створено одним Богом-Творцем, то, мабуть, залишилися якісь сліди, якісь свідчення про творення з **одного** творчого джерела, про притаманні йому, характерні для нього ознаки його творчої лабораторії, якісь засадничо однакові підходи до конструювання створених Ним об'єктів, чи хоча б якась універсальна тенденція або загальний закон, що поєднує ці об'єкти і бодай приблизно вказує на взаємозв'язок між ними.

Бо якщо світ творився **сам собою**, як про це стверджують прибічники еволюційної теорії, тоді в ньому не може бути однієї спільної і притаманної для кожного об'єкта цього світу ознаки, засади, характерної закономірності.

Для внесення ясності у це питання розглянемо функціональні можливості деяких матеріальних елементів, які стоять у певному ряду **досконалості речей видимого світу**: піщинка (пісок), крапля води (вода), рослина (трава, водорості, дерева), риба, звичайний домашній кіт, мала дитина, дорослий чоловік.

Піщинка і увесь пісок, незважаючи на те, що він, на перший погляд, є класичним прикладом мертвої природи, має своє життя і добре реагує на різні зовнішні сили (взаємодія з ними). Наприклад, може рухатися за подихом вітру або течією води. Піщинка спроможна притягати і утримувати молекули води, разом з водою формуючи плівку натягу.

Пісок реагує на зміни температури: збільшується в об'ємі під час нагрівання, або зменшується, віддаючи тепло. Отже, піщинка функціонує сама і співпрацює з іншими елементами дійсності на рівні своїх **функціональних можливостей**, незважаючи на те, що вона є звичайним маленьким камінчиком, який навіть **своєї форми самостійно не може змінити**. Бо таким є **світ** каменя.

Проте навіть піщинка вже може бути **репо-лем**, а отже, виконувати функції інструмента, виконавчого (робочого) органу. Наприклад тоді, коли нагріта сонцем велика кількість піщинок використовується як пляж, або коли мішечок з гарячим піском кладемо собі на хворе місце.

Крапля води (або багато крапель, наповнене відро води, дощ, ріка, море) **може змінювати свою форму**, може у великій кількості перетікати через дуже малий отвір. Може пройти крізь пісок у будь-якому напрямі, вміє не тільки змінювати об'єм під впливом температури, а й змінювати свій фізичний агрегатний стан у широкому діапазоні можливостей — газ (пара), рідина (вода), тверде тіло (лід) — вбираючи, акумулюючи і виділяючи багато енергії.

Ефекти взаємодії тепла і води є незмінними від сотворення світу, але лише 1807 року після народження Ісуса Христа відбувся перший у світі рейс пароплава, коли водяний **ре-поль** наочно продемонстрував свою здатність виконувати солідну роботу в технічному прогресі транспортних систем.

Крапля води вміє вже набагато більше порівняно з піщинкою або каменем. Крапля спроможна навіть змінити форму і розмір каменя ("крапля камінь точить"), але **не здатна рости і розмножуватися**. Такий є **світ** води.

Рослина здатна рости і розмножуватися. Рослина вміє проростати крізь пісок (навіть крізь асфальт тротуару) впертіше, ніж вода; може витягти багато води з великої глибини і передати її вгору на відстань до 40-50 метрів (ліани в тропічному лісі). Рослини самостійно,

перетворення енергії і речовин з використанням інформації.

Явище фотосинтезу, згідно з яким сонячна (в тому числі фотонна) енергія перетворюється на рослинну масу, що постійно нарощується, забезпечує їжею все людство і всі живі організми від створення світу, було відкрито вченими досить недавно. Але це відкриття нічого не змінило в існуючому світі, Творець якого знав про це явище перед усіма віками і Сам заклад це явище в рослини.

У рослини, які переважно (і саме тому) стоять, не рухаються, не ходять, але живуть у міру своїх функціональних можливостей, на своєму рівні функціонування, що знаходиться над рівнями функціонування (світами) каменя і води. Бо **рівень функціонування** — це **світ систем**, які спроможні реалізувати свої мож-

поживу. Мають у собі маленький хімічний реактор (котел), в якому поживу можна акумулювати, розкладаючи її спочатку на потрібні субстанції, а потім випроковувати з них для себе необхідну кількість енергії, а також потрібну кількість необхідних речовин для власних зовнішніх і внутрішніх будівельних та ремонтно-регенеративних робіт, що відповідають вимогам даного біологічного виду.

Риба має значно більше функціональних можливостей, ніж рослина. "**Рибний**" **реполь** значно багатший на різні енергетичні та інформаційні поля. Риба спроможна користатися водою і рослинами, може розпізнавати своїх ворогів і уникати їх, може навіть зробити власне гніздо з камінців або піску.

Птах, за своїми функціональними можливостями, стоїть вище за рибу. Він вміє робити все те, що вміє риба, а крім того, ще може ловити рибу і збудувати своє житло (гніздо) у такому розумному місці (наприклад, видовбавши дупло), яке захистить його потомство від злого нападу.

Кіт, за своїми функціональними можливостями, перевершує птаха. Він вміє не тільки ловити рибу і птахів, а й **змінювати свою поведінку і наміри** залежно від конкретних умов життя, пристосовуючись навіть до людини, до її вимог. **Функціональна програма**, закладена Творцем у kota, є ще більш гнучкою, ніж та, що закладена в птахів і риб, а отже передбачає можливість самонавчання і самовдосконалення на основі власного, індивідуального досвіду конкретного створіння.

"**Котячий**" **реполь** не тільки досконаліший (бо багатший і різноманітніший за рахунок вміщених у ньому речовинних субстанцій і інформаційно-енергетичних полів), ніж **реполи** птаха і риби, а й дає деяку можливість його самостійного розвитку.

Людина — функціонально найбільш досконале створіння з усіх існуючих на Землі. Людина вміє робити майже все те, що й інші розглянуті вище елементи визначеного нами ряду досконалості, але ще й набагато більше. Для прикладу можна навести хоча б такі функції, як створення нових елементів дійсності.

Людина не тільки насипає великі гори піску, землі й каміння, не тільки збирає великі води (в тому числі: будуючи великі греблі, штучні моря), не тільки вирощує нові версії рослин, риб і тварин за допомогою селекції та генної інженерії, але також шукає сенсу в усьому тому, що вона розуміє, як і в тому, чого зрозуміти не може.

Причому, якщо рослини і тварини живуть і розвиваються, переважно, на основі закладених Творцем **обмежених генетичних програм**, то генетичні програми, закладені в людину, дозволяють їй удосконалюватися у величезному просторі інтелектуальних і фізичних можливостей. Людина може навіть будувати себе згідно із власною волею: може наростити м'язи на видатного культуриста, а може скинути надмір власного тіла; може витренувати ноги на витривалість марафонця, або розвинути мозкові клітини для виконання великих розрахунків чи вирішення складних завдань.

На відміну од тварин, птахів, риб, рослин людина шукає нові поняття і нові знання для збільшення своїх функцій і розширення своїх можливостей у світі, про який вона так мало знає...

Ряд елементів, який ми розглянули, є низкою кількісно і якісно різних можливостей самореалізації **реполів**. Причому, **найхарактернішою ознакою**, як кожного з цих елементів, так і всього ряду, є **закономірність одностороннього спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей їх розуміння у протилежному напрямку**.

А це означає, що кожний об'єкт (елемент ряду), кожний (у тому числі біологічний) різновид, взагалі **будь-яка система на відповідному рівні функціонування має свою "стелю"**, закладену в цю систему вроджену межу, конструктивно зумовлену для даного виду кордон, стіну, що обмежує його можливості розуміння світу і себе самого, тобто несе в собі певне, характерне для даного об'єкта, **обмеження можливостей виконання відповідних функцій** та їх подальшого удосконалення. Отже, кожен нижчий світ не може самостійно переходити у світ вищий.

Людський реполь має досить високу "стелю" своїх можливостей, позаяк здатен не тільки самостійно збільшувати кількість і якість виконуваних функцій, а й керувати своїми речовинами і полями. Тим не менше, людина також має межу можливостей пізнання і розширення своїх функціональних можливостей. Історія людства свідчить, що ця межа поступово відсувається. Проте кожна спроба **перейти** цю межу завжди закінчувалася трагічно.

Далі буде.

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

Свята Церква вчить нас, що віра в існування Бога — це дар Божий. Цей дар довіри до Творця, довіри дітей Божих до свого Отця небесного, дається як великий подарунок, як підстава для нашої повсякденної радості і не потребує жодних доказів. Разом з тим, цілком реально існують раціональні докази існування Бога.

за певною програмою, формують свій зовнішній вигляд і внутрішню структуру, відповідно до певного різновиду, враховуючи всі його генетичні ознаки.

Рослини западають у сон і прокидаються зі сну, квітнуть, вирощують плоди, дають насіння і вмирають переважно там, де живуть; як правило, протягом свого життя пов'язані із землею, але **не маючи можливості рухатися по ній**. Тим не менше, рослини живуть у спосіб очевидний, біологічний, демонструючи певні

ливості в існуючих для них умовах, обмежених даним **рівнем функціональних можливостей**.

Кожен рівень є **світом**, який вміщує в собі **світи примітивніші**, тобто світи того життя, яке відбувається на обмеженіших (нижче розташованих) рівнях функціональних можливостей. Саме тому світ рослин (**рослинних реполів**) містить у собі також світи води і піску.

Риба, птах, кіт, людина рухаються самостійно. Не мусять стояти в одному місці причеплені коренями до землі, тягнучи з неї

«...НАВІЩО ЛЮДИНА ЖИВЕ»

АВТОРИТЕТНО

"Чим більше наука здійснює відкриттів у фізичному світі, тим більше доходимо висновків, які можна розв'язати лише вірою. ...Як наука, так і релігія, збагачують мудрих."

Альберт ЕЙНШТЕЙН

"Кращі з фізиків завжди знаходили можливість глибоко проіннятися думкою, що наукова істина є, в певному сенсі, поглядом на Бога."

М. фон ЛАУЕ

"Релігія і природознавчі науки ведуть безперервну спільну боротьбу проти скептицизму, проти догматизму, проти забобонів; і об'єднуючи їх бойовий клич у цьому хрестовому поході проти невігластва завжди був і буде — до Бога!"

Макс ПЛАНК

"Усі, хто безоглядно і систематично на-

магалися витравити ідею Бога, здійснювали підлу і антинаукову справу. ...Я дійшов цих переконань по шляхах біології і фізики, і я впевнений, що жодному мислячому вченому неможливо не прийти до цього висновку."

Л. Д. НУЇ

"Теорія еволюції ніколи не була доведена і, на мій погляд, вона скоріше являється собою догму, ніж перелік наукових даних."

Р. РАСК

"Наука може дати людям рефрижератори або висадити людину на місяць, дати їй чудові автомобілі, але наука не може пояснити людині, навіщо вона живе."

Дж. П. ФРІДРІХ

"Знання — це сила! І ця сила — від Бога."

Роджер БЕКОН

Я БАЧИВ БОГА В ОБЛИЧЧЯ

Розмова з відкривачем Архітектури Всесвіту Миколою РУДЕНКОМ

— Жива — у розпалі ... Ось і пригадайте п'ять хлібин, якими Христос нагодував п'ять тисяч прочан. Пам'ятаєте Євангеліє від Матвія? Так от — чому саме п'ять? — Микола Данилович Руденко запитально дивиться на мене, хоча й не чекає відповіді. — Сковорода запевняв, — і, як згодом я переконався, був тисячу разів правий, — що у біблійних притчах та міфах зашифровані закони Природи, які нам ще належить відкрити. Отже, коли із зібраного урожаю спечемо — умовно — п'ять хлібин, то одну маємо віддати селянинові, другою компенсуємо енергозатрати й гумус, третьою годуюмо тварин і птицю, четвертою — промисловість, а п'ятою — культуру та державний апарат. Отож три хлібини мають залишитися у хліборобстві, а дві — технарям і державотворцям. Там, де тоталітарна система претендувала на три хлібини, відбувалися катаклізми, голод, розруха — Космос її знищував. Але світопорядок автоматично підтримувався скрізь, де Заповідь не порушувалася. Так і складаються реальні, справді ринкові відносини. І тільки в цьому разі капітал відіграє належну йому роль рушія економіки, суспільства.

Потрібно прагнути створити таку економічну систему, де урядуватиме лише Сонце. І ніхто крім Сонця. Тобто — істинний капітал. Без жодних посередників (урядовців). Адже недарма Христос народився у яслах! І має цілковиту рацію народ, коли не стомлюється стверджувати: хліб — усьому голова. Зазвичай урожай одержуємо в зерні (60%) та соломі (40%). Цю пропорцію і мусимо зберігати, справедливо, як уже було сказано, розподіляючи сонячну енергію в суспільстві, бо вона — Любов нашого Творця.

Волюшкові очі Миколи Даниловича за скельцями окулярів раптом світліють, обличчя розпогоджується — він дивиться за вікно, в небесну синь, туди, де Світові завжди непорочно чиста, бо належить Царству Небесному. Я не питаю, що саме приваблює погляд філософа. Нещодавно в одній з публікацій він поділився з людством своїм баченням Архітектури Всесвіту, застерігаючи: ні в людині, ні в Галактиці, ні в усьому Всесвіті не можна вбачати Царство Боже як щось фізичне. Бог — не фізична, а духовна сутність Всесвіту, хоча Він і володіє тілом...

Його бачення нагадує екран комп'ютера, за яким письменник працює щоранку по кілька годин: дивовижні формули, що й справді дивують фізиків довершеністю, незвична архітектоніка Моноад... Я навіть не сумніваюся, що, немов апостол Яків, Микола Руденко може сказати: я бачив Бога в обличчя... Власне, духовним зором, а не фізичним...

— Отже, суспільство zdegradувало настільки, що іншого виходу вже й не було?!

— Біда в тому, що бюрократична теорія вартості зробила родючий ґрунт усього лиш одним із засобів виробництва, тобто — заводським конвеєром. Але ж гумус — жива дитина Сонця! Звідси — і хліб, і виноградний сік, і — людство, якщо хочете! Чесно кажучи, працюючи над філософським романом "Формула Сонця", прагнув одного: допомогти суспільству перебудувати себе на засадах Людяності, Правди й Добра. Та в Системі вже не виявилось жодних внут-

рішніх ресурсів — катастрофа ставала неминучою. А що значить катастрофа в тоталітарній системі? Це ж мільйони понівечених дол, втрачені покоління!

ПОКЛИКАНИЙ УКРАЇНО

— *Задля того, щоб хоч якось зарадити цьому, Ви й очолили Українську Гельсінську групу правозахисників?*

— Іншого виходу в нас просто не було. До того ж група займалася олюдненням усього громадського життя, що ледь животіло — без любові, без жодного просвітку в душах. А приклад академіка Сахарова й генерала Григоренка давав надію на те, що врешті-решт усе залежить лише від конкретної людини. Розумієте, духовно духовно бачити Бога можна так само, як бачити Сонце. Адже Бог є Світло, яке не знає й натяку на пітьму!

— *Чому ж не всім дано бачити це світло?*

— Бо для цього потрібно мати світло в собі! Хто його має, той бачить. І таких людей усе більше в Україні, у світі... Можливо, саме в цьому й полягає основне завоювання еволюції, бо усвідомлення власної причетності до світа дає людині віру в безсмертя душі. А ця віра спроможна докорінно переродити і віру (себто, релігію), і світ. Я впевнений у цьому. Зрештою, свідчення про вічність життя, єдність видимого й невидимого світів, можна знайти і в Біблії, й у Б'єн-Гаватті — святій книзі, що шанується всім культурним світом так само, як і Біблія. Бог — геніальний скульптор, який невтомно трудиться над індивідуальністю й особистістю кожного з нас, — поняття ці ніколи не слід плутати.

Завдяки стражданням відбувається визрівання душі в тому разі, якщо ми духовно переживаємо цей процес, — у душі ще тут, на Землі, долучаємося до зусиль Отця. Змирившись зі створенням світу, наука покликана пояснити людині цю її роль. Та в будь-якому разі все залежить лише від нас — переконаний праведник не стане грішником, як би темрява не старалася спокусити його вічним спокоєм чи хуткоплинними перевагами ситості.

Спосіб мислення, праці, всього життя покликаний гармонізувати внутрішній світ людини задля досягнення промислу Божого — її духовної величі. Свідоме й цілеспрямоване трудження душі на цьому шляху — життя подвижника. Таке життя пройшов і заповідав нам один із духовних батьків української нації — Григорій Савич Сковорода, великий учений, філософ, етнопедогог, який ще очікує на осмислення своєї духовної спадщини. До речі, згадайте, як цей зразковий християнин непримиренно ставився до нечесних діячів церкви! А що б він сказав про цинізм московського ієрарха Олексія, котрий, освячуючи ракети, що руйнували Грозний, бідкався про страждання пастви в Україні? Коли доводиться мати справу з подібними вчинками, ситуаціями, напрошується висновок: істиною торгують за мій рахунок. А допускати це, виступаючи від імені самої Істини, й означає творити смертний гріх лжесвідчення.

Запам'ятайте, той, хто від Бога, не допустить ані бруд, ні темряви в стосунках із ближніми. Бо, прагнучи Світа, не допустить його ворогів у душу. Зрештою, тільки так і варто жити. Все інше — смерть.

СУПРОТИ БИСТРИНИ

Раптові осяяння Божою Благодаттю, що для віруючого філософа Григорія Сковороди, наприклад, було квінтесенцією його внутрішніх, духовних переживань, для письменника-фронтовика Миколи Руденка стало найбільшою несподіванкою усього його життя — до того ж такою, що, спалахнувши, мов блискавка, кардинально змінила сам спосіб осмислення світу. А розпочалося все з досить банального: розглядаючи закономірності суспільного поступу в його глобальних виявах, письменник збагнув, що Марксова модель капіталу ніяк не узгоджується з законом збереження й перетворення енергії! Але ж і вселюдський поступ можливий саме тому, що лиш одне пшеничне зерно породжує десятки й сотні

до самознищення в атомній війні. Та Бог дає змогу запобігти трагедії! Якщо в народі прокидається приспана, притлумлена репресіями й голодоморами совість, лихо його поминає. Совість — єдиний спосіб контакту з Богом. У тому листі М. Руденко заявив, що Природа відмовить імперії в подальшому існуванні. І причина не тільки у виснаженні надр Землі й духовному визиску — Господь Бог так любить людей, що надав їм право Вільного Вибору. А морально-етичні засади суспільства вели тільки до Чорнобиля. Адже кожна негативна енергія притягує собі подібну!

Незгода з "курсом партії" дорого коштувала філософу — десять років концтаборів за спробу донести до глухих Слово Боже. Але вже жодні тортури не могли збити його з путі, він і далі працював над тим, аби донести людям Істину — це Світло було непогасним у серці Миколи Руденка. Відомий письменник і правозахисник, Герой України, лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка і міжнародних премій, дійсний член Української Вільної Академії Наук (США), він докладно розповів про все у книзі спогадів "Найбільше диво — життя". Та головна книга його життя "Гнозис і сучасність" (Архітектура Всесвіту), що започаткувала новітню парадигму Світобудови з'явилася друком тільки торік — у тернопільському видавництві "Джура", хоча написана вона була ще в 90-х роках минулого століття.

ВІДКРИТТЯ СВІТОВОГО РІВНЯ

— *У чому ж полягає новизна Вашого погляду на Світобудову?*

— По-перше, я вважаю, що пізнання має ґрунтуватися на метафізичних (онтологічних) засадах, які виводжу з належного синтезування природничих та гуманітарних знань. Саме це дає мені змогу розглядати найгостріші проблеми космології, астрономії, фізики, математики, філософії та етики, поєднуючи фізичне й метафізичне в нерозривній єдності, що є Субстанцією. По-друге, аргументуючи об'єктивну потребу Гнозису, що є найзагальніші знання про Всесвіт, не прив'язуюся до жодної з відомих релігійно-філософських течій. Діалектика невичерпна, якщо вона тлумачиться як творчий метод метафізики, відтак фізичне знання переходить у гностичне, а фізика впритул наближається до метафізики, започаткованої ще Піфагором та Платоном. По-третє, я вважаю: пантеїзм саме через те і є справжнім Теїзмом, що визнав Богом Усесвіт як цілість. Я знайшов сталу величину для вимірювання небесних тіл — гравітаційний радіус, (радіус Моноади), що, гадаю матиме визначальний характер для наукового світогляду в цілому.

Ось як концентрує концепцію М. Руденка професор, доктор економічних наук, голова наукового т-ва ім. Подолінського В. Шевчук: "Конкретним втіленням новітньої парадигми стає математичне формулювання третьої світової сталої (у доповнення до швидкості світла і т. зв. сталої Планка), яку Микола Данилович називає Силою Моносу, розкриваючи можливість її визначення на метagalактичному і кван-

товому рівнях. За Руденком, Сила Моносу є аргументом світової єдності — його формула імпульсу Моноади, спільної і для Всесвіту й для атома, дає квант простору. Потверджуючи рівність між енергією, добутою з речовинної маси, та енергією фотона, вчений показує, як сила Моносу об'єднує макро- та мікркосмос, що стає підставою для створення засад теорії єдиного поля. Руденко спростовує гіпотезу "розбігання" галактик, потверджуючи справедливості теорії Моноади, яку ґрунтує на універсальності фізичних законів існування Всесвіту як цілісності, що охоплює Буття від атому до Метагалактики. Вибудовуючи "каркас" Всесвіту, автор основоположним його началом вважає Світову Моноаду... В його особі я вбачаю мислителя, що заслуговує на світове визнання".

Цієї ж думки тримається доктор фізико-математичних наук, професор М. Курик: "Особливо вразила мене формула Сили Моносу, яка записується так: $F = C^2/G$, де F — Сила Моносу, C — швидкість світла у вакуумі, G — гравітаційна стала... На мою думку, ця формула має світове значення — без неї космологія нагадує вершника без голови. Її неможливо спростувати — народжуючись зі співвідношення добре відомих сталих, вона усвідомлюється найбільшою сталою у світі."

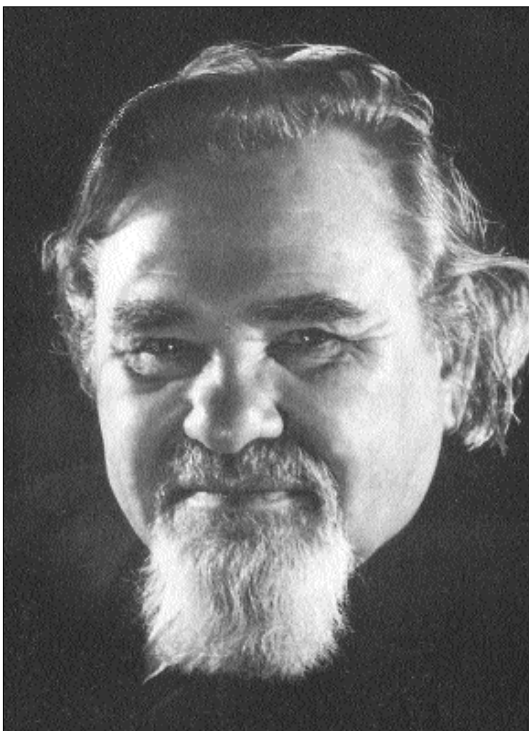
ПОКЛИКАННЯ УКРАЇНИ

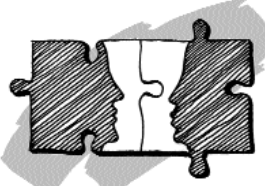
... "На зоні" він був прикладом витримки й самовладання, а виїхавши чотирнадцять років тому разом із дружиною за кордон, М. Руденко став прикладом духовного подвижництва, прагнучи лиш одного — прислужитися своїй Україні на шляху до втілення в життя вселюдських ідеалів. Допомагало йому в цьому Слово. "Син Сонця — Фаєтон", "Формула Сонця", "Орлова балка", "У череві дракона" — феноменальні твори, які ще очікують на видання, бо, на превеликий жаль, відомі тільки професіоналам. Не поцінована належно й поезія мислителя, що є дивовижним сплавом чуттів і мислі.

Розвинувши філософське вчення про духовну вартість гумусу фарнцуза Кене й українця Подолінського, Микола Руденко переконує: праця — тільки інструмент істинного поступу, що триває у законі збереження й перетворення енергії, в п'яти продуктивних одиницях фотосинтезу, притаманних земній економіці. Так п'ять хлібин Христа входять у наше життя реальністю Його тіла, котре потребує догляду й поваги. Без належного ставлення до хліборобства, доводить філософ, майбутнє планети неможливе.

Як щоденним зимовим купанням він виликував себе від остеомиєліту, що терзав кістки внаслідок жажливої рваної рани від фашистської кулі, так уже майже сорок літ Пророк намагається протверезити, виликувати людство перед реальною загрозою самознищення. Для України ця загроза особливо актуальна тому, що, покликана бути світовою годувальницею, вона зрікається свого покликання задля ефемерних благ учорашнього дня.

...Після продуктивної вранішньої праці за столом він спускається крутою вулицею до скверу, де розпочинає традиційну мандрівку в осончений світ руху — по спіралі. Зовні маршрут скидається на коловий, та насправді кожен

ЯК САМОМУ ВИГОТОВИТИ ВІТРЯК?

У багатьох може виникнути запитання: "А навіщо взагалі в наш час надпотужних АЕС, ТЕС та ГЕС ця патріархальщина — майструвати власний малопотужний вітровий електрогенератор або просто вітряк?"

А таки треба! І причин для цього є багато. Назву лише деякі, головні.

По-перше, на нинішньому зламі історії України "вовки в овечих шкурах" у черговий раз обдурили український народ — "прихватували" його багатства, розграбували вичент національну електроенергетику, і скоро ТЕС взагалі перестануть працювати, а АЕС та ГЕС без ТЕС будуть не в змозі забезпечити потреби в електриці промисловості та населення, і тому будуть великі перебої в енергопостачанні, особливо сіл. Окрім того, для реанімації ТЕС "прихватузатори" мають намір підвищити (і вже підвищують) ціни на електрику.

По-друге, занадто зацентрована енергосистема України має той великий недолік, що втрати електроенергії в ній перевищують 20 %, а вітряк на шляху до споживача зменшує ці втрати в середньому на 4 %.

Уряди країн Західної Європи давно усвідомили переваги децентралізації електроенергетики, а тому розгортають грандіозну програму виробництва "балконної" вітро-техніки, сонячних батарей та деяких інших малопотужних технічних засобів для генерування електрики безпосередньо у споживача.

Уряд України аналогічних кроків не здійснює і не планує, дешева і високоякісна малопотужна вітро-техніка в достатній кількості та асортименті в продажу на українському ринку з'явиться не скоро, а тому кожен умілець, насамперед той, що живе в селі, щоб убезпечити себе од відсутності світла та іншого сучасного комфорту, що дає електрика, може виготовити вітряк своїми руками, бо це доступно кожному, хто знає устрій трактора чи автомобіля.

Отже, Ви надумали мати власного вітряка і відчуваєте, що можете змайструвати його самі. І коли Ви самостійно розпочнете виготовляти вітряка, перед Вами постане ряд питань, на які Ви не знаєте правильної відповіді. Найголовнішим при виготовленні вітряка є вибір способу перетворення кінетичної енергії вітрового потоку в обертальну — вала електрогенератора та узгодження потужності електрогенератора з потужністю вітрового двигуна — пристрою, що перетворює енергію вітру в енергію обертання вала електрогенератора.

Звісно, в межах короткої газетної статті немає змоги наводити теоретичні обґрунтування параметрів вітряка, а тому Вам, читачу, доведеться приймати на віру те, що далі буде наведено. Отже, з великої кількості способів перетворення енергії вітрового потоку в енергію обертання вала одним із найкращих є застосування горизонтально-вісьового ротора з лопатями, що мають профіль крила літака (пропелер). Коефіцієнт корисної дії енергії вітру в механічному обертанні вала пропелером може досягати 0,35–0,45. Практично в усіх інших способах перетворення енергії вітру цей показник у 1,5–5 разів менший. Найкраще було б мати трілопатеєвий ротор, але конструкція і виготовлення його в домашніх умовах є складними, а тому пропонуємо дволопатеєвий ротор, який можна виготовити із цільного соснового (без сучків) бруса.

Зважаючи на те, що найбільш

доступним електрогенератором на селі може бути автомобільний (потужністю до 250 Вт) або тракторний (потужністю до 750 Вт), розміри пропелера розраховані на його навантаження електрогенератором в діапазоні 250–750 Вт. Конкретні розміри такого пропелера наведені на рисунку.

Після виготовлення пропелера із бруса за потрібним профілем на передню (товстішу) кромку його необхідно наклеїти епоксидним клеєм склотканину (для захисту від абразивного зносу і пошкодження), далі відшліфувати та покрити про-

Комплект ротора (пропелер, підшипники, колесо з клинчастим ободом) кріпиться на рамі, що має вигляд паралелепіпеда, в нижній її частині. У верхній частині рами через натяжні (великого діаметру) гвинти кріпиться електричний генератор, на вихідному кінці вала якого встановлено мале колесо клинчастопасової передачі. Розрахунки швидкості обертання ротора (пропелера) засвідчують, що число обертів його при досягненні номінальної потужності становитиме близько 400–450 об/хв. Для того, щоб автомобільний чи тракторний електрогенератор міг заряджати

вання на зміни напрямків вітру. В разі дії штормових вітрів (швидкість понад 20 м/с) доцільно вітряк (пропелер) вивести з-під вітру, для чого "хвіст" вітряка кріплять на рамі шарнірно з пружиною. При досягненні швидкості вітру 20 м/с пружина розтягується настільки, що пропелер стає в положення паралельно "хвосту" і вітру, а через це перестає генерувати електроенергію і сприймати вітрове навантаження. В такому положенні аварія вітряка неможлива і небезпеки людям від нього немає.

Виготовлений таким чином вітряк необхідно встановити на щог-

шований на відстані 4–7 метрів від вісі щогли (залежно від висоти щогли).

Для ефективної роботи вітряка дуже важливим є правильний вибір місця його встановлення. Найкращими для цього є найвищі місця на наявній ділянці, краї ярів, урвищ, береги водойм. Необхідно, щоб вибране місце було максимально відкритим, усі перешкоди, що вищі за вітряк, повинні бути на відстані од нього у 10–20 разів більший за відстань між верхньою точкою перешкоди і кінцем лопаті ротора в крайньому нижньому її положенні.

Електричний кабель від генератора, через трубчасту вісь гондоли та щоглу, спускають униз щоглу з 1–1,5-метровим запасом до клемного з'єднання. Після клем до акумулятора треба під'єднати алюмінієвий чи мідний дріт такого діаметру, щоб втрати генерованої енергії на опір у ньому були мінімальні, особливо це важливо при значній відстані вітряка від акумуляторних батарей. Зарядка акумуляторних батарей буде здійснюватись ефективніше в разі включення в електричну схему (між генератором і акумулятором) конденсаторної батареї ємністю не менше 10000 мікрофарад. Ще кращим варіантом є використання суперконденсаторів (іоністорів), які дозволяють значно зменшити кількість акумуляторних банок і розширити діапазони струму заряду і розряду акумулятора.

Накопичена в акумуляторах електрика може використовуватись безпосередньо (як постійний струм) для потреб освітлення та роботи деяких побутових приладів. Однак для холодильника (морозильника) та ряду іншої хатньої електропобутової техніки потрібен змінний струм, для чого систему видачі струму необхідно комплектувати інвертором. Інвертори невеликої потужності серійно випускаються в Україні, а, в принципі, їх можна виготовити і самому.

Вітряк потужністю 250 Вт за рік виробить 500–800 кВт/год, а потужністю 750 Вт — 1200–1500 кВт/год електроенергії. Втрати на перетворення і передачу можуть становити 10–20 %, а тому виробленої вітряком електроенергії буде достатньо лише для забезпечення мінімальних побутових потреб (світло, радіо, телевізор, холодильник). Якщо ж Ви маєте сікарню, зварювальний апарат, водяний насос, то потужності вітряка буде не достатньо, щоб усе це забезпечити електрикою. Можна, звичайно, виготовити і встановити ще один чи декілька вітряків, але, може, буде простіше встановити більш потужний інвертор (наприклад, на 3000 ВА) та акумуляторну батарею великої ємності, яку за потреби можна буде заряджати в нічний час з електромережі за пільговим "нічним" тарифом, що становить 3 коп/кВт/год.

Усвідомлюючи актуальність і важливість масового руху сільчан "за свій вітряк", а також те, що в межах короткої газетної статті можуть бути недостатньо висвітлені окремі особливості конструкції вітряка чи електричної схеми системи накопичення і видачі електроенергії, автор зобов'язується проконсультувати кожного, хто до нього звернеться з цього приводу або з приводу розрахунків параметрів більш потужного вітряка.

Борис КОРОБКО

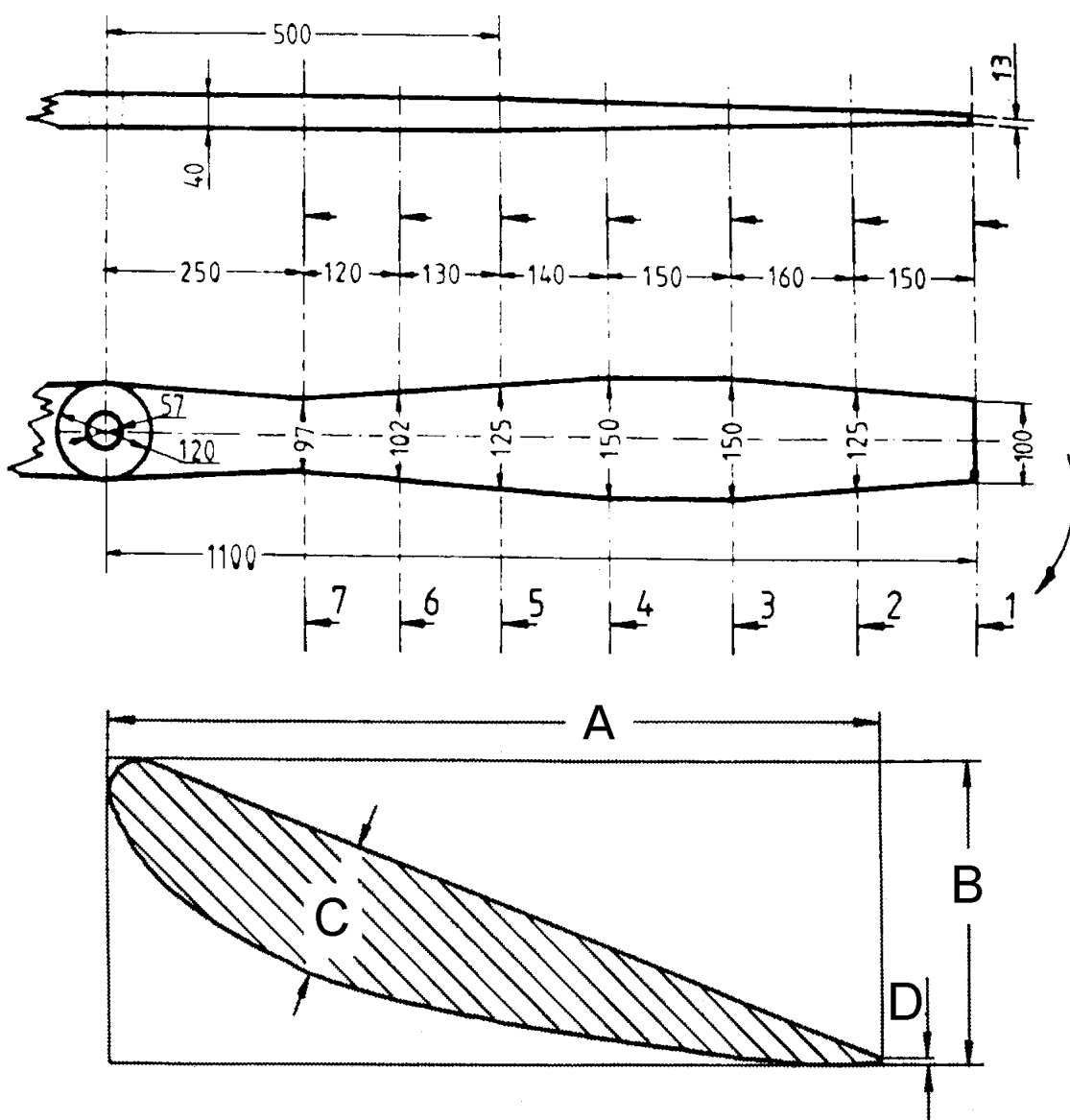

Рисунок. Габаритні розміри пропелера та його перетинів (1–7) у мм

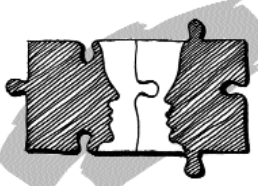
Номери перетинів	1	2	3	4	5	6	7
A	100	125	150	150	125	102	97
B	13	20	26	33	40	40	40
C	6	9	12	14	16	18	20
D	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0

пелер вологостійким лаком. Готовий пропелер закріплюється на кінці вала ротора. Для цього на вал приварюється шайба з отворами для шурупів. З протилежного боку пропелера гайкою притискається ще одна шайба таких самих розмірів, через отвори в якій такими самими шурупами додатково кріпиться пропелер на валу. На вал ротора насаджуються також 2 підшипники. Бажано, щоб один із них був конічно-роликівим. На протилежному від пропелера кінці ротора кріпиться колесо з ободом для клинчастого пасу із зубцями (пас може бути без зубців, але його потрібно буде частіше і сильніше натягувати і міняти на новий).

акумулятор, потрібно, щоб число обертів електрогенератора становило не менше 1500 об/хв. Тобто, передавальне число клинчастопасової передачі має становити 4:1 (діаметр колеса передачі на валу ротора має бути у 4 рази більший від діаметра колеса на валу електрогенератора). Враховуючи прийнятну конструкцію трансмісії, яку, між іншим, бажано закрити зверху і з боків від дощу і снігу, необхідно, щоб орієнтація пропелера була на вітер, тобто в робочому положенні пропелер має бути попереду щогли, а не за щоглою. Для цього до рами варто прикріпити "хвіст", площа і плече важеля якого мають бути достатніми для швидкого реагу-

лу, на який він має обертатися для того, щоб відслідковувати напрямки вітру. Для цього до рами гондоли (комплект вітряка без щогли) приварюють трубчасту вісь, а в кінцевій верхній частині щогли монтують чавунну втулку — підшипник ковзання (хоча в принципі можна застосувати і роликіві чи шарикові підшипники), в який встановлюють вісь гондоли.

Нижня кінцева частина трубчастої щогли через фланцеве з'єднання приєднується до фундаменту або металевій плити розміром не менше 1,2 x 1,2 м. На щоглі, на довжину лопаті нижче від вісі пропелера, кріпляться 3–4 тросові розтяжки, нижній кінець яких розта-

ІСТОРІЯ, ЩО ПОЛИШАЄ ПРИКРЕ ВРАЖЕННЯ

Нещодавно довелося побувати у краєзнавчому музеї Білої Церкви, — місті, що святкує 750 літ. Колекції тут досить багаті, як для провінційного музею, але не про них мова. Мова про те, як цим багатством розпоряджається нинішнє керівництво музею, якою є експозиція, в якій спосіб тут відображені головні етапи історії України та українського народу. З прикрістю доводиться констатувати, що ця експозиція — у своїй історичній частині — за духом мало чим відрізняється від тієї, що існувала в музеях СРСР. Історія України тоді була представлена куцо й неповно, а на перший план виходила історія “старшого брата”, нерідко притягнута за вухо.

Так і тут. Славна козацька історія Білої Церкви та Білоцерківщини показана вкрай недостатньо. Національно-визвольна війна 1648 — 1658 рр. штучно обмежується — як і в часи СРСР, — Переяславською радою. Отже виходить, що наші предки билися не за волю й незалежність, як кожен нормальний народ, а нібито за те, щоб “возз’єднатися” з московитами. Через це штучне обмеження не показані в експозиції, хоча б у карті-схемі воєнних дій, ні похід української армії Богдана Хмельницького під Львів і взяття нею Любліна у 1655 р., участь українських козаків, насамперед корпусу київського полковника Антона Ждановича, у взятті Кракова, Варшави та інших польських міст у 1656 — 1657 рр. Що це не випадковість, а свідомо позиція, переконливо свідчить стаття кандидата історичних наук Б. Кашкіна “Біла Церква як один із центрів визвольної війни 1648 — 1654 років”, вміщена у виданому цим же музеєм журналі “Юр’ївський літопис” (№ 1 за 1996 р.), що відбиває рівень наукової кваліфікації працівників музею. Автор дотримується тієї ж хибної періодизації кардинального явища української історії. Характерно, що ця слабенька з наукового погляду стаття завершується згадкою про присягу білоцерківців московському цареві і авторським висновком. Дану присягу Кашкін розглядає як “...логічне завершення важливих подій, започаткованих у Білій Церкві ще в 1648 році, на по-

чатку визвольної війни”.

Ідемо далі. Трагічна доба Руїни представлена стисло, обмаль даних про антиколоніальне повстання Семена Палія початку XVIII ст., епіцентр якого був якраз на Білоцерківщині та Фастівщині, про гайдамацький рух. Це теж не випадковість. У статті В. А. Козаченко “Єврейське населення Білої Церкви у XVII — на поч. XX ст.”, вміщеній у тому ж музейному збірнику, говориться про знищення євреїв повстанцями Богдана Хмельницького та гайдамаками євреїв. Про причини цього антагонізму автор майже нічого не говорить, видно вважаючи повстанців погромниками та релігійними фанатиками. Так, наприклад, сказано, що один з ватажків (Вашило) керувався гаслом “знищення жидівського народу та захисту християнства”. Але ж причини антагонізму набагато глибші! Аби зрозуміти його, треба принаймні згадати про трагічний стан українських трудящих, до якого його довели панівні кола Речі Посполитої.

Зате в експозиції музею майже вичерпно показана історія роду Браницьких. Хто такі Браницькі? Польські магнати, власники Білої Церкви у XVIII — XIX ст. Король Станіслав-Август за “заслуги” графа Франциска Браницького, подарував йому Білу Церкву й Білоцерківщину. Це той самий Браницький, який виявив особливу жорстокість у гоніннях православних, придумавши Коліївщини на Київщині та Білоцерківщині; той самий, що замучив сла-

Костел св. Іоанна Хрестителя на Замковій горі

ного Гонту; той самий, що влаштував бенкети для шляхти під “музику” з криків та зойків катованих гайдамаків! І цього ката України представлено як благодійника та цивілізатора краю! Браницькі, бачте, вміли збагачуватися (за чужий рахунок!), навіть заснували в Білій Церкві пивзавод. Нібито козаки пива не вміли варити без польських графів, нібито це графи, а не їхні піддані, варили пиво. Нібито багатства Браницьких спадали на них з неба, а не здобувалися тяжкою підневільною працею наших предків, котрих польська та російська влада перетворила з вільних козаків у кріпаків. Отже, все подано за прописами польської великодержавно-шовіністичної історіографії про нібито цивілізаторську роль Речі Посполитої в Україні.

Не вдовольняючись браницькіаною на першому поверсі музею, їм відвели ще й додатковий стенд, а на другому поверсі вивісили на цілу

стіну портрети Браницьких на додачу з портретом Яреми Вишневецького — ще одного ката України. І жодного слова про фатальну роль цих колонізаторів для українського народу і самої Білоцерківщини, яка з козацького полку Української держави — Гетьманщини стала вотчиною польських та московських поміщиків!

Рід Браницьких завдяки шлюбу графа Франциска породичався з руйнівником Січі Г. Потьомкіним та Енгельгардтами (тими самими, чиїм кріпаком був Тарас Шевченко), здобув з царських рук чимало земель на Черкащині та в колишніх володіннях знищеної Запорозької Січі. Тут музейники Білої Церкви відкрили для себе ще одне джерело натхнення — російську історію. Є тут місце декабристам (до речі, один з їхніх вождів — Пестель — мріяв про виселення іноземців з “окраїн” до Сибіру й переселення сюди кондових московитів, про чер-

ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

говий поділ України між Москвою та Варшавою), Пушкіну й Воронцовій, але не знайдете й згадки про Кирило-Мефодіївське товариство. Немає нічого про цілу галерею видатних особистостей української історії XIX — поч. XX ст., пов’язаних з Білоцерківщиною. Знайшовся лише куточок, свого роду “гетто”, для портретів Великого Кобзаря, Нечуй-Левицького, Кирила Стеценка та ще деяких видатних діячів української історії, котрим, щоб не було так сумно, дали в сусіді видатного єврейського письменника Шолом-Алейхема, який, однак, жив на Полтавщині та в Києві, а в Білій Церкві був, по суті, проїздом.

Після згадки про Першу світову війну експозиція перескакує ...до Другої світової війни, яку величають “Атєчественнай”. Ані слова про Центральну Раду, про УНР, про Симона Петлюру, про визвольні змагання українського народу, які охопили всю Білоцерківщину! Ані слова про голодомори 1921, 1933 та 1947 рр., ані слова про криваві сталінські репресії! Немає, кажуть, грошей, немає площі, щоб хоч стисло розкрити ці надзвичайно важливі сторінки історії України...

Ось така музейна експозиція! Вона є своєрідною ілюстрацією до існуючої нині ситуації в Україні, коли влада дбає не про українську мову, а про російську, коли вона святкує ювілей не Білоцерківської чи Конотопської битви, а ювілей царських губерній та Переяславської ради, коли вшановується не Петлюра, а московський сатрап В. Щербицький, котрий заради своєї посади та партківки погнав на чорнобильський першотравень 1986 року київських діточок. Ганьба!

● **о. Юрій МИЦИК**, завідувач кафедри історії Національного університету “Києво-Могилянська Академія”, доктор історичних наук, професор.

«СТЕЦЕНКІВ ВЕЛИК-

Нещодавно, як ми вже повідомляли, в Національній опері України відбувся урочистий ювілейний концерт “Стеценків Великдень”, що проходить у межах ювілейних заходів до 120-річчя від дня народження видатного українського композитора, диригента, педагога, священика і державного діяча Кирила Григоровича Стеценка (24.05.1882 — 29.04.1922). Сьогодні подаємо враження музикознавця.

Музична діяльність композитора відіграла помітну роль у процесі розвитку української музики початку XX ст., вона сприяла активізації творчого пошуку багатьох композиторів того часу, кристалізації національного стилю. Замислюючись над майбутнім української музики, М. В. Лисенко говорив про Стеценка: “Ось хто мене замінить після смерті”.

Життя талановитого композитора обірвалося надто рано. За сорок років К. Г. Стеценко створив низку визначних творів, що й нині мають величезний вплив на митців молодшої генерації. Це кантати “Рано-вранці новобранці” (сл. Т. Шевченка, 1904), “У неділеньку, у святую” (сл. Т. Шевченка, 1918), хори “Веснонько-весно” (сл. О. Коваленка, 1911), “Хмари” (сл. М. Вороного, 1911), духовні твори — Літургія на св. Івана Златоуста (1907, 1910), Всеношна (1921), Панахида, присвячена незабутній пам’яті М. Лисенка (1918—1922), дитячі опери та моноопера “Іфігенія в Тавриді” за однойменною драмою Лесі Українки (1920—1921), чудові солоспіви на слова Т. Шевченка, Лесі Українки та Олександра Олеся.

Концерт відкрили голова Національної Спілки композиторів України М. Степаненко, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка П. Мовчан та онук

композитора — Кирило Стеценко. Надзвичайно м’яко й елегантно було виконано молитви “Святий Боже”, “Упокой, Спасе наш”, “Зі святими упокой” (з “Панахиди”), церковні гімни “Хвалить ім’я Господнє” (зі “Всеношної”), “Благослови, душе моя, Господа” (з Літургії) у виконанні хору “Фрески Києва” (керівник О. Бондаренко). Камерність звучання і ліризм — своєрідні риси виконавської манери хору — якоюсь мірою збіднюють духовні твори композитора на сцені оперного театру, де немає акустики церковного склепіння. Кращі солоспіви К. Стеценка прозвучали у виконанні Л. Кондрашевської, Петра і Павла Приймаків, І. Даць, Р. Майбороди, Л. Канюки.

У тріо “О, не дивуйсь” (Л. Кондрашевська) в супроводі фортепіано (Е. Пірадова) і скрипки (К. Стеценко) композитор застосовує незвичні для української музики того часу засоби музичної інтерпретації — багатоплановість музичних звучань, щедру поліфонічну фактуру та різнометрові зіставлення, які вдало інтерпретували виконавці.

Привернув увагу переповненого залу виступ молодіжного фольклорного ансамблю “Дай Боже!” під керівництвом О. Мельник. Тут прозвучали номери з фольклорного дійства “Великдень” та дитячої опери “Лисичка, Котик і Півник”. Цікаво, що вік учасни-

ків ансамблю коливається від 2 до 22 років. Цирість і природна артистичність наймолодших учасників захоплювала, незважаючи на деяку динамічну переважаність і об’ємність виконуваних фрагментів. Найбільш цікавий епізод — запальний танець із бубном, що своїми елементами нагадує давній великодній звичай — ведення кривого танцю на подвір’ї церкви. У виконанні всіх учасників колективу цей танець — це своєрідний “степ по-українськи”, де характерні українські притупування занадто перебільшуються шляхом акцентування.

Один із найвизначніших творів українського класичного солоспіву “Плавай, плавай, лебедонько” (сл. Т. Шевченка) відтворює глибину переживань людини. Тонке інтерпретування твору Г. Солоничного було дещо “перевантажене” супроводом квінтету (К. Стеценко, Б. Галасюк, Г. Нужа, С. Цюпка, Т. Столяр). Оригінальний твір Стеценка написано для голосу і фортепіано, тому ускладнення супроводу шляхом більшої інструменталізації видається надуманим і “громіздким” як для ніжно-ліричної мелодії солоспіву.

Найбільш драматичний номер концерту — фрагменти з музики до поеми Т. Шевченка “Гайдамаки” у виконанні В. Бокача, А. Паламаренка, Державної капели ім. Л. Ревуцького (керівник Б. Антків) та Державного естрадно-симфонічного оркестру (керівник В. Здоренко) у постановці диригента І. Гамкала. Та показ саме картини “Гонта в Умані” — розправи гайдамаків з панством — без пояснення вибору саме цього епізоду видається непродуманим. Адже страшна різанина, море крові і трупів, на тлі яких гайдамаки святкують свою перемогу — жажлива сторінка нашої історії.

КУЛЬТУРНА ПОДІЯ

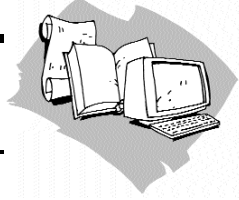
Незважаючи на це, хотілося б зазначити, що у виконанні В. Бокача (Пісня Кобзаря) та А. Паламаренка (читець) яскраво відчутні ті контрасти, що їх намагалися передати Т. Шевченко у поезії та К. Стеценко в музиці. Це — “до нестями веселі пісні посеред моря людської крові” (за А. Луначарським).

В антракті у фойє театру було представлено тематичну експозицію Центрального Державного музею-архіву літератури і мистецтва України, що складалася із унікальних фото, автографів творів, раритетних видань; а також можна було послухати виступ кобзаря Е. Драча.

“Іфігенія в Тавриді” — один із найоригінальніших творів в українській оперній музиці. Психологічні переживання героїні через музичну декламацію виокреслені у виконанні відомої української співачки Людмили Давимуки.

Хотілося б побажати всім нам — побільше таких концертів та акцій, адже вони засвідчують творчі спроможності національного мистецтва. А ювілейні заходи з нагоди 120-річчя від дня народження К. Г. Стеценка тільки починаються, попереду ще фестиваль “Серце України”, ювілейні концерти у Львові, Рівному, Житомирі та ін. містах України, наукові конференції, присвячені постаті Кирила Стеценка, випуск компакт-дисків із записами виконання “Панахиди”, “Всеношної” та “Літургії”, моноопери “Іфігенія в Тавриді”, випуск телеверсії фольклорного дійства “Великдень” тощо.

Світлана МАКОВІЙЧУК

РОЗСТРІЛЯНА ГЕОЛОГІЯ

ХТО ВІДКРИВАВ УКРАЇНСЬКУ НАФТУ

Дніпровсько-Донецька западина є основною нафтогазоносною провінцією України, де видобувається 90% нафти і газу в нашій державі. Розташована вона між Дніпром і Дінцем, тому і названа Дніпровсько-Донецькою западиною. Охоплює Чернігівську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську і Луганську області. В геологічному відношенні це прогин до 20 км, вповнений осадовими породами, які здатні вміщати і віддавати нафту і газ.

Відкрита ця нафтогазоносна провінція українським геологом, професором Федором Остаповичем Лисенком (1887–1937) — завідувачем відділу нерудних копалин Інституту геології УРСР в результаті геологічних досліджень Роменської структури.

дружина проф. Лисенка. Лікар за професією, Марія Дорофіївна Лисенко-Михалевич була засуджена на 8 років каторги і вислана в Коми АРСР. Квартира і все майно були конфісковані. Малолітній син Євген пішов поміж люди... Наукові звіти і опубліковані роботи проф. Лисенка були вилучені з бібліотек і знищені. Будь-які посилання на дослідження Лисенка були заборонені. Знищено було також підготовлений до друку рукопис монографії Ф. О. Лисенка про нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини. Його помічника і заступника І. Т. Шамеку відсторонили од подальших робіт по розвідці нафти на Роменській структурі, а підготовлену Шамекою докторську дисертацію заборонили захищати. У подальшому І. Т. Шамеку взагалі вигнали з Інституту геології АН УРСР.

На нафтовій конференції 1938 р. відомий партійний діяч, віце-президент АН УРСР О. Шліхтер охарактеризував проф. Лисенка і всіх, хто вів з ним розвідку нафти в Ромнах як підлих ворогів народу, буржуазних націоналістів, фашистських троцькістсько-бухаринських вирождів, шкідників, які не заслуговують на пам'ять і місце у вітчизняній науці, і розпорядився: вважати, що "Питання про нафту на території УРСР вперше було підняте проф. Н. С. Шатським". І з цього часу всі дослідники, які вивчають геологію і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини, слідом за О. Шліхтером повторюють помилкове твердження про те, що нафта на Лівобережжі України була відкрита завдяки теоретичним обґрунтуванням професора із Москви Н. С. Шатського.

Вивчення фактичних матеріалів з Дніпровсько-Донецької западини показують, що Н. С. Шатський не мав жодного відношення до пошуку нафти на Роменській структурі. Протягом усього часу, коли вивчався Роменський район — з 1928 р. і до отримання там промислового притоку нафти в 1937 р. — Н. С. Шатський ніколи не приїжджав в Україну, не цікавився ходом розвідувальних робіт, не видавав жодних рекомендацій і тільки тоді, коли в Ромнах отримали нафту, а всіх дослідників, які мали пряме відношення до розвідки нафти, розстріляли чи вислали на каторжні роботи до Сибіру, а також довідавшись, що Шліхтер назвав його першовідкривачем нафти, Шатський приїхав у 1938 р. в Україну, щоби захопити лаври першовідкривача нафти в Дніпровсько-Донецькій западині. Більше того, в Геологічному інституті АН СРСР (Москва) був оформлений стенд, на якому стверджувалося, що проф. Шатський показав українським спеціалістам, де треба шукати в Україні нафту і своїми теоретичними розробками орієнтував малопідготовлених українських фахівців на вирішення їх геологічних проблем...

Слід відзначити, що перші згадки про нафту на сході України, тобто в Дніпровсько-Донецькій западині, висловив ще в 1903 р. професор Київського університету П. Я. Армашевський. Та його ім'я було під заборону, оскільки він був убитий російськими більшовиками, які під проводом Муравйова захопили Київ у 1919 р. і почали репресії проти української інтелігенції, звинувачуючи її в сепаратизмі і націоналізмі. Більшовики в Україні розпочали масові вбивства еліти. Першою жертвою серед професорів-геологів став П. Я. Армашевський. І перший президент Академії наук Української Народної Республіки, видатний геолог, вчений зі світовим іменем, академік В. І. Вернадський різко

засудив більшовизм, який вбивствами і терором стверджував свою владу в Україні. В 1919 р. Вернадський писав: "Внаслідок здійснення "червоного терору" — історія тієї габриєльської фрази ніколи не забуде — у кривавих застінках більшовицької інквізиції загинув відомий вчений, професор мінералогії університету Святого Володимира П. Я. Армашевський. Хворий, майже 70-річний старець, який давно відійшов од суспільного життя, був схоплений і додому не повернувся. До останніх літ він жив своєю працею; залишилися незакінченими його роботи. Ще недавно він розказував мені про плани, які він думав завершити на схилі свого життя. Йому не спадало на думку можливість його вбивства... Жертвою законів Божих і людських помученицьки судилося загинути Петру Яковичу Армашевському. Не можна забувати цього злочину".

За таких умов В. Вернадський не став чекати репресій у Києві і подав у відставку з посади Президента Академії наук Української Народної Республіки. Він переїхав спершу до Криму, в Сімферополь, де зайняв посаду ректора Таврійського університету, а коли більшовики захопили Крим, емігрував у Францію, де працював професором Сорбонни упродовж 1922–1925 рр. В. Вернадський повернувся потім в СРСР, але працювати в Україні йому не дозволили і решту свого життя він провів у Москві, а Україна втратила одного з найбільших вчених ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в СРСР набули особливо широкого розмаху наприкінці 30-х років. Тоді практично всі провідні вчені в області геологічних наук були розстріляні або ж депортовані до Сибіру. Репресії зазнали: віце-президент АН УРСР академік М. Г. Світальський (розстріляний у 1937 р.), професор С. В. Оплоков (розстріляний у 1937 р.), професор Р. Р. Виржиківський (розстріляний у 1937 р.), професор Ю. Г. Дубяга (розстріляний у 1937 р.), доцент К. А. Жуковський (розстріляний у 1937 р.), професор Ф. О. Лисенко (розстріляний у 1937 р.), професор П. К. Нечипоренко (розстріляний у 1937 р.), кандидат геол.-мін. наук П. І. Василенко (розстріляний у 1937 р.), канд. геол.-мін. наук І. А. Лепікаш (розстріляний у 1937 р.) та інші. Очікуючи арешту і розстрілу і перебуваючи в постійному страху, не виніс потрясіння і закінчив життя самогубством у 1936 р. професор В. І. Крокос. Ряд учених були заарештовані і заслані до Сибіру, де і загинули. Це професор М. І. Безбородько, професор О. І. Галака, Я. Х. Лепченко, Ф. М. Полонський, О. О. Цитович та інші. Деякі вчені від страху залишили Україну і влаштувалися працювати по інших республіках СРСР, — серед них М. Бурчак-Абрамович, проф. П. Чирвинський, М. Фремд та інші.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА РОЗВИВАЛА НАУКУ

Розстріли, депортації та втечі вчених створили в наукових інститутах і вузах України вакуум, для заповнення якого розсилались гінці в різні райони СРСР, переважно в наукові центри Росії. За запрошеннями приїжджали в Україну і займали керівні посади в науці і вузах недостатньо компетентні спеціалісти, — перспективні вчені ніколи не покидають своїх лабораторій і інститутів. Пошуками кар'єри деінде займаються ті, що не змогли проявити себе в рідних стінах і яких там ніхто не затримує. І вийшло так: провід-

них учених України розстріляли або ж депортували до Сибіру, а натомість приїхали малокваліфіковані фахівці, які зайняли пости директорів і завідувачів кафедр і лабораторій. У результаті рівень геологічних наук в Україні катастрофічно упав. Проте це не завадило партійним органам стверджувати, що Російська Федерація суттєво допомогла Україні в 30–40-і роки геологічними кадрами, в результаті чого в Україні були створені умови для подальшого прогресу науки і освіти в галузі наук про Землю.

ПОВЕРНІМО ЇМ ПАМ'ЯТЬ

Верховний Суд Союзу РСР своїм визнанням № 44-018112/-6 Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 28 листопада 1956 р. постановив вирок від 3 вересня 1937 р. стосовно Лисенка Федора Остаповича скасувати, справу припинити через відсутність складу злочину. Проте і досі ім'я проф. Лисенка знаходиться під заборону. І хоча завдяки його відкриттю нафтоносності Дніпровсько-Донецької западини Україна отримала прибутки в мільярди доларів, в Інституті геологічних наук НАН України, де він працював, немає навіть його портрета на стенді видатних учених. Робиться все, щоб ім'я проф. Лисенка залишилося невідомим, забутим. Більше того, організатори наукової конференції "Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики", яка відбулася в Києві 24–25 лютого 2000 р. і проводилась Академією наук України, відмовились опублікувати в працях конференції мою статтю про Ф. О. Лисенка. Виявилось, що значно легше надрукувати матеріали про українського вченого в закордонних виданнях, аніж у працях НАНУ. Так, Європейська Асоціація геовчених та інженерів включила в програму Міжнародної конференції, що відбулася 29 травня—2 червня 2000 року в Глазго (Великобританія), мою доповідь про проф. Лисенка, надала мені можливість виступити і опублікувала матеріали. А в Україні, як не дивно, осіб, репресованих органами НКВД, до цього часу визнають злочинцями і вважають за краще уникати будь-яких згадок про них...

Проф. Лисенко правильно проводив пошук нафти та газу на Роменському куполі в Дніпровсько-Донецькій западині. Його роботи виявилися справді раціональними і ефективними. Для порівняння пошлюсь на пошук нафти в Західному Сибіру і в Другому Баку. В цих регіонах промислово нафту отримали після 25 років напружених робіт. Було пробурено багато десятків непродуктивних свердловин, доки не отримали позитивних результатів. Лише в Україні всіх відомих геологів, які відкрили нафту, репресували, розстріляли і заставрували як "ворогів народу", шкідників, троцькістсько-бухаринських вирождів, підлих агентів фашизму, які не заслуговують пам'яті. І всі ці негативні оцінки геологів виходили від академіка О. Шліхтера, людини зовсім не компетентної в геології та в пошуках нафти, далекої від науки. Я переконаний, що якби в радянський період не були розстріляні всі провідні українські геологи, а видатний геолог ХХ ст. академік В. І. Вернадський не виїхав би з України, а розвивав науку у себе на батьківщині, то ми тепер не страждали б від нестачі нафти. Використовуючи своє службове становище віце-президента АН УРСР, О. Шліхтер в часи жорстокої реакції, всупереч фактам, принизив українську академічну науку. Шляхом доносів на чесних учених О. Шліхтер заробив собі авторитет і кар'єру в радянські часи, його іменем названо вулицю в Дніпропетровському районі м. Києва, а на престижному будинку на вул. Терещенківській в м. Києві досі висить меморіальна дошка, яка стверджує, що в цьому будинку проживав видатний учений. А розстріляні у Биківні за доносом О. Шліхтера видатні вчені, які багато зробили для України, не мають ні могили, ні пам'ятника, ні належної пам'яті...

Василь СОЗАНСЬКИЙ,

кандидат геолого-мінералогічних наук,

- провідний науковий співробітник Відділення морської геології Національної

МАЄМО ПРАВО НА ГІДНЕ ДОВКІЛЛЯ

Здається, цілком очевидно, що техніка безпеки будь-якого виробництва зобов'язана запобігати найнеймовірнішому, найнепередбачуванішому випадку, котрий може статися. Особливо ж, якщо йдеться про виробництво, порушення технологічного режиму на котрому може призвести до глобальних, катастрофічних наслідків. (Окрім того, не зайве взяти до уваги, що наші, вітчизняні розрахунки донедавна зовсім не збігалися із загальноприйнятими нормами.) А тепер уявімо собі, вельмишановний читачу, що все на цьому нашому виробництві гаразд, але “наша” ракета, запущена з російського полігону (Президент Л. Кучма запевнив, що запускатимуться вони тільки звідти), чи якийсь український або чужинецький літак, не дай Боже, спричинить “розплавлення активної зони реактора”. Як переконують недавні події, літаки падають усе частіше, а на балістику ракети може впливати навіть водна поверхня за сонячної погоди. Безпе-

речно, нас ізнову запевнятимуть, що ракети вдосконалюватимуться, а літаки падатимуть на парашутах, але хіба ми вже не “проходили” подібних уроків? Окрім того, за сучасних технологій нещасний випадок надто легко зімітувати, — саме тоді, коли певну країну потрібно переконати в прийнятті потрібних політичних чи економічних рішень. Це ми теж неодноразово спостерігали, чи не так?

Якщо ж Вас, шановний читачу, запевнятимуть, що кришка реактора-мільйонника за просто витримує падіння літака, то це зовсім не означає, що можна заспокоїтись, — адже хіба в комплексі АЕС тільки один загрозовий об'єкт?! Ось реактори Рівненської АЕС (1 і 2) поставлено над тектонічними розломами — досить незначного нахилу і аварійні стрижні, що мають гальмувати ланцюгову реакцію, просто заклинить. До речі, прийняте сейсмічне районування території України аж ніяк не відповідає сучасній сейсмологічній активності Землі. Занижена також і

проектна частота землетрусів, що складає один випадок на 63 роки. А їх лише за ближче півстоліття сталося понад 10. До того ж, зона Рівненської АЕС — тектонічно активна. Без належних геодинамічних засобів спостереження за спорудами станції — до лиха один крок. А якщо взяти до уваги, що здоров'я працівників у подібних місцях піддається підвищеному негативному впливу аномальних електромагнітних, газових, біологічних, гравітаційних та інших факторів, які роблять неможливим безпомилкове обслуговування АЕС? Не благополучніше й у Нетішині, Енергодарі. Адже не забуваймо, що “наш мирний атом” був запрограмований на війну.

Левову частку всіх затрат “найдорожчого” ядерного паливного циклу становить переробка, захоронення відходів, до того ж “абсолютно нешкідливий” дрібний пісок, змішаний із природними радіоактивними нуклідами, ще не так давно в США (штат Колорадо) ішов на спо-

рудження шкіл, супермаркетів, житла — поки не стало відомо, що слабке випромінювання радону викликає рак легенів. Але ж іонізуюче альфа-, бета- і гаммавипромінювання завдає шкоди всім формам життя, — не тільки людям і тваринам, ба й рослинному світу! Саме через те, що ліси в районі уранових копалень гинуть на очах, німці й закривають свої АЕС! І про це було сповіщено всьому світу ще 15 літ тому.

А тепер скажіть, шановний читачу, що Ви знаєте про властивості радіоактивних відходів українських уранових копалень? Хоча б того ж таки пилу, що легко переноситься вітром, отруюючи лани, водойми, урочища? А це ж не на десятки — на тисячі літ! Чи маємо право так ризикувати майбутнім рідної землі, планети?! Не зайве сказати, що всіх відомих покладів планети стачить лише на кілька десятиріч. А далі — “хоч трава не ростить?”

Ми свідомо не заглиблювалися в тему наслідків Чорнобиля — вар-

тість радіоактивного забруднення землі, води, людських жертв — про це багато мовилося, хоча й без належних висновків, — а лише торкнулися кількох суміжних аспектів, пов'язаних із “найдорожчою” атомною енергетикою, аби змусити Вас, дорогий друже, збагнути, що це — глухий кут. Тільки розвиток альтернативних джерел енергії — сонця, вітру, води, — які не шкодять або мінімально шкідливі природі, мають право на існування.

Натомість наше право — згідно з тією ж Орхуською конвенцією, ратифікованою Україною три роки тому, — забезпечити гідне людині довкілля. Для життя, а не для животіння.

Остап СВІТЛИК

Прочитала не так давно статтю учителя в “Слові Просвіти”, який нарікав на кричущу аморальність самого статусу своєї професії, та й аж сплеснула руками сперсердя: це ж так нині скрізь! Я ще школяркою зрозуміла, що наука, яку неможливо фальсифікувати, — це тільки фізика. Педагогічна, як і літературно-мистецька діяльність в Україні упродовж останніх віків була закута в кайдани аморальності. Про це свідчить напис у першому моєму “буквареві” під назвою “Вик” (1798 – 1898), виданому друкарнею Петра Барського на Хрещатику, у його власному будинку № 40: “Дозволено цензурою, С-Петербург, 3 ноября 1901 г.” Чому дозвіл на друкування української поезії мав хтось давати? Чому поет-полтавчанин Павло Чубинський, маючи юридичну освіту, мав утікати до Петербурга, сумуючи за своїм краєм та батьками, за своєю коханою? У моїх ровесників виховувалася ненависть до всіх заможних людей. Чому ж імущі видавці узяли епіграфом до І тому збірки “Вик” слова Шевченка: “Возвеличу малих отих рабів німих / Я на сторожі коло їх / Поставлю слово”? Значить, не всі заможні люди є вороги народу?

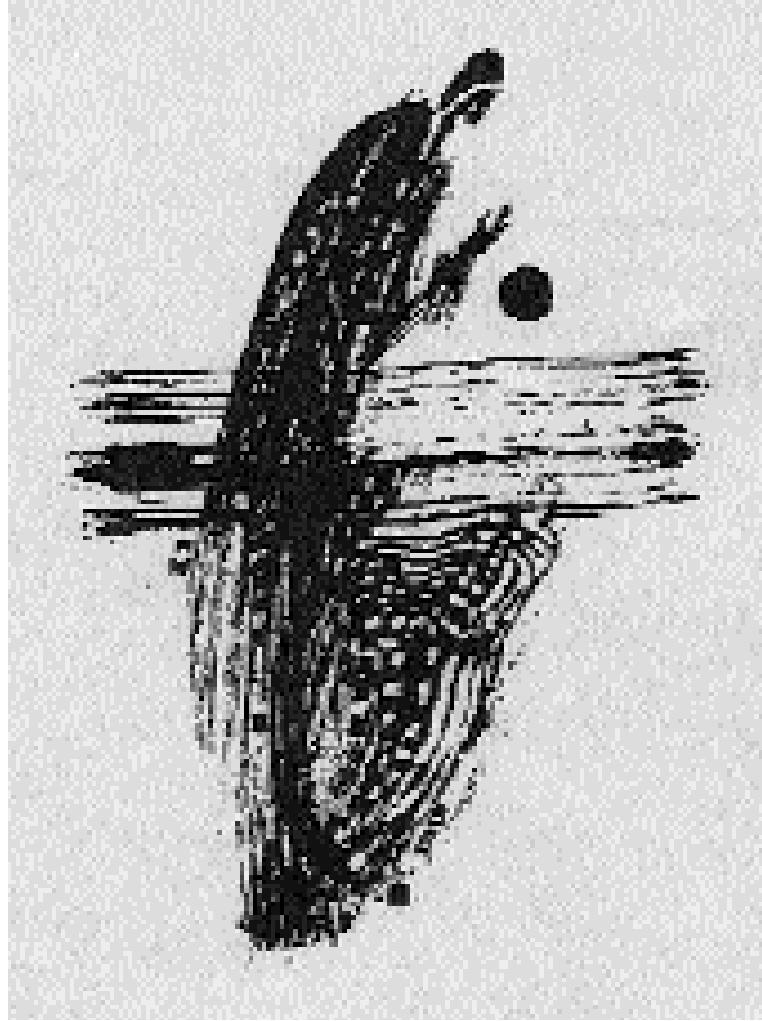
Симптоми тієї цензурщини живуть і в наш час. Скільки себе пам'ятаю, на роботу мене приймали та й характеристики давали “русские коммунисты”. Чи не тому серед “відмінників освіти” українців так мало, а навчальні дисципліни, як і люди, стають гнаними. Скажімо, одна бюджетна група в одному навчальному закладі ділиться на англійську мову та на дві підгрупи, а паралельна їй, але вже платна група, куратором якої є опальний викладач, — не ділиться. Директор не знає, чому так спланована навчальна частина. Це ж до якого цинізму треба дійти, щоб віддаючи наказ про доплату, хоч і копіячу, завідувачам кабінету літератури, історії, математики, не згадувати при цьому кабінет фізики?!

Понад рік немає в технікумі лаборанта фізикабінету, хоча фізику щорічно вивчають майже 200 студентів. Воно й не дивно. Звідки знати керівнику навчального закладу та його заступникам без педагогічної освіти про принципи дидактики, дотримання яких необхідне при викладанні фізики так само, як виконання правил стерильності в хірургії? Залишається запитати авторів “Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників

освіти”, затвердженої наказом Міністерства освіти України від 15.04.93 р. № 102, виконання якої покладено на розсуд директора: “Ставити експерименти, розробля-

ння кабінету фізики не виділено жодної копійки, в той час як на євроремонт кабінетів чиновників, кількість яких не вписується в об'єм виконуваних ними робіт, кошти зна-

ПРАЦЮВАТИ БЕЗ ОПЛАТИ — АМОРАЛЬНО

ти лабораторні роботи, готувати обладнання до них, ремонтувати прилади, проводити інвентаризацію безплатно — це морально чи ні?”

Упродовж останніх 10 років на модернізацію та оновлення облад-

ходяться. Слухаючи виступи по радіо “батька освіти”, вельмишановного В. Г. Кременя та читаючи його статті, починаєш розуміти, “на чьому коні він сидить та чию шаблю в руках тримає”. За його тезою — той

не вчитель, хто не знає англійської мови та не володіє комп'ютером. Але ж у сільських школах комп'ютерів майже немає!

Із якою гордістю по телебаченню представник столичного технікуму повідомив, що Німеччина запросила до себе на роботу 10 тисяч комп'ютерників. Тож не дивно, що для продажу живого інтелектуального товару за кордон треба не тільки розвивати повальну комп'ютеризацію, а ще й забезпечувати знання двох іноземних мов. Куди вже дотягнутись до тих вершин рідної мови?

Чи стурбовані монстри освіти катастрофічною зношеністю обладнання житлово-комунального господарства, шляхово-транспортних артерій, основних фондів промислових підприємств, жахливим станом дніпровських водосховищ, що стали катівнями для риби? Поки ми тут бавимося комп'ютерами третьої генерації, в той час як і четверта генерація вже застаріла, американські школярі та студенти досліджують екологічно чисті паливно-комірчані джерела на базі цирконію, яким так багата Україна. Наші ж учителі фізики навіть не чули про Державну програму “Паливні комірки”. Та й де їм почути? У місцевих школах, на базі яких фізики проходять підвищення кваліфікації, чи в обласних відділах народної освіти, де їм російськомовні методисти надають знання, невідомо куди направляючи методично-кваліфікаційні роботи, чи в обласних методичних комісіях, які самі чекають новинок із периферії? Переможцями олімпіад серед технікумів обласний відділ народної освіти принципово навіть не цікавиться.

Замордований вчитель фізики про технічний прогрес вже й говорити розучився. Влада тримає його на прив'язі навіть на канікулах, щоб, не дай Боже, чого не прочитав крамольного та не задумався над своїм статусом. Комуно-сталінський стиль керівництва забезпечують чиновники, що зазнали владної сольватації. Це вони принижують вчителя, вимагаючи підписів у собіпанському журналі начальника, тримаючи той журнал під замком. Це вони вимагають підписувати занижену кількість годин, виконаних за рік, незважаючи на зміни. Фізика стає крейдяною наукою, а викладач, що соромиться проводити урок без експерименту, виглядає білою вороною. Подвійні стандарти, за якими доплата за виконання лаборантських обов'язків, поділ групи на підгрупи проводиться в залеж-

АКТУАЛЬНО

ності від прихильності директора, є ганебними. А віднесення викладання фізики на першому курсі до системи середньої освіти, де поділ не регламентується, є звичайним мавпуванням в освітньому процесі.

Представник Науково-методичного Центру професійної освіти, що опікується технікумами, повідомляє: доцільність проведення лабораторних робіт на безнадійно застарілому обладнанні визначає директор. Але ж він є фахівцем із фізики! Упроваджені ним цьогорічні курси підготовки невстигаючих студентів до сесії є звичайнісіньким мордуванням вчителя. Якість майбутніх програмістів, економістів чи управлінців, що не вміють розв'язати задачу першокласникового рівня, можна прогнозувати. Але жахливо не те, що власники дипломів не мають фахових навичок, а те, що вони куплять посадові місця так само, як і державні документи. Можновладці такого ґатунку ніколи не виведуть Україну в цивілізацію. Вкрай необхідне незалежне математичне тестування студентів вищих навчальних закладів на рівні початкової школи показало б реальну картину в системі освіти. Рання діагностика ракових пухлин невігластва, якими страждає освіта, посприяла б її лікуванню. Глибоку системну кризу в сільському господарстві ні комп'ютером, ані іноземною мовою не зрушити з місця. Сучасні економісти, виховані на відсутності понять “чесність” та “порядність”, байдужі до того, що літр молока втричі дешевший за літр газованої води. Розбиті дороги, якими пливе транспорт у дощові дні, навіть доцільні. Щоб не рипалися “куркулі” до міста зі своїми скарбамми.

Створити ж малу механізацію, оздоровити технічне оснащення в різних галузях народного господарства без належного вивчення фізики неможливо. Та ще й у час, коли освітянська влада зневажає діловитість та фаховість викладача і переслідує його загальноукраїнські інтереси. Не дивно, що й часопис “Слово Просвіти” надходить на пошту в єдиному примірнику, а його власнику не виплачують чесно зароблені гроші.

Слизова НЕВОДНИЧА,
викладач-методист
Світловодського технікуму
радіоелектронного
приладобудування,

ЧИ ВЗЯТИ ВВІЧЛИВІСТЮ ЦИТАДЕЛЬ МАЙБУТНЬОГО ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ?

SOS! РЯТУЙТЕ НАШІ ДУШІ!

Дев'ятого липня термометр зашкалював за 30о за Цельсієм, тож у стольному граді нашому плавився не лише асфальт, а й спрямлювалися мізки чиновників усіх рангів, — у когось то й куріли, загрожуючи небезпекою найвищим громадянам, ну, мало не так, як у 1986-му розвал чорнобильського реактора.

— Не наближайся, бо тобі ж, сіромасі, гірше буде!.. Жінки, одначе, створіння рушучі й безоглядні, отож просто з редакції знана читаючим людям письменниця й журналістка рушила до твердині майбутніх ескулапів — національного столичного медуніверситету. Після кількадеденних дзвінків за телефоном Приймальної комісії, де короткі глузливі гудки цілодобово переконували, що номер цей надається виключно дурникам, іншої ради не було. Хоч і спека, і пульс у добродійки до двохсот ударів за хвилину розігнався, справа честі дорожча за здоров'я, — так недалекоглядно вирішила вона.

Рушаймо й ми слідом за нашою героїнею!

І що то за інтерес вів її до престижного вузу?! Може, донька чи внучка намагалися прорватися в омріяні студентські коридори чи якесь журналістське розслідування визрівало у задумах напівпритомної від спеки панійки?!

— Женичина, ви не упадете, вам плохо? — розговуючи другу таблетку валідолу, почувла в пекельно розжареному катафалку тролейбуса № 5. Вона дякує — “віддавати кінці” у тролейбусі не входить у її робочі плани.

То хто ж такі — донька чи внучка?! З таким зосередженим виглядом хіба що за рідню підеш на амбразуру... клопотатися!

А ні ж бо! — Ось уже кілька років редакція опікувалася малою чорнобильською, котра з невеселим діагнозом “саркома” лежала в онкоінституті в одній палаті з журналісткою, а потім... А потім усією чесною громадою редакція умовляла усно й письмово київські благодійні фонди й банки пожертвувати донечці бідних батьків на опромінення й рятівні туртури хіміотерапії. І світилися тоді надією змучені тернові очі худесенької, зовсім облісолої Марійки, і мама її тулилася на краєчку лікарняного вузького ліжка, навіть не витираючи ночами видимі лише Богу ручай сліз.

Та облишимо цей ліричний відступ! Життя, як кожен по собі знає, смугасте: за сумною смугою йде весела, за чорною — червона...

Дівча закінчило школу з золотом медалью ще й дитячу медичну академію на периферії, кучерики відросли норомі, і навіть співбесіду приймальної комісії пройшло з достатнім для зарахування рівнем знань. Єдине, що в спеку далеко від рідної домівки несла

було дочекатися жаданих списків, де її прізвище засвідчувало б факт переможного вступу... Та й то сказати: інваліду 2-ї групи після екзаменів на атестат зрілості і неабияко-

го напруження під час перевірки абітурієнтських знань хіба обов'язково мурдуватися у чеканні в чужому місті? Прийде лист — виклик з вузу, — тоді приїжджай уже прямо на навчання!..

Та спробуй дочекайся, коли не можеш повірити в своє щастя! І дзвіночок з Волині у київську редакцію нашої давньої протези не забарився: мовляв, вітайте, але... списків не дочекалася, хвилююся, а в приймальній комісії день у день телефон не відповідає...

І то правда, що не відповідає. Бо їх, нетерплячих, сотні, а він один. Не розриватися ж йому, як у Смольному у вікомні дні!.. Отож аби щось про долю нашої підшефної чорнобильки дізнатися, і вирушила в напрямку медцитаделі в передінфарктному стані від спеки наша колега.

Але... скоро лише казка мовиться — до вузівських пенатів, бач, не так просто дістатися. Пікети хлопчиків-янгольчів чи то пак, медбратчиків у білих халатах кружкома рішуче завертали сивеньку пані від підступів до під'їзду. Виявляється, сам ректор у вузівських хорамах порядок наводить!

— Ось машина його стоїть — зачейкайте на вулиці, поїде — тоді зайдете.

Валідол скінчився ще в тролейбусі, але жінка покірно вийшла з затінку, де на стільчиках нудьгували майбутні ескулапи... щоб уже дійти до кондитерії на пательні не захищеного деревами тротуару. Коли б лиш на цьому асфальті ноги не витягти, — подумала собі. — Бо ці янгольчати точно не до-

поможуть — ректора їм треба стерегти...

Аж ось і годинка зминула у роздумах про вічне, і наша журналістка (до речі, авторка з двох десятків поважних книжок у товстих палітурках і член Національної Спілки письмен-

нішно пройшла співбесіду й прийнята до вузу, почав агресивно наступати, вимагати в жінки посвідчення. Після блискучої, на підвищених тонах, словесної перестрілки цей представник Приймальної комісії заманив нашу колегу до вахтерської кімнатки при вході і — чисто тобі на секретному об'єкті! — негайно зажадав документів.

Покопирсавшись у сумочці, журналістка зрозуміла, що бій програно (певно, неофіційним особам сюди зась), — редакційне посвідчення, як назло, лишилося в іншій планшетці, а є лише паспорт (не фальшивий, не шпигунський) та ще ксерокс її власної статті “Інтелект нації — метафора чи реальність?”

— Ось бачите: і там, і там прізвище те саме — мос, я не син лейтенанта Шмідта, — спробувала вона пожартувати.

Та з гумором після 30о за Цельсієм, у цього пінкертонна було так само погано, як з мамерами та етикою.

Хапаючись за соломинку, ошелешена несподіванкою участю в коридорі з явно неадекватним торо, — вона для певності, що він її таки розуміє, перейшла на російську і з сумнівною надією запитала, хто ж він такий і як його прізвище.

— Леонид Андреевич Шевнюк, секретар Приемной комиссии, — гордо відповів хазяїн каптерки.

Бідний, думала вона, у нього, мабуть, мізки плавляться від спеки і від цих “претенденток”. А вона йому — “інтелект”, “нація!” — він же й не глянув, ось списує дані паспорта, нащо, невже простим громадянам України сюди заказано, і що він таке верзе при цьому?!

— Какая девочка! Кто она вам? У нас таких (!) девочек знаете сколько?! Та вы от себя, или от редакции?.. Кто вы такая вообще?! Какая редакция? — Кто ваш начальник? Имя? Я с вами разберусь!..

Ой, злякалася! Нещасний зовсім втратив глузд від спеки — не бачить, що це не арена коридорів, а вона — не бик, якого йому конче слід заколотити з садистським ревом. Убивати слід красиво, як янгольчів в білих халатиках. З чемними усмішками, тореро. По-американськи: keep smiling!

А ще він, бідний, гадки не має про журналістську запам'ятову (чи просто про совісну пам'ять?), про ймовірність обуреного монологу священної корови, що її не повинна торкнутися й тінь підозри. Розбиратися з журналістами можна на суді честі, пане як вас там... А якби прийшла до вас колгоспниця чи просто чорноробка з заводу, то що — й у каптерці розмови не удостоїли?! І хлипала б цілу ніч у подушку не знати за що скривджена жіночка, бо вона з простолюду, тобто... ніхто?!

І дуже закортіло нашій героїні порадитися з читачами й з редакцією: а чи варто на поріг національних святинь пускати таких тореадорів з етичною недостатністю, з артеріальною гіпертензією, з гіпертрофованим відчуттям власної значимості, незамінності і хамовитою розгнущданістю безкарного церберства?..

А що скажете на це, люди добрі?!

● **Світлана ЙОВЕНКО**

«ЕНЦИКЛОПЕДІЯ АМОСОВА»

Видатний хірург і вчений, мудрий філософ і письменник Микола Михайлович Амосов завжди прагнув зрозуміти світ. Звідси — кібернетика, пошуки сенсу життя, моделей світу — від клітини до Розуму. Він і сьогодні, незважаючи на вік, у пошуках вічної істини, якої ще нікому не вдалося досягнути, і яку йому щастить фіксувати у наукових працях, книгах.

З новою книгою “Енциклопедія Амосова”, котра щойно побачила світ у видавництвах “Сталкер” (Донецьк) та “АСТ” (Москва), вчений прийшов на зустріч зі студентами, яка днями відбулась у Національному університеті “Києво-Могилянська академія”. Зініціювала цю зустріч студентська колегія НаУКМА. Вчений і сьогодні переконаний, що точкою відліку в будь-яких прогнозах суспільства може бути тільки людина, що глобалізація — це сучасний (і планетарний!) етап визрівання цивілізації.

Микола Михайлович із задоволенням, упевнено відповідав на запитання, якими його буквально засипало студентство.

ПОВІДОМЛЕННЯ ДЖОЗЕФА КАРТЕРА

У Конгрегаційній залі Староакадемічного корпусу Києво-Могилянської академії, зустрічаючись зі студентами, археологами, журналістами, директор Інституту Класичної Археології, професор Техаського Університету (США) Джоєф Колман Картер зробив цікаві повідомлення про реалізацію міжнародного проекту “Античне місто Херсонес”. Мета цього проекту — охопити провідні навчальні заклади світу, а внаслідок наукових досліджень Херсонесу, які проводить Інститут археології НАН України та Класичний Інститут Археології Техаського університету, — найцікавіші археологічні знахідки занесено у списки пам'яток, які перебувають під охороною ЮНЕСКО.

Зустріч у Могилянці засвідчила дівість міжнародного проекту “Античне місто Херсонес” та плідність творчої співдружності магістерської програми “Археологія та давня історія України” Національного університету “Києво-Могилянська академія” з Інститутом Класичної Археології Техаського університету (США), закладену угодою ще 2000 року.

З минулого року до розкопок Херсонесу залучено магістрів НаУКМА, студентів Національного університету імені Тараса Шевченка. Цього року 12 студентів Могилянки проходять там асистентську археологічну практику, що дасть змогу майбутнім археологам отримати сертифікат Техаського університету на право досліджень.

Прес-центр НаУКМА

ЗА МАТЕРІАЛАМИ МОЗ

ЛИШЕНЬ У КИЄВІ МАЙЖЕ ПІВМІЛЬЙОНА ПРИВАТНИХ АВТОМАШИН

Не тільки дослідження вчених, але й сама медична статистика доводить, що відпрацьовані гази містять досить складну суміш, котра налічує близько 300 надзвичайно шкідливих сполук. Аби уявити все це предметніше, досить знати, що двигун лиш одного легковика викидає щороку 800 кілограмів окислу вуглецю, 40 кг окислу азоту й понад 200 кг різних вуглеводнів, поглинаючи при цьому понад чотири тонни кисню!

А ось як відпрацьовані гади авто і ТЕЦ діють на людський організм:

Оксид вуглецю СО не дає змоги адсорбувати кисень кров'ю, що послаблює розумові здібності, пригальмовує рефлекси, викликає сонливість, може стати причиною втрати свідомості, ба, навіть і смерті. Свинець, котрий міститься в усіх газових викидах, впливає на кровоносну, нервову й сечоставу системи, відкладається в кістках та інших тканинах, отже небезпечний впродовж тривалого часу. Оксиди азоту NO, NO₂, N₂O₄ здатні підвищувати вразливість організму до вірусних захворювань. Альдегіди, вуглеводні, сірчані сполуки та пилові частки не тільки збільшують кількість легеневих і бронхіальних захворювань, але й вельми подразнюють слизисті оболонки носа, горла й очей людини, її дихальні шляхи. Наслідки — дописи непередбачувані.

Якщо знаєш, звідки біда, мусиш їй запобігти, — вважає корейська народна мудрість. Ми добровільно прирікаємо себе на тяжкі страждання, не задумуючись над тим, чим дихаємо. А слід би і задуматись! Бодай заради своїх дітей.

«ДУША ЖАДАЛА БУДЬ-КОГО»

Історія мистецтва, не лише естрадного, зафіксувала безліч фактів дивовижної поведінки фанатів. Ще й досі згадують, як одна з найзаповзятіших шанувальниць Бориса Романовича Гмирі з'їла чималий шмат снігу зі слідом свого кумира, внаслідок чого мало не померла від запалення легень.

Улюблених артистів їхні поціновувачі вітають не лише квітами на сцені та поза нею. Найчастіше чергують біля службових входів до театрів, концертних залів, мало не ночують поблизу осель популярних митців, розмалюють стіни під'їздів портретними графіті та зізнаннями в палкій любові. Таку образотворчу самодіяльність, приміром, мені випало бачити в парадних будинків Софії Ротару, Валерія Леонтьєва, Василя Зінкевича... Через нарікання та скарги сусідів "куди треба" — декому із зірок доводиться власним коштом наймати консьержів та охоронців, робити ремонт у під'їзді. Тож захоплення не стільки творчістю, скільки особистістю митця нерідко стає для нього справжнім випробуванням, тягарем, особливо коли шанувальники перетворюються на ідолопоклонників, переступаючи етичні межі спілкування з об'єктом свого обожнювання. Тоді артистам починають набридати телефонними дзвінками, приставанням на вулиці, несанкціонованим фотографуванням тощо. Інколи фантазії фанатів набувають потворних форм. Так, у Таїсії Повалій об'явилася "рідна сестра", у Павла Зіброва — "колишня дружина". Часом "офанатілі" дівчата оголошують, що чекають дитину від свого кумира, хоч той насправді, як мовиться, їх ніколи й у вічі не бачив. Неможливість особистого контакту із "зіркою" в її симпатиків, буває, провокує розвиток маніакальних станів, що призводить до агресивних дій. Для прикладу згадаймо хоч би вбивство Джона Леннона або зазіхання на життя його колеги по зірковому квартеті "Бітлз" Джорджа Гаррісона, нині вже покійного. Або, навпаки, марні зусилля щодо взаємності спричиняють суїцидні вчинки.

У середовищі фанів існує навіть спеціалізація з відповідним красномовними назва-

ми — "групи", "крихти", жаби" тощо. Наприклад, так звані "ужиткові" полюють на сувеніри від кумира: годяться шматки одягу, біжу-терія, запальнички, недопалки — одне слово, все, що можна знайти, випросити, дістати, навіть вкрати. Фактично це фетишисти. Вони обмінюються "сувенірами", купують їх і продають. Інший різновид несамовитих шанувальників дістав назву "наслідувачі". Ці прагнуть зовні й у звичках уподібнитися до об'єкту захоплення. З них нерідко утворюють прибуткові "шоу двійників". Ще одна група — "тихі". Такі збирають автографи, фотографії, вирізки з газет і журналів, пишуть уподобаній "зірці" зворушливі послання, листуються одне з одним, організують фан-клуби. Це найбезпечніші для митця прихильники, яких він вряди-годи заохочує — дарує квитки та контрамарки, афіші, касети, компакт дисків своїми записами, погоджується на творчі зустрічі в згаданих фан-клубах. Виконавця у гастрольях, як правило, супроводжує своєрідний почт з представників різних фан-гуртів, між якими часто-густо виникають сутички через ревності. Тож артистові додається проблем, адже правоохоронці звинувачують саме його в поганому впливі на аудиторію. "Я знаю ціну відповідальності людини на сцені, перед якою шаленіють сотні тисяч фанатів. Ця відповідальність виснажує, вимотує, вбиває душу і тіло," — зізналася всесвітньо відома американська поп-зірка Мадонна. До слова, саме з-поміж найпалкіших шанувальників вона й формує свою команду обслугову-

Обирає передусім освічених, кмітливих, метких і, певна річ, відданих їй душею й тілом.

Певний зиск від своїх фанатів мають і наші популярні артисти, поблажливо дозволяючи декотрим наблизитися до свого оточення. Потім представники цієї "еліти" стають домогосподарками, няньками і гувернантками "зіркових" нащадків, секретарями, нарешті, просто людьми на побігеньках. Зазвичай біля "поп-дів" можна помітити в статусі "подруги" чи костюмерки таку собі непоказну жіночку чи дівчину "без особистого життя" й власної сім'ї. Ця людина, мало не безоплатно виконуючи всілякі доручення свого кумира, безроздільно присвячує себе йому і його справам, чим щиро пишається, адже відчуває себе особою, наближеною до "імператора".

Зрозуміло, артистам далеко не байдуже ставлення до них аудиторії, суспільства, адже від цього, зрештою, залежить кар'єра, добробут. І щоб шанувальників ставало більше, застосовуються різні методи принадування та маніпулювання свідомістю — насамперед для нівелювання критичного ставлення до сценічної діяльності артиста. Він, до речі, може цим і не перейматися, бо то головний біль його продюсера, в чию залежність — фінансову та психологічну — часом потрапляє й сам "кумир".

У процесі ж масової фасцинації (з англ. Fascination — причаровувати, зваблювати, захоплювати) суто рекламно-піарівськими засобами відбувається обробка, "промивання" мізків публіки, внаслідок чого вона стає

ДЯК, ВІН ЖЕ РОКЕР

ляв. Ніби рок тихим буває... На останнє кишенькове "бабло" — гроші (сленг) — ред., — що залишилося від купівлі уживаних інструментів, Міхал з друзями орендували приміщення на околиці міста — спеціально для музикування.

Далі був успіх у межах району — "Фата-Моргана" перемагала на місцевих фестивалях, давала сольники на одному з найгнорівіших майданчиків Чорткова — в клубі залізничників, гастролювала по району. Цілковитий гас-трольний тур — хлопці клеїли афіші, публіка — від 10 до 50 — платила гроші за квитки, дарувала музикантам квіти і кричала "біс!". Особливо вдячним був сільський слухач — після концерту артистам навіть приносили макітри з верениками. Що дало привід одному місцевому виданню написати: "Фаті-Моргані" платять гонорар харчами". Хлопці тоді на пресу образилися: ми ж цілком серйозно працюємо.

ПОШЛИ РОКЕРА БОГУ МОЛИТИСЯ...

Але це ще не привід, аби взагалі відмовлятися од спілкування з журналістом. Доказом чого є ця розмова з рокером-дяком.

— Мишко, викладачі в училищі знають про твоє захоплення роком?

— Декотрі знають, декотрі — ні. У будь-якому випадку одне другому не заважає.

— Нічого собі не заважає — пам'ятаю, хтось з вищого духовенства якось назвав рок "сатанинською музикою".

ТАЛАНТИ І ШАНУВАЛЬНИКИ

примітивним натовпом і починає слухняно саме обожнювати запропонованого, власне нав'язаного ідола, бажає бачити, чути його повсякчас, прагне певним чином наблизитися до нього, ототожнюючи себе з ним. Через те, що ставлення до творів у репертуарі виконавця, переважно музично неосвіченими слухачами, висловлюється на рівні понять "подобається", "класно", "суперово" тощо, їм як поживу для обсмоктування періодично підкидають іншого ґатунку, сказати б, доступнішу інформацію — здебільшого дещо про особисте життя "зірки", придбання нею автомобілів, нерухомості, коштовностей, модного одягу і т. ін. Усе це стає приводом для паблісіті, тобто безоплатної реклами в ЗМІ. Причому такий фактаж з'являється цілком у дусі "монтажу атракціонів" (з лат. attraho — принада, зваба), описаного ще 1923 року кінорежисером Сергієм Ейзенштейном у журналі "ЛЕФ". Сутність принципу полягає в тому, аби на тлі щоденного інформаційного тиску на аудиторію видати потужніший сигнал, що збігається з поняттям "сенсація" і не може лишитися поза увагою.

Функцію такого сигналу здатні виконувати якийсь "хепенінг", незвичайна подія, нехай навіть уявна. Недарма ж у якості новин викидається в інформаційний простір стільки роздмуханих, несуттєвих фактів, а то й навмисних вигадок. З урахуванням того, що "брехня застрягає в пам'яті надійніше, ніж правда" (Еріх Марія Ремарк). Цей прийом навіть точну назву має — "нюзмейкінг", і ним широко користуються в політиці, шоу-бізнесі. Задля ошукування довірливого народу, чия душа, перефразовуючи поета, жадає лідера, героя, призивника, ідола, керівника. І вона їх одержує. В особі нікчемних президентів, прем'єр- і просто міністрів, а також бездарних поп-"дірок" і безголосих "співочих ректорів".

Юрій ТОКАРЄВ

ОСОБИСТІСТЬ

ном перестрибнув з першого класу до третього, потім, щоправда, школу покинув. Дуже заповновав групу "Кіно" і Джиммі Хендрікса. Років у 16 мені купили справжню гітару, професійну. Тоді все й почалося — ми з друзями грали по весіллях і ресторанах. Між іншим, непогана професійна школа.

— Як ти потрапив до духовно-катехітичного училища?

— У середній школі я відверто нудгував. Як і в ПТУ потім — віддали мене вчитися на кухаря, аби вчився. Професія потрібна, та не моя. Я співати і грати люблю. В училищі це теж люблять, до того ж голос там ставлять — дай Боже. На сцені це теж придалося.

Звісно, можна надутися власним снобізмом і зневажливо говорити — мовляв, який там у вас рок у місті з 40 000 населення — суцільна самодіяльність. То й на здоров'я. Але за "фатаморганістів" можу поручитися — ці люди знають, що таке професійна музика. Ми навіть альбом записали — в домашніх умовах, але ж треба з чогось починати. Так, інструменти у нас не "ямахівські" і навіть не "роландовські", але достатньо якісні. І звук пристойний — струни для моєї бас-гітари мені аж з Нью-Йорка на замовлення привозили.

— Переконав. Що будеш далі робити — все життя розриватися між рокерською тусовкою і служінням Богу?

— Що буде далі, тільки Бог і знає. А служити йому можна і на рок-майданчику — чому б і ні? У наших композиціях, хоч і важкуватих, нема нічого, що ображало б християнську мораль.

Утаємничені кажуть, що Міхал має заповітну мрію — зіграти сольний концерт на руїнах середньовічного замку в Чорткові. І щоб навколо було темно, освітлення — тільки факели, а публіки — бодай кілька сотень. Чомусь здається, що ця мрія колись та збудеться — Бог допомагає романтикам.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

ТЕРНИСТА ДОРОГА ВОЛОДИМИРА ЧУБИНСЬКОГО

У травні співучі політехніки усіх поколінь урочисто піднімали келих іскристого вина за 55-річчя Народної хорової капели КПП — найяскравішої перлини своєї молодості, свого щасливого студентського життя. Вже немолоді люди з сивиною в чупринах і слідами нелегких буднів на обличчях дзвінкоголосим злагодженим співом склали шану пам'яті заслуженій артистці України Лідії Олександрівні Падалко, котра ще студенткою Київської консерваторії заснувала в 1947-му студентський хор КПП й багато років успішно вела його до вершин музичної культури (25 травня їй би виповнилось 81). Пісненькою молитвою пом'янули тих, кого вже немає з нами і, насамперед, Божественним хоралом виголосили осанну кумирові капели Володі Чубу (рівно 15 років тому, у травні 1987-го, Володимир Дмитрович Чубинський назавжди пішов від нас). Саме про цього світлого чоловіка й піде мова.

Про те, що Володя — правнук знаменитого українського етнографа, фольклориста і поета Павла Платоновича Чубинського, автора слів гімну українців світу «Ще не вмерла України...», капелісти дізналися аж напередодні проголошення Незалежності України.

Рід Чубинських іде від козака-запорожця Івана Чуба. Прапрадід Володі — дворянин Платон Іванович 1832 р. купив у Борисполі на вулиці Горнянській (нині Короленка, 14) садибу. Там і побачив світ 27 січня 1839 р. Павло Платонович Чубинський. В родині українофільського спрямування глибоко шанували козацьку старовину й самотужно народну культуру, кохалися у високій поезії, любили театр і задушевну народну пісню. У рік відміни кріпацтва й смерті Т. Г. Шевченка Павло з відзнакою закінчив юридичний факультет Імператорського Санкт-Петербурзького університету. І вже наступного року за активну українофільську діяльність, відвідини з двома товаришами могили Тараса Шевченка у Каневі та полум'яний вірш «Ще не вмерла України і слава, і воля» без суду й слідства був висланий до Архангельської губернії...

Володимир народився 1 грудня 1930 р. у селі Гостомелі на Київщині. Коли почалися репресії проти української інтелігенції, Катерина Павлівна, щоб не «плямувати» своїм дворянством чоловіка Дмитра Олексійовича Вишневського, директора школи, виїздить із чотирирічним Володею до далекого Ташкента.

...До Київського політехнічного я вступив улітку 1959-го і вже наприкінці першого семестру став капелістом. На одну з репетицій прийшов середнього зросту, широкоплечий, міцно збитий чоловік з добрим відкритим лицем. З

розмов і обережних розпитувань дізнався, що Володимир Чубинський став студентом КПП в 1948-му й диплом інженера отримав у 53-му. Що він автор вже відомого мені «Маршу КПП», яким абітурієнтів посвячували в студенти, і цілого циклу бардівських пісень. Що він частий гість капели.

На початку травня 1960-го на сцені колонного залу Київської філармонії відбувся звітний кон-

цію ректора поїхав до Житомира організувати загально-технічний факультет КПП. Інженер і педагог у розквіті сил, він стає провідним викладачем новоствореної кафедри нарисної геометрії. Живе в напруженому ритмі, розробляє свою методику, коли навіть безнадійні «хвостисти» починають успішно опановувати складний предмет, і дістає схвальну оцінку працівників міністерства освіти. У цей час він пише чудові пісні, бере найактивнішу участь у буднях і святах капели.

...Навесні 1961-го Лідія Олександрівна Падалко повезла наш хор до Прибалтики. Ми стали гостями студентів Вільнюського та Ризького університетів і Каунаського політехнічного інституту.

Росла популярність Чубинського, та не всім вона була до вподоби, й з'явився наклеп до райкому партії... Сзуїтськи підступно використовуючи довірливість, чесність, принциповість Володимира Дмитровича, почали плести інтриги...

У січні 1965-го Володимира Чубинського підступно звільнили з роботи. У благородному протесті й проявилися мораль і чесноти дворянського роду Чубинських, палка кров бунтаря Павла Платоновича, переконання Катерини Павлівни, котра зберегла в синові святе.

15 лютого 1972-го В. Чубинського взято на облік у Житомирському психдиспансері з діагнозом «Параноїдальний розвиток особистості». Ось як це прокоментував Володимир: «Параною — зручний діагноз: самонавіювання, стійка безпідставна маячня, що не піддається ніяким переконанням. Під це можна підвести будь-яку принциповість...»

За створення й розповсюдження по містах СРСР в 1981—82 рр. фотопідбірки «Дума о Родине» з критикою Брежньєвського правління В. Чубинського визнали дисидентом. Почалися стеження...

25 травня 1982-го В. Чубинського заарештували. Незаконно заочно відібрали квартиру, розтягли особисті речі... 21 грудня 1983-го Дніпропетровський обласний суд постановив: «застосувати до Чубинського Володимира Дмитровича примусовий захід медичного характеру — помістити в психіатричну лікарню спеціального типу

для його примусового лікування...

Близько п'яти років у жорсткій ізоляції в'язниць, експертиз, психолікарень, етапів.

...Навесні 87 року ми готувалися до звітного концерту на честь 40-річчя капели КПП. На одну з репетицій прийшов Володя. Тихий, зосереджений, здалося навіть — якийсь відсторонений. Обличчя бліде, сумне, мов застигла маска... Серце моє зашеміло.

Прийшов він і в філармонію. Святково вдягнуті, збуджені, ми радісно вітали, а він без емоцій на обличчі пильно дивився в очі і наче пригадував кожного. Уважно розглядав нас і наче прощався... Через кілька днів усіх приголомшила звістка: «Володя Чубинський наклав на себе руки...»

Смерть Володі була несподіваною, страшною і неймовірно несправедливою. Повірити в те, що переконаний життєлюб, сонячний оптиміст пішов з життя, було дуже важко. А ще важче збагнути. Більшість сприйняло це як власну біду. Не хотілося вірити...

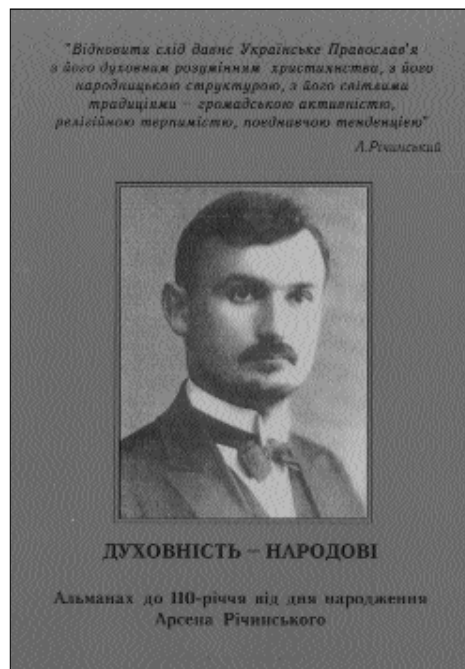
Щороку, ось уже впр'ятнадцяте, 20 травня збираються на Бориспільському кладовищі капелісти усіх поколінь, щоб біля пам'ятника-валуна, на місці вічного спочинку Володимира Чубинського за християнським звичаєм пом'янути його світлу душу, заспівати його пісень, послухати його голос з магнітофона, переглянути вже вицвілі фотографії...

Визначенням судової колегії Чубинський В. Д. РЕАБІЛІТОВАНИЙ.

Хай буде йому вічна слава і Царство Небесне!

Юрій НЕЧИПОРЕНКО

Є КНИЖКА!

Це вже втретє зустрілася громадськість Тернополя й Кременця з українським енциклопедистом, художником, філософом, лікарем, композитором, етноконфесійним ідеологом світлої пам'яті Арсеном Річинським. Урочиста Міжнародна

ВІН МРІЯВ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ СВІТЛИХ ТРАДИЦІЙ ПРАВОСЛАВ'Я

академія, присвячена 110-й річниці від дня народження цієї величної особистості, відбулася на базі Тернопільської ДМА ім. І. Горбачевського й була продовжена на «Третіх Річинських читаннях» у містах Кременець і Володимир-Волинський за участю наймолодшої доньки ювіляра Людмили Річинської (Ново-Волинськ), професорів А. Колодного, П. Яроцького, філософів О. Недавної, О. Сагана (м. Київ), професора П. Кралюка (м. Острогож), доцента А. Киридон (м. Полтава), професорів Л. Ковальчука, М. Андрейчина (м. Тернопіль) та інших.

Тернопільською міською «Просвітою» подаровано краєзнавчому музеєві м. Ново-Волинська портрет А. Річинського (заслужений художник України Казимир Сікорський, меценати В. Перець, І. Рекуш, голова міської «Просвіти» Дарія Чубата) та книги, а в друкарні медакадемії (ректор професор Л. Ковальчук) за матеріальної підтримки меценатів Тернопілля видруковано альманах «Духовність — народів» з виступами учасників урочистої академії та книгу А. Річинського «Проблеми української релігійної свідомості».

На фасадах Кременецького державного медичного училища ім. А. Річинського та

будинку, де жив ювіляр у Володимир-Волинську, відкрито меморіальні дошки, відспівано поминальні панахиди в Тернополі, Кременці, Володимир-Волинську священниками автокефальних православних та греко-католицьких церков.

Від імені Предстоятеля УАПЦ Блаженнішого Мефодія, митрополита Тернопільського нагороджено ювілейними медалями 25 найактивніших пропагандистів спадщини А. Річинського, серед яких Арсен Гудима — медакадемія, організатор даної імпрези. Професор М. Андрейчин зачитав вітальний лист від о. д-ра Степана Ярмуса (Колегія ім. Апостола Андрея, м. Вінніпег, Канада), який не зміг бути присутнім на урочистостях.

Учасники цього свята мали можливість ознайомитись із ґрунтовними матеріалами про А. Річинського — просвітянина, члена «Пласту», керівника повітової управи, укладача й видавця збірки «До щастя, слави і свободи». А також — багатогранного науковця з далекоюсаяжними передбаченнями, релігійнонавця, врешті — українця з с. Тетилівки нині Шумського району на Тернопіллі, що продовжив на Волині свою медичну й наукову практику, громадську діяльність, за яку неод-

норазово був засуджений трьома державами-загарбниками України.

Наступні «Річинські читання» запропоновано провести в містах Луцьку, Ново-Волинську. Адже спадщина А. Річинського — багатоманітна й зовсім не вивчена. Його життєдайні думки, погляди та ідеї лише раз повертаються до нас. Крім етнологічного аналізу спадщини вченого, заслуговують на увагу його пісні та музичні твори, нариси з історії церковної архітектури, праці з фахової діяльності лікаря тощо. Вкрай потрібно, щоб ідейна спадщина цього етноконфесійного ідеолога стала зброєю національного світогляду в духовному відродженні нашого народу. А тому пропаганда ідей А. Річинського, вивчення його життя й діяльності на семінарах, у спецкурсах із гуманітарних дисциплін та історії медицини, в «Просвіті», в «Пласті», узагальнення в дисертаціях і наукових працях, а також виховання молоді на прикладі життєвого й творчого досвіду — це животворящий вияв безсмертя нашого духу.

Дарія ЧУБАТА, голова правління «Просвіти» м. Тернополя, депутат обласної ради

ВОЛЯЧИЙ ВИБІР

Чує муха де струп, там і сідає. Номис	Злодійня навмисне в дверях Пробкою захрясне І тоді в чужо кишень Лізе, як у власну.
З ріллі вертався на обору Віл, Звичайний сірий український Волик, У міру трудо-, в міру — алкоголік: Ще в Глібова пив звично брагу він.	Легко зрізать в жінки сумку Чи поцупить гаман. Коли злиплись пасажери Писками й хребтами.
Очолювала Муха той похід, — На лобі себто у Вола сиділа, Мов бюрократ до крісла, прикипіла І цілий день пила із нього піт.	— О тепер я буду знати, Хто при інтересі, Що тролейбуси за зміну Роблять ледь два рейси,
Хвоста повісив Віл, мурло похнюпив — Ні відмахнутись, ні боднуть не зміг! — А та — на лівий, то на правий ріг, А то на спині роз’їдає струпи:	Мов би бавляться із нами В хованки чи жмурки, І чії в салонах шнирять Кишенькові вурки.
“І Ми орали!” — приверта увагу. Була та Муха не проста мошка, А виходець із твору Маршака, З кремлівського сиріч ареопагу.	Тільки дзуськи! В тих кишнях Щойно вітер свище... То диспетчер так планує! А мо’, хто й повище?!
І Віл — з її виходило байок — То їхнього вождя ініціали, І не потомок Тура він оспалий, А ЗУБРа (чи то збуру?) близнючок.	ЗАПОРОЗЬКА ДИПЛОМАТІЯ
Волові все до лампочки було! Йому аби робота й добра паша, А там нехай би називали й “рашен”: він сам себе понехтував “хохлом”.	Луччих до луччих послали. Номис
Віл — без амбіцій. Словом, Віл волом, Аби лиш сито, світло й сухо, Та ще якби не докучали мухи!.. І спересердя лясь — себе! — хвостом.	Кавалеру й фельдмаршалу, Козаку Нечосі залили за шкуру сала запорозькі гості. Чи то в ноги не падали, чи яка причина, та згадав і Божу матір, і Божого сина, бо москвин — то річ відома — хоч не з обрізанців, але з роду не оближе після смальцю пальців: — Што же батька Калнышевский, матъцарица с вами, не нашол каво умнее к нам послать паслами? Був би тут козак простацький, ухопив би шаблю, але наші, — дипломати! — проявили шану: — Не гнівися, світлий князю, на нас, недолугих, бо послали розумніших до таки розумних. На тій, кажуть, торговиці не зівайте, хомки... А вже нас послали, темних, до свого, Потьомки!
ДІАЛОГ У ТРОЛЕЙБУСІ	
Тяжко там украсти, де газда (хазяїн) сам злодій. Номис	
— Як людей зіб’ється натовп, Що вошви в кожуші, Можна з них не те що гроші Витягнути — душі.	

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ

З тобою по-чеськи, а ти попеськи. Номис	Раз я тверезий добравсь до корчми, Бачу сусідського пса під дверми. Став проти мене й хвоста задира, Гейби чиновник, що жде хабара. Ми ж із сусідом як добра рідня: — Пиймо до дна, буде думка одна! От і кричу я до нього без трин: — Куме, що робить тут сучий ваш син? Вишкірив зуби сусіда, як хорт, Й видав таке, що нехай йому чорт! Ми ж із сусідом — одна сатана: Ближчий сусід, ніж далеко рідня. — Спору немає, поріддя моє, Тільки ж до вас недарма пристає, Бо оценилася сучка торік Не у моєму — у вашім дворі... — Пробі, сусіде, хай думка одна. Тільки до чого ту псяча рідня? — Бачите, куме, це трохи реванш, так що ваш двір вже не зовсім би й ваш. Хоч околіла та сучка крива Та спадкоємець качає права: Морду на лапи поклато й гарчить, Мусите, куме, псявірі годить. — Мушу годити, — пішов я врознос, — Може, ще й гавкати вчить це гайно? — Куме, не тратьте на те ані дня: гавкать навчилось воно у міня... ...З тої пригоди минаю корчму: Сам, чого доброго, гавкать почну!
---	---

ВЕДМЕЖА ВИСЛУГА

Ведмідь великий, та кільце в носі. Номис	Ведмедя циган ярмарком водив, Ведмідь йому і ярмарку годив: на задні лапи зводився, убогий, демонстрував, який він клишоногий. А показавши весь репертуар, У закутку з’їдав свій гонорар.
Роки на службі прошмигнули хутко, Й лягло на піл в шатрі ведмеже хутро...	
Мораль: лише про власну шкуру дбавши, лишишся, власне, шкурою назавше.	
Коректив: Понад усе за власну дбавши шкуру, ввійдеш хіба що шкурою в культуру.	
Коректив-2: Щоб шкури збутись не з таким погоном, І їнуй не тільки гонорар, а й гонор	

Віктор КОЧЕВСЬКИЙ

ОКРУШИНИ З ПАРНАСУ

* * * Бувають різні у нас поети: Ті — зажиріли, ті, — як скелети, Ті поміж віршів садять цибулю, А іншим доля скрутила дулю.
* * * Дімарову агати й сердоліки — Цілющі, добрі, життєтворні ліки. По них здійсмався на вершини хмурі, — Тому і альпініст в літературі.
* * * Колега наш Олег Орач Не створений для тихих дач. Він почував себе в тайзі, Мов князь у Київській русі.
* * * Що сміх люблю — не дивина. Така натура вже моя ("Читач звичайний" я, нівроку), Бо знаю думку Солов'я Про нову книгу1 Барана Із післямовою Сороки.
* * * Ніхто нікого ще не замінив, Тим паче в Слові, ріднім, повносилим. Ввібравши в себе дух озимини, Я радуюся Яровим посівам.
* * * Добросовісно в мене проника Львівська поетична перекличка Сивого маститого Павличка Й молодого майстра Павлюка.

РЕПЛІКА ОКУЛІСТА

“...І тепер своїм алмазним оком
бачу те, що бачити не слід,
як на нас, таких собі, наскоком
пре бандит, політик, дармоїд.
І гримлять нас про скарби народні,
і скарби знаходять серед нас...
Все пусте... Скарбом мені сьогодні —
в моє око вставлений алмаз”.

(Петро Скунць, “Із книги
“Один”, “ЛУ” 13.06.2002 р.)

Маємо Слово — значить, не самотні
і не бідні: платим тільки ним.
Поетичним воїном сьогодні
може бути в полі і о д и н.
Бандократе, в Ужгород не сунься,
закарпатців не топчи права,
бо тебе алмазне око Скунця
розітне, як шабля січова.

ВАРЕНИЧНА ВІД КРАВЧУКА, або НА ЩО ЗДАТНІ «ФІЛОЛУХИ»?

Якщо хлібина починається із зернини, а театр — з вішалки, то людина, безперечно, починається з материнської мови, що стає їй рідною на все життя. Словесний автопортрет мовця завжди найяскравіший зпоміж будь-яких інших його портретів. Бо ж слово — не горобець... Чого не скажеш, на превеликий жаль, про тих, хто “цвірінькає”, так і не навчившись (сиріч зневаживши свій родовий та громадянський обов’язок) співати посолов’їному. Таким горе-мовцям (і конкретним, і анонімним) присвятили свої викривальні етюди письменник Петро Федотюк та журналіст Федір Шевчук.

Книжку П. Федотюка **“Добродії та лихочвори”** (К., “Задруга”, 2001) склали редакторські записники, які він вів з 1997 по 2001 роки, тобто в ній відбито злободенні реалії нашої мовної політики та повсякденної життєвої практики. У той час як у Шевчуковій книжці **“Слово на долоні”** (Вінниця, “Велес”, 2001) читач здебільшого знайде спогади-оповідки автора зі студентських літ і з журналістського буття. Як зазначено в анотації до видання, “йдеться тут не стільки про мову, скільки про людей, бо ж саме через слово ми пізнаємо суть людини”. Згадавши, приміром, ушлавлених боксерів Віталія та Володимира Кличків, відомого футболіста Шевченка, відмін-

ного стрибуна Бубку, Ф. Шевчук називає їх “патріотами... без мови”, оскільки скрізь дають інтерв’ю російською, зовсім не дбаючи не лише про власний авторитет, а й про престиж держави, під чийм прапором виходять на змагання. Або ж як “приперчив” автор колишнього однокурсника Вадима словом “філолух” за те, що той, уродженець Шевченкового краю, випускник філфаку університету, вчитель української мови та літератури в одній зі столичних шкіл вийшовши з класу на перерву дозволив собі звернутися до давнього знайомого чужинецькою мовою. Отож, як кажуть, видно пана по халявах.

Книжка П. Федотюка, що стоїть на сторожі рідного слова, воюючи з його недругами, заразом може прислужитися “лікнепом” для всіх бажаючих удосконалити свої знання з української мови, яка, незважаючи на згубний процес масового витіснення її з усіх ділянок життя російською та англійською, все-таки демонструє деякі ознаки одужання. Хоча, зболено зазначає у передмові автор, “слово писане вмирає, як мамонт, дедалі більше люди споживають електронне слово — може, через те воно втрачає свій запах і смак”. Що ж, розумію й поділяю острах Петра Кузьмовича щодо нинішнього стану мовної комп’ютеризації, проте сприймаю отого

“мамонта” швидше як гіперболу в літературному стилі автора. Бо віриться, що жодному техногенному монстрові не вбити живого писемного слова, доки пульсує гаряча кров у серці людини-мовця, доки не перевелися папір, конверт і ручка.

І П. Федотюк, і Ф. Шевчук глибоко переймаються тим, що “все питомо українське доруїновується долар і рубль — у тім числі й мову”, що в багатьох наших співвітчизників бракує не тільки поваги до рідного слова, а й елементарної мовної культури. Ось що буває, демонструє Ф. Шевчук, зокрема звернувши увагу на чудернацьку табличку в одному із сіл Бершадського району, коли де в кого в голові “бардак”. Як виявилось “БарДК” розшифровується як “Бар Дома культури”. Ще б одну літеру, і вийшов би справжній “бардак” з російським відтінком. Автор прореагував на цю недолугість реплікою в районній газеті. І одразу ж ту пришепелкувату висіску зняли. Але назва до згаданого закладу причепилася. Тож і ниньки у селі незрідка можна почути: “Куди йдеш?” — “У бардак на пиво!”

Такого мовного “бардаку” ще немало в нашому українському інформаційному просторі, що потерпає, як наголошує П. Федотюк, не лише від пошесті калькування з російської, а й від засилля англіцизмів, германізмів,

латинізмів тощо. Ох, оте сумнозвісне мавпування, колінкування перед Заходом, намагання поставити воза попереду коня... Як притуплюють слух оті всі красивості “від Кардена”: “губернатори”, “мери”, “муніципалітети”, “департаменти”, “офіси”, “дилери”, “спікери”, як дратують тих, хто живе українським словом у незалежній Україні, зокрема й автора книжки “Добродії та лихочвори”, котрий послуговується сатиричними барвами: “Генде гох, здоровий глузде, ві єсть окружени!”

П. Федотюк — не лише щирий вболівальник рідного коріння, а й подекуди розкривається як тонкий політик. Приміром, зачіпаючи поглядом мережу конвеєризованих ресторанів Мак-Дональдс, яка владно посіла місце хазяйки у нашому домі, він пропонує свою альтернативу: “Варенична від Кравчука”. А чому б і ні? Варто лише придивитися до лисніючого обличчя экс-президента й послухати його захоплену розповідь — в одному з телеінтерв’ю — про секрети приготування фірмових українських вареників. Тож, нагодувавши своїх земляків, Леонід Макарович міг би вийти й на світовий обшир, заразом “прислужитись” розпросторенню позитивного образу України — куди краще, ніж на посаді президента”.

перебуваючи у стадії “дикого капіталізму”, ми марно сподіваємося на те, що капіталізм розв’яже всі наші проблеми, слушно наголошує письменник. Адже, подолавши одні бар’єри, опиняємося перед іншими. Вимирають (ось тут уже справді, як мамонти) романтика, поезія, ніжність. Усе йде на спродаж, усе виправдовує всевладний бізнес. Тому “не прогавимо межі, за якою — задвірки історії і людства”. Ця межа — як лезо, що січе по серцю. Будьмо ж пильними й не калічмо живодайне дерево українського роду!

Обидві рецензовані книжки, де істинно героїнею (хоч і не в святковий день) постає рідна мова, спрямовані на очищення наших душ, на одвертий діалог як із самим собою, так і з прийдешнім, за яке всі ми в одвіті. А найперше мусять прислухатися до праведного голосу письменників ті “достойники”, від кого залежить, аби наша мова закрутилася на всіх теренах України й інші народи сприймали її не повторною квітучою гілкою.